

ИКОНОМИКА

БИЗНЕС
БАРОМЕТЪР
2024

ГОДИНАТА НА
ГОЛЕМИЯ
ИЗБОР

КАРИЕРА ПО
ЛИЧНА МЯРКА

ДОЦ. СВЕТОСЛАВ ЦЕНОВ, ASTELLAS:

**ПОДОБРЯВАМЕ
ЗДРАВЕТО,
ПРОМЕНЯМЕ
БЪДЕЩЕТО**

*PROF. SVETOSLAV TSENOV,
ASTELLAS: IMPROVING HEALTH,
CHANGING THE FUTURE*

Huvepharma® VACCINES

Vaccines are integral to the One Health concept to safeguard animal health. Huvepharma® is investing in the future with a new state-of-the-art vaccine production facility in the city of Razgrad.

PRO™

ford.bg

ReFORdolution ALL-NEW FORD COURIER само за 33 000 лв. без ДДС*

MOTO-PFONE

*важи само за юридически лица.

6

6.....Бизнес барометър 2024

16.....Доц. д-р Светослав Ценов: Подобряваме здравето, променяме бъдещето
Prof. Dr. Svetoslav Tsenov: By boosting health, we change the future

24.....Годината на големия избор

30.....2024-а - сигурна е само несигурността

32.....Големият трансфер на богатство

36.....35 години списание „Икономика“

40.....Марияна Хамънова: Иновациите са приключение

52

42.....Управление с отворени книги

44.....България успява в нишовите иновации

48.....Карьера по лична мярка

52.....ESG и регенериращата икономика

56.....Задава ли се отказ от икономическия растеж

58.....На 15 минути пеша

60.....Орел, рак и щука в българската гора

62.....Надежда за пчеларството

64.....Българското вино от лозето до трапезата

86

68.....Златният стожер на Крумовград

70.....Данните - бъдещето на бизнеса

74.....Особености на социалния инженеринг

76.....Училище в джоба

78.....Неподготвени за ерата на електромобилността

80.....WINBET: Три десетилетия еволюция

82.....Магията на дигиталното предприемачество

84.....Байомик или как да направиш пробив в нова ниша

86.....Фонд от частния бизнес за частния бизнес

100

88.....Виктор Стоянов: Администрацията трябва да служи на творците
Viktor Stoyanov: The government should serve the creators

92.....Иде ли краят на безразборното рушене на сгради

94.....Кое струва повече от парите

96.....Birkin - инвестицията, която изпревари златото

100.....Как да отключим вкуса на уискито

104.....Пазителка на гобрата традиция

106.....Добре дошли в Музея на магията

110.....Създава се нов свят

112.....Вселена от български легенди

114.....Нови книги от Сиела

116.....Животописна разходка с Милко Божков

118.....Студентският дух на Хайделберг

Невена Мирчева,
главен редактор

ГОЛЕМИТЕ ИЗБОРИ

Високосната 2024-а не предлага лесен път. В това са единодушни повечето анализатори, независимо дали те са икономисти, финансисти, политици или дори астролози. Много са предварителните „сценарии“ за развитието на икономиките, обществените отношения и света през тази година. Чуваме теории за изчезването на „старото нормално“, а най-сигурното нещо си остава пълната несигурност – както политическа, така и икономическа. Много коментари предизвиква и все по-голямата роля на технологиите и изкуствения интелект в живота ни и възможностите да ги използваме, като минимализираме рисковете. Акцент в бизнеса и управлението са новите устойчиви стандарти.

Каква година ни очаква – търсим отговорите заедно с мениджъри и собственици на големи компании, финансови анализатори и икономисти, политолози, в много от темите на първия за 2024-а брой.

Времето определено ни поставя на важен кръстопът – предстои половината свят да избира ново управление и резултатите от този избор може да променят живота ни по много неочаквани начини. Текаат геополитически, икономически и други процеси, които носят заряда да разклатят из основи глобалния дневен ред.

Волни или неволни участници в някои от многото събития малки и големи избори, които предстоят през годината, чакаме да видим къде ще ни заведе тя и дали ще отговори на нашите въпроси, или ще постави нови и нови.

Приятно четене!

Действителен собственик: Дарина Тотева Тодорова, 100%

Списание „Икономика“. София 1111, жк. „Яворов“, бл. 73, ет. 6, ап. 11 Телефони: (02) 852 9696; (02) 852 9699

Издател „Медия Икономика България“ ЕООД; Управител: Невена Мирчева

Главен редактор: Невена Мирчева; Счетоводство: София Стрелкова - Гечева

Редактор: Татяна Явашева; Автори: Мария Иванова, Мая Цанева

Дизайн: Бранд Медия България ЕООД; Фото: Красимир Свраков; Фото корица: Александър Нишков

Печат: Дедракс АД; Разпространение: „Медия Икономика България“ ЕООД

БИЗНЕС БАРОМЕТЪР

ДАЛИ ЩЕ ПРОДЪЛЖИМ ДА ВЪРВИМ, ДВИЖЕНИ ОТ ИНЕРЦИЯТА НА ИЗМИНАЛАТА ГОДИНА, ИЛИ ГЛАДКИЯТ ПЪТ СВЪРШИ И НАВЛИЗАМЕ В НЕСИГУРНО БЪДЕЩЕ

✍ **Татяна Явашева**

Започна годината на зелената кръгова икономика и целият отпаднак, който генерираме, се превръща в безценна суровина. Хората са здрави, амбицирани да развият своя личен потенциал, живеят в баланс и хармония със себе си и с природата. Те работят без каквото и да е стрес в компании, които са забравили какво е да се надпреварват със самите себе си и да покриват рекорди в скок височина на икономическите показатели... Усмивнахме ли ви? Не вярвате ли, че това е възможно през 2024-а? Ако не вярваме, то няма и да се случи.

На куц крак

Прогнозата на Международния валутен фонд е за по-слаб икономически

растеж и упорита инфлация през 2024 г. Световната икономика ще накуцва. Фондът призовава централните банки да запазят затегнатата си политика до трайно отслабване на ценовия натиск.

„Гладкият път, по който светът се движеше след голямата финансова криза, със стабилна геополитика, ниска инфлация и ниски лихвени проценти, беше прекъснат от пандемията, а политиките и инвеститорите заложиха на връщане към „старото нормално“. През 2024-а става ясно, че този плавен път е към края си, което ни изпраща в опасно несигурно бъдеще. Прогнозите разглеждат как светът се ориентира в окончателния край на „старото нормално“ и как новите технологии решават стари проблеми, докато създават

нови, може би по-опасни дилеми“, предупреждава датската Saxobank, оглеждайки се за новите „черни леведи“, които може да долетят.

Голямата трансформация

Световноизвестният астролог Гал Сасон разтълкува звездната карта и сподели, че 2024 г. не предлага лесен път. Голямата глобална и лична трансформация ще е маркирана от конфликти, природни бедствия, дезинформация и идеологически сблъсъци. Според Гал Сасон са възможни финансови сътресения и осезаеми икономически предизвикателства. Астроложката Йоана Йорданова предвижда разгръщане на радикални промени в обществените системи. Тя очаква на преген план да излязат

хора, носители на новото – реформатори, будители, нестандартни и креативни личности, които поставят основите на трансформация на всички нива.

Технологиите и човекът

Едни смятат, че технологиите ще спасят света, като създават още по-големи удобства на хората, а други се опасяват, че човечеството доброволно делегира вземането на важни решения на изкуствения интелект и така неусетно ще станем свързани от машините. Психолози алармират, че хората ще чувстват все по-силна умора от усилията да се справят с нарастващия брой трудности в хода на постоянната промяна, но връщането към „старо-

то нормално“ ще е невъзможно, а и вече няма да отговаря на променените нужди и желания.

Най-могъщата сила

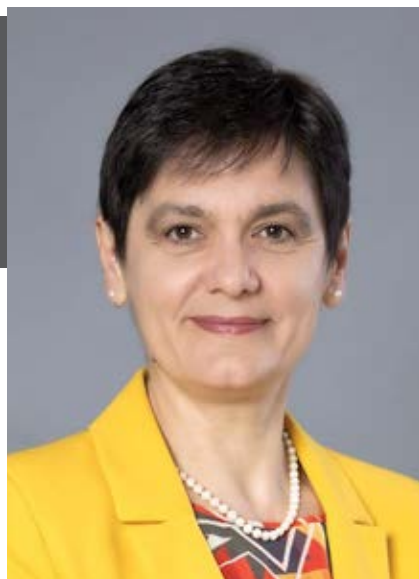
Много са предварителните „сценарии“ за развитието на икономиките, обществените отношения и света през тази година. В големия океан обаче всеки сам управлява своята лодка. „Не се отказвай от това, което наистина искаш да направиш. Човекът с големи мечти притежава много повече сила от този, който е наясно с всички факти“ – гласи един призив на Алберт Айнщайн.

Предлагаме гледната точка към обществено-икономическите динамики през 2024 г. на бизнес лидери, предприемачи и икономически анализатори.

Д-р инж. **БОРЯНА МАНОЛОВА**, главен изпълнителен директор на Siemens за България, Северна Македония и Украйна:

Тенденциите и процесите на развитие се ускоряват и избистрят

БЪРЗОТО НАВЛИЗАНИЕ НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ И ДИГИТАЛНИТЕ БЛИЗНАЦИ ВЪВ ВСИЧКИ СФЕРИ ЩЕ Е ЕДИН ОТ ВОДЕЩИТЕ ДВИГАТЕЛИ НА ДРАСТИЧНАТА ПРОМЯНА

Изпратихме година, която трудно може да бъде определена като спокойна и стабилна както в икономически, така и във вътрешно- и външнополитически план. Продължаващата война в Украйна, новият конфликт между Израел и „Хамас“ в Близкия изток, както и влошените перспективи за икономически растеж в Европа ще продължат да определят обстановката и през новата година.

Прогнозите сочат, че възстановяването на еврозоната няма да е толкова бързо и сигурно, колкото се надявахме след края на пандемията, въпреки че има и положителни сигнали. Същевременно надеждите, че азиатските държави, най-вече Китай, ще помогнат на световната икономика да се върне на познатия път на растеж, също не се оправдават до момента.

Не бива да забравяме, че 2024 г. ще бъде ключова изборна година не само в Съединените щати, но и в много други страни, включително Индия, Русия и Обединеното кралство. Резултатите от тези избори може да тласнат света не само в различна геополитическа, но и икономическа посока.

Добрата новина обаче е, че като че ли държавите, бизнесите и хората се отърсиха от първоначал-

не е, че последните (и вероятно следващите) няколко години ще влязат в учебниците по история като един от най-преломните моменти за последните 20-30 години, тласкайки света в нова посока. Бързото навлизане на изкуствения интелект и дигиталните близнаци във всички сфери на живота и икономиката ще бъде един от водещите двигатели на драстичната промяна. Тези тенденции ще оказват все по-голямо влияние и върху пазара на труда и ще изискват нови умения и начин на мислене.

Смятам, че като цяло 2024 г. ще позволи да се избистрят, задълбочат и катализират процесите и тенденциите, които ще определят начина ни на живот през следващите години, вероятно десетилетия. В този смисъл гледам с оптимизъм към нея, защото човекът отдавна е доказал, че успява да извлече полза от всяка криза.

ния си шок и сякаш свикнаха с мисълта, че кризите, а с тях и промените, са „новото нормално“. Моето усеща-

ГЕОРГИ СИМЕОНОВ, председател на Комитет „Данъци и право“ към КРИБ:

Минимален растеж във време на несигурност и бързи промени

ЗАДАВА СЕ ИЗВЕСТЕН ИКОНОМИЧЕСКИ ЗАСТОЙ И ЛЕКО НАДГРАЖДАНЕ НАД ДОСТИГНАТИТЕ НИВА ПРЕЗ 2023 Г.

Миналата година беше напрегната в геополитически и вътрешнополитически план, което оказва влияние върху икономиката. Надявам се, че големите геополитически конфликти ще утихнат и няма да възникват нови. Ако ситуацията от 2023 г. се запази, то 2024-а ще е година на известен икономически застой, може да има и някакво надграждане над нивата от миналата година, но нямам очаквания за голям растеж на икономиката.

В бюджета за 2024 г. е предвиден значителен ръст на БВП, което се разминава с прогнозите на БНБ, ЕК и

повечето анализатори. Българската икономика е отворена и виждаме как при нашите основни търговски парт-

ньори от ЕС има очаквания за рецесия в първата половина на 2024-а, което ще повлияе и на бизнеса в България.

Евентуалният ръст на БВП ще е driven от продължаващо засилване на вътрешното потребление, като резултат и от предвиденото увеличение на минималната работна заплата, пенсиите и социалните плащания. Ръстът на БВП ще зависи и от степента на изпълнение на заложените в бюджета капиталови инвестиции, както и инвестициите по линия на НПВУ. Модернизационния фонд и останалите програми за финансиране на ЕС.

При неяснота за растежа на приходите през 2024 г. разходите на бизнеса ще се увеличават.

Очакваме заетостта да остане на високи равнища и да продължи макар и по-умерено посоката за нарастване на заплатите. Има увеличение на данъчната тежест. Новият глобален минимален корпоративен данък от 15% стана факт, като България не се възползва от всички допустими възможности за облекчения за големите компании, инвестиращи у нас. Благодарение на усилията най-вече на КРИБ и на двустранните търговски камари се постигна облекчение по линия на разходите за активи, които да стимулират капиталовите инвестиции в индустрията и производството. Под допълнително напрежение ще са IT секторът и сферата на аутсорсинга и услугите поради повишаването на максималния осигурителен доход в допълнение към по-високия корпоративен данък. Тези промени може да тласнат по-големите международни инвеститори да потърсят възможности за разрастване извън България, в други държави в региона.

За бизнеса са от значение и новите изисквания, които се готвят от страна на НАП за широкообхватно предоставяне на счетоводна информация от бизнеса към приходната агенция на регулярна база, т. нар. SAF-T декларирани. Законодателството в тази област се предвижда да се приеме през 2024 г. и на това следва да се обърне внимание.

Към края на март 2024 г. очакваме да разберем дали ще се осъществи влизането ни в еврозоната от 2025 г., или ще има поредно отлагане.

В международен план през 2024 г. предстоят важни избори за Европейския парламент, ще има нов състав на Европейската комисия. В САЩ ще се проведат избори за президент. Има потенциал да се случат по-скорошни и неочаквани промени в политически и икономически план, отколкото сега си представяме. Не е изключена промяна в някои стратегически насоки и политики от последните години.

ДИМИТЪР ЦОЦОРКОВ, председател на Надзорния съвет на „Асарел-Медет“ АД и на Българската мрежа на Глобалния договор на ООН:

По-голям напредък по целите за устойчивото развитие

ВОДЕЩИТЕ КОМПАНИИ ОТ МИННАТА ИНДУСТРИЯ ПРОДЪЛЖАВАТ ДА ОСИГУРЯВАТ СТРАТЕГИЧЕСКИ СУРОВИНИ И ДА ПОДПОМАГАТ ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНА ИКОНОМИКА

Очакваме по-предвидима бизнес среда през 2024 г. и се надяваме да сме поздравно общество, обединено около общи приоритети за развитие и поводи за национална гордост.

Като председател на Българската мрежа на Глобалния договор на ООН смятам, че през тази година можем да постигнем по-голям напредък по целите за устойчивото развитие, така че да имаме своя принос за по-доброто образование, здравеопазване, развитието на местните общности, внедряването на иновации и опазването на околната среда. Според мен бизнесът трябва да подкрепя приоритетно образованието и културата, защото това ще има най-голяма добавена стойност за бъдещето на България. Глобалният договор и целите на ООН за устойчиво развитие са преди всичко силна вяра в бъдещето. Вяра, че то може да стане по-добро, но и път, по който заедно бихме могли да постигнем това. Въпреки че понякога изглежда трудно, смятам, че е нужно

да правим нашите малки или по-големи стъпки в правилната посока, за да вдъхновяваме още много колеги предприемачи с тази визия.

За нашето дружество основен приоритет остава стратегическият проект за развитието на производството ни до 2040 г. и нашите усилия ще са насочени основно в това направление. Вече сме планирали над 100 млн. лв. по седемте ни фирмени програми за устойчиво развитие за новата година, като те са за внедряване на иновативни решения и инвестиции в опазването на околната среда, безопасността на труда, развитието на хората, както и в енергийна ефективност, за да оптимизираме себестойността на производството.

Ще продължим работата си по международния изследователски проект AGEMERA, в който сме единствената българска минна компания. Той проучва възможностите за отключване на европейския потенциал по отношение на критичните суро-

вини за зеления преход към нисковъглеродна икономика. А мекта не само е критично важна, но е и стратегическа суровина за този процес. За страната ни има нови възможности в това направление, защото конкурентоспособността на икономиката и непрекъсваемостта на доставките изискват развитието на местна и устойчива минна индустрия.

Заедно с всички колеги от водещите компании в българската минерално-суровинна индустрия продължаваме да даваме пример как този бизнес може да се развива модерно, социално отговорно и устойчиво.

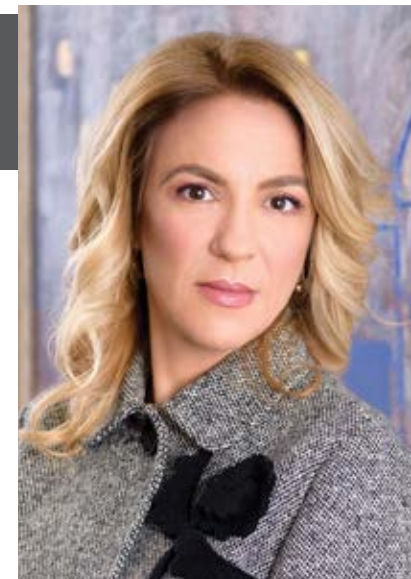
ПЕТЯ ДИМИТРОВА, главен изпълнителен директор и председател на УС на Пощенска банка и председател на АББ:

Вече сме на финалната права към еврозоната

ИНФЛАЦИЯТА И БОРБАТА С НЕЯ ПРОДЪЛЖАВА ДА Е ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ЗА ФИНАНСОВИЯ СЕКТОР

През 2024 г. ще бъде изминал пътят към може би най-важното предизвикателство за страната ни и това ще бъде подготовката за членството в еврозоната. Силно се надявам, че на 1 януари 2025 г. България ще посрещне евро като новата национална валута на страната и като символ на по-задълбочената ни интеграция с Европейския съюз. Като представител на банковата общност и като председател на УС на Асоциацията на банките в България мога да уверя, че ние сме сред най-подготвените за това членство, защото работим повече от две години, поради сложността и спецификата на банковите IT системи.

Очаквам, че сред другите основни приоритети на страната ни ще бъде провеждането на балансирана фискална и дългосрочна данъчна политика, както и изпълнението на проектите по Плана за възстановяване и устойчивост. Адекватното разпределение

на средствата по Плана ще предпостави да бъде постигнат желан ефект на ускорено възстановяване на българската икономика с фокус към Зелената сделка и дигитализацията.

Инфлацията и борбата с нея ще продължават да бъдат във фокуса на централните банки. Данните показват, че вълната отминава и инфлацията се връща към нормалните си нива, което кара много анализатори да вярват, че още през първата поло-

вина на следващата година основните лихвени проценти ще започнат да падат, но според мен това е твърде оптимистична прогноза.

Другата голяма тема, която ще бъде във фокуса ни и засяга всички нас, са инициативите в областта на опазването на околната среда, социалните политики и корпоративно управление (ESG). Ролята на банките е основно да се фокусираме върху областите, върху които ние можем да повлияем най-много, за да постигнем положително въздействие. Банките са ключови участници в зелената трансформация, като ускоряваме пътя към климатична неутралност не само през декарбонизация на собствените си операции, но и чрез приоритетното финансиране на проектите на нашите клиенти.

Нашата отговорност е не само към нашите акционери и клиенти, но и към цялото общество. Поради това ще продължим да отделяме много време и ресурси за CSR програми, свързани с финансовото благосъстояние на гражданите, финансовата устойчивост на фирмите, финансовото образование, както и тяхното значение за стабилността на обществото.

Арх. ЛЮБОМИР СТАНИСЛАВОВ, изпълнителен директор на „Аутомотив Клъстер България“:

Още половин година криза за автомобилната индустрия

Тази година ще е много интересна, тъй като се преплитат няколко тенденции. Без съмнение в автомобилната индустрия от 2023 г. вече е започнала криза, която през първата половина на 2024-а ще продължи да се развихря. Тази е причината много от компаниите да замразяват част от проектите си или да удръжават продължителността им. По различни начини това се отразява в България, тъй като западни компании започват да прехвърлят производства в локации, които са икономически по-ефективни за тях. За част от предприятията у нас това означава намаляване на поръчките, но за друга част е свързано с нарастване на обемите. Като цяло през първата половина на годината ще има забавяне на автомобилната индустрия, което ще се отрази и на търсенето на хора. Добрата новина е, че има очаквания през втората половина на 2024 г. кризата да приключи и да започне растеж. Това се отнася и за потребителския пазар. Приемането на еврото през 2025 г. би дало позитивен ефект на компаниите.

От няколко години се очертава тенденцията България да не е страната с най-евтина работна сила. Роботизацията, автоматизацията и новите технологии ще имат все по-голямо значение. Тези процеси ще са в основата на следващия голям бум и на икономическия растеж, който ще започне през втората половина на 2024-а. Тогава ще се очертаят плановете за следващите успешни компании. Всичко това се усложнява от поредицата войни и проблеми по света, което не дава възможност на мениджърите да видят добре тези перспективи. Престои динамична година, в която едни ще са печеливши, тъй като добре са се ориентирали в обстановката, а други поради липсата на гъвкавост и нюх ще са от страната на губещите.

Много ниските нива на заплащане вече не са възможни в България. Делът на труда в повечето модерни производства не е от чак толкова значение

РОБОТИЗАЦИЯТА, АВТОМАТИЗАЦИЯТА И НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ЩЕ СА В ОСНОВАТА НА СЛЕДВАЩИЯ ГОЛЯМ БУМ

... - той е 10-15% от бюджета. Доколко ще сме успешни, зависи от това колко бързо ще навлязат технологиите и предприятията ще се модернизират. Но всичко зависи и от общия климат и данъчната среда. Промяната на по-

ския данък на 15% за многонационалните компании и за големите национални групи предприятия е загуба на конкурентно предимство. Администрацията обаче може да намери начин, който да подкрепи инвеститорите.

ГЕОРГИ АНГЕЛОВ, старши икономист в Институт „Отворено общество“:

Спад на инфлацията, имотният пазар се охлажда

През тази година инфлацията ще спадне до нормални нива, тъй като през пролетта ще сме забравили, че е имало енергийна криза, която отприщи голямата инфлация. В края на 2023 г. цената на петрола се върна до нормални нива, цената на природния газ също стана гъстично по-ниска в сравнение с година по-рано. Заради изграждането на терминали в Катар и САЩ се очаква газът да продължи да поевтинява заради по-голямото предлагане. Виждаме, че и цената на тока се стабилизира и върви надолу. Когато основният източник на ин-

СЛЕД НАЙ-ЛОШОТО ИДВАТ ПО-ДОБРИ ВРЕМЕНА И СЕ ОЧЕРТАВА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ ПРЕЗ ТАЗИ ГОДИНА

флацията изчезне, това се отразява и на цените на гребно. Големото поскъпване от последните две години приключва, така потребителите ще могат да си планират бюджетите и реалното потребление ще расте, което ще се отразява и на реалното производство. Това ми дава основания да прогнозирам по-висок иконо-

мически растеж – точно обратно на онава, което беше досега. След най-лошото идват по-добри времена. Тези промени изискват адаптация и по-висока производителност, която ще зависи и от инвестициите.

Основна въпросителна е пазарът на имотите. В другите страни от ЕС започна охлаждане и спад на цените, в България това още не се е случило. Сега пазарът е във фаза на прегряване. И е рано да се каже дали ще се надуе голям балон, който ще се спуска и ще повлече много сектори, или ще започне балансиране без големи сринове. Тук идва отговорността на БНБ и на регулатора да се задейства, за да върви към по-оптимистичния сценарий.

Пазарът на работната сила е в структурен дефицит на квалифицирани кадри, който се увеличава заради демографския срив. Натискът върху заплатите расте и ще се загържи, докато заплатите у нас станат привлекателни за повече българи да се връщат обратно или пък просто да остават тук.

Членството в еврозоната се задава, но не се знае кога ще се присъединим. Очаквам инфлацията да спадне на ниски нива в края на 2024 г., а оценката на ЕК се прави през пролетта на съответната година. КЕВР вдига цените и като цяло държавата няма стратегия как да се работи за по-ниска инфлация. Не се намериха 200 млн. лв. да се компенсират топлофикациите и потребителите плащат повече, за да се покрият старите загуби. Това също влияе на инфлацията.

Доц. д-р ГРИГОР САРИЙСКИ, Институт за икономически изследвания при БАН:

Новият икономически блок ще има нарастваща тежест в баланса на силите

Предстои година, наситена с интересни събития, в която предният план ще остане запълнен изцяло от геополитическите рискове. Засилване на напрежението с Китай, преминаване на руско-украинския конфликт към нова фаза (в която българското правителство ще се стреми към още по-активно участие) и разширяване на поддръжката за воюващите страни в Близкия изток. Това са само част от процесите, определящи общия тон на геополитическия и икономическия пейзаж, където централна роля ще има ускоряването на процеса по структуриране на зараждащия се нов икономически (и не само) блок. С включването на нови членове на БРИКС, рисковете, произтичащи от неговото засилване се влияни, започват да придобиват конкретни очертания. Официално смятано от 1 януари 202 г. принадлежащите към новия блок производители на петрол нарастват до шест от десетте най-големи, а полето за картелване далеч

АКО НЕ ОБЪРНЕ ПОСОКАТА, ЕВРОПА ЩЕ НАПРАВИ ПОРЕДНАТА КРАЧКА КЪМ СВОЕТО „ИЗГУБЕНО ДЕСЕТИЛЕТИЕ“

не се изчерпва само с тази суровина. Приемането на формални правила за функционирането на новия съюз се очаква на срещата през октомври, но няма да е изненадващо, ако ефективната манипулация на борсовите цени започне доста по-рано. Това би могло да доведе до нов шок върху разходите за производство (а след това и до инфлационна вълна), като ще стесни значително полето за прилагане на монетарни стимули, чието стартиране вече наближава. Нуждата от стимули ще се изостря на фона на все още неотшумялата първа вълна решения в Европа и запазването на отрицателни индекси на индустриалното производство в 2/3 от икономиките

на ЕС към края на 2023 г., което ще доведе до нови спадове на икономическия растеж. Не можем да очакваме съществен или бърз ефект от предстоящите - вероятно в началото на второто полугодие, монетарни мерки върху реалната икономика, от една страна, заради блокираните трансмисионни механизми, водещи до задържане на преобладаващата част от прироста на паричната маса вътре в системата и, от друга страна, поради наложената допълнителна фискална тежест върху банковата дейност в голяма част от страните в ЕС, между които са Литва, Испания, Франция. Като цяло можем да очакваме година, в която, ако не обърне посоката, Европа ще направи поредната крачка към своето „изгубено десетилетие“.

Проф. д-р ЕВГЕНИ СТАНИМИРОВ, ректор на Икономически университет - Варна:

Ще живеем на още

ВСЕ ПОВЕЧЕ ХОРА ОПАСНО ЩЕ ЗАБРАВЯТ, ЧЕ ТЕХНОЛОГИИТЕ СА САМО ИНСТРУМЕНТ И НЕ ТРЯБВА ДА РАЗМЕНЯМЕ РОЛИТЕ НА ЧОВЕКА И МАШИНАТА

Прогнозите по същество са форма на налукване с по-голяма или по-малка вероятност за случване. Ето защо прогнозирането може да е опасно начинание, особено ако невярната прогноза стане база за изпълнение на нереалистични планове. Но както казва Хезел: „Най-вредно е желанието да се предпазваш от грешки“. Това ни дава кураж да прогнозираме смело, независимо че често базираме прогнозите си само на минали събития, разчитайки, че те достатъчно точно детерминират

онова, което ще се случи. Така ние проясняваме да мултиплицираме мантрата, че миналото управлява бъдещето и това съдържа поне няколко погрешни предположения.

Ще открия някои тенденции, които ще продължат да се проявяват не само през 2024 г., а и през цялото следващо десетилетие:

1. Паралелно с дигитализацията ще наблюдаваме изоставаща и догонваща трансформация на много образователни

Доц. д-р АТАНАС ГЕОРГИЕВ, декан на Стопанския факултет към СУ „Св. Климент Охридски“:

Енергийното потребление на света и парниковите емисии ще растат

АКО ЕС ГЛЕДА НА СЕБЕ СИ КАТО НА ЗАТВОРЕН ИНДУСТРИАЛЕН БАЛОН, ОПАСНОСТИТЕ СА ПОНЕ ДВЕ – ПЪТ КЪМ „ЗАТВОРЕНА ИКОНОМИКА“ ИЛИ РЯЗКО „СПУКВАНЕ“ НА БАЛОНА

Най-сигурното за прогнозите е, че никога не се съдват изцяло. Но това не пречи опитите да продължат. В енергетиката задачата за прогнозиране е още по-сложна, защото глобалните енергийни показатели все още не може да бъдат отделени от тези за икономическа активност, а парниковите емисии - от енергийното потребление. Статистиката от последните десетилетия ясно сочи, че енергийното потребление и въглеродните емисии са спаднали на годишна база само при много сериозни кризи - като тези през 2009 г. и през 2020 г. И тук можем смело да допуснем, че при липса на глобална криза през 2024 г. ще расте и енергийното потребление на света, и неговите парникови емисии.

Ако се вгледаме в договорките от приключилата в Дубай конференция COP28, ще видим, че няма нито едно

мигновено решение на глобалните предизвикателства. Инвестициите в нови енергийни мощности (особено ядрени, във връзка с решението за утрояване на техния дял) изискват време и дори най-бързите от тях - фотоволтаичните, не може да станат за по-малко от година. Но все пак, ако се позволим на прогнозите на Международната агенция за енергия, в IEA World Energy Outlook 2023 експертите предвиждат повишение на

ВЕИ, леко намаление в потреблението на въглища и леко увеличение в потреблението на петрол и природен газ с почти никаква промяна в производството на ядрена енергия. Това означава продължаващо, макар и намаляващо като темп, увеличение на глобалните емисии.

Къде сме ние в този процес? Европейското потребление на енергия също забави пряко от индустриалната и икономическата активност. Ако ЕС успее да „вземе завоая“ и да осигури условия за промишленост с нулеви нетни емисии през европейски и национални законодателни инициативи през 2024 г., можем да очакваме постепенна декарбонизация. Но този процес не се случва във вакуум, а в бушуваща регионална и глобална среда. Докато един регион се декарбонизира, редица други се (ре-)индустриализират. Докато на прага на ЕС се води война, която изкривява цените на енергийните ресурси, други региони имат достъп до значително по-евтин газ и петрол.

Ако европейската индустрия гледа на себе си като на затворен балон, опасностите ще са поне две - път към „затворена икономика“ или рязко „спукване“ на балона. Време е за нова индустриална и енергийна политика. Но прогнозата дала ще видим такава през 2024 г. е с още по-голяма степен на несигурност.

по-ускорени обороти

структури.

2. Ще продължава стремежът към иновации на всяка цена. Понякога стремежите се към иновации няма да знаят отговорите на следните въпроси: Какво представляват иновациите? Какви фактори ги определят? Какви са ползите от тях? На каква цена се случват?

3. Повече ще се говори за персонализация на обучението, отколкото реално ще я има.

4. Ще продължи стремежът за развитие на предприемачески умения и стартични с акцент на импулса и емоцията, но без необходимата предварителна подготовка на младежите.

5. Ще се акцентира твърде много върху

технологичната част от процеса, което ще води до фаворизация на изкуствения интелект и до подценяване на естествените.

6. Хората ще продължават да постигат все повече в много сфери с помощта на изкуствения интелект, но под повърхността ще се случват и други процеси. Изкуственият интелект ще продължава да селектира и обработва данни, ще ни дава предложения и ще пише вместо нас алгоритми. И това е много полезно. Същевременно много хора ще продължават да мислят, че има правопропорционална зависимост между използваните технологии и постигнатите резултати. А какво ще разбираме под „резултати“ - онова, върху

което въздействаме, или начина, по който то се въздейства върху нас самите?

7. Технологиите ще ни помагат все повече и неусетно ще ставаме все по-зависими от тях - дори безпомощни, ако ги няма. Ще ставаме все по-бързи - ще готвим по-бързо, ще се придвижваме по-бързо, ще анализираме по-бързо, ще живеем на ускорени обороти, но няма да използваме спестеното време за стойностни неща, освен ако не осъзнаем каква е мярката за човешко участие.

8. Все повече хора опасно ще забравят, че технологиите са само инструмент и че не трябва да разменяме ролите на човека и машината. В противен случай ще се плъзнем по пързалката на дехуманизацията. ☹

ДОЦ. Д-Р СВЕТОСЛАВ ЦЕНОВ:
**ПОДОБРЯВАМЕ ЗДРАВЕТО,
ПРОМЕНЯМЕ БЪДЕЩЕТО**

НАСЪРЧАВАМЕ КУЛТУРА НА ИНОВАЦИИТЕ, ИНВЕСТИРАМЕ В НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ И ИЗПОЛЗВАМЕ НАЙ-СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ ЗА ОТКРИВАНЕ И РАЗРАБОТВАНЕ НА ЛЕКАРСТВА ОТ НАЙ-НОВО ПОКОЛЕНИЕ, КАЗВА ИЗПЪЛНИТЕЛНИЯТ ДИРЕКТОР НА ASTELLAS ЗА БЪЛГАРИЯ, УНГАРИЯ, РУМЪНИЯ И ГЪРЦИЯ

PROF. DR. SVETOSLAV TSENOV:
**BY BOOSTING HEALTH,
WE CHANGE THE FUTURE**

WE ENCOURAGE A CULTURE OF INNOVATION, WE INVEST IN RESEARCH AND USE CUTTING-EDGE TECHNOLOGIES TO DISCOVER AND DEVELOP NEXT-GENERATION MEDICINES, SAYS THE ASTELLAS CEO FOR BULGARIA, HUNGARY, ROMANIA AND GREECE

Доц. д-р Светослав Ценов е изпълнителен директор на фармацевтичната компания Astellas за България, Унгария, Румъния и Гърция. Завършил е медицина и финанси, като през 2019 г. защитава докторантура в областта на социалната медицина и здравния мениджмънт, а от тази година е доцент по клинична фармакология. Той е бизнес мениджър с над 17 г. опит във фармацевтичната индустрия. Заемал е различни високи позиции в мултинационални компании на глобално и регионално ниво в сферата на мениджмънта, корпоративната стратегия, достъпа до пазара, връзките с институции, маркетинга, медицината. През годините доц. Ценов е бил член на работната група на EFPIA за Централна и Източна Европа, председател на УС на ARPHARM, както и съпредседател на Комисията по здравеопазване на AmCham.

Татяна Явашева

- Доц. Ценов, в последните години много се говори за здравето. Каква е вашата гледна точка към него?

- Здравето е основен аспект на човешкия живот. Факт е, през последните няколко години се обръща все по-голямо внимание на здравето, което се дължи на различни фактори, сред които глобалната пандемия. От моя гледна точка здравето трябва да бъде основен приоритет за хората, общностите и правителствата във всеки един момент, защото е от съществено значение за проспериращото общество.

- Каква е вашата „диагноза“ за здравеопазването в България? Кои са неговите „хронични заболявания“?

- Системата на здравеопазването в България е изправена пред редица предизвикателства. Сред „хроничните ни заболявания“ са: недостатъчно финансиране, неравен достъп до здравни услуги, застаряващо население и лекарско съсловие, както и редица административни спънки. С времето тези проблеми са довели до сериозни различия в здравните ни резултати спрямо голяма част от европейските държави и решаването им е критично важно, ако искаме да се съхраним като нация.

- Какво лечение бихте препоръкали на българското здравеопазване?

- За да се подобри здравеопазването в България, е необходим цялостен план за лечение. Той следва да включва: увеличено финансиране на сектора, оптимизиране на разпределението на ресурсите, прилагане на програми за здравно образование и профилактика, укрепване на първичната медицинска помощ и насърчаване на иновациите в предоставянето на здравни грижи. Вярвам, че публично-частните партньорства и като цяло взаимодействието между отделните участници и заинтересовани страни в тази система са от решаващо значение, за да се справим с болестта на българското здравеопазване.

- Коя според вас би била работещата формула за взаимодействие между националните здравни политики и съвременната фармация, която да осигури по-добро здраве на българите днес?

Успешната формула включва

на насърчаване на сътрудничеството в областта на научните изследвания и въвеждането на иновативни решения, както и осигуряването

на по-бърз и равен достъп до нови лекарствени продукти за българските пациенти. Нормативната уредба винаги трябва да дава приоритет на благосъстоянието на пациентите.

- Голямата технологична промяна е силно характерна и за фармацията. Какви тенденции и какви предизвикателства са на дневен ред?

- Фармацевтичната индустрия действително претърпява значителни промени, породени от напредъка в технологиите, перс...

Силата на Astellas се крие в способността ни да посрещаме непосредствените медицински нужди чрез ИНОВАТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И РАЗРАБОТКИ

Prof. Dr. Svetoslav Tsenov is the executive director of the Astellas pharmaceutical company for Bulgaria, Hungary, Romania and Greece. He graduated in medicine and finance, and in 2019 he defended a doctoral thesis in the field of social medicine and health management, and since that year he's been an associate professor of clinical pharmacology. He is a business manager with over 17 years of experience in the pharmaceutical industry. He has held various senior positions in multinational companies at global and regional level in the field of management, corporate strategy, market access, institutional relations, marketing and medicine. Over the years, Prof. Tsenov has been a member of the EFPIA working group for Central and Eastern Europe, chairman of the Board of ARPHARM, as well as co-chairman of the Health Care Commission of AmCham.

Tatyana Yavasheva

Prof. Tsenov, in recent years there has been a lot of talk about health. What is your perspective on this?

Health is a fundamental aspect of human life. The fact is, over the past few years, more and more attention has been paid to health, which is due to various factors, including the global COVID

pandemic. In my view, health should be a top priority for people, communities and governments at all times because it is essential to a prosperous society.

What is your "diagnosis" on the state of healthcare in Bulgaria? What are its "chronic conditions"?

The healthcare system in Bulgaria faces a number of challenges. Among its "chronic diseases" are: insufficient funding,

unequal access to health services, an aging population and medical workforce, as well as a number of administrative obstacles. Over time, these issues have led to serious disparities in our health outcomes compared to much of Europe, and addressing them is critical if we are to survive as a nation.

What treatment would you prescribe to the Bulgarian healthcare system?

In order to improve healthcare in Bulgaria, a comprehensive treatment plan is needed. It should include increased funding of the sector, optimization of resource allocation, implementation of health education and prevention programs, strengthening of primary care and promotion of innovation in health care delivery. I believe that public-private partnerships and, in general, the interaction between the individual participants and stakeholders in this system are of crucial importance in order to deal with the bad

state of the Bulgarian health care.

In your opinion, what would be the working formula for interaction between national health policies and modern pharmacology – one that would ensure better health for Bulgarians?

The successful formula includes the promotion of cooperation in the field of scientific research and the introduction

of innovative solutions, as well as the provision of faster and equal access to new medicinal products for Bulgarian patients. The regulatory framework must always prioritize the well-being of patients.

Great tech innovations are also highly characteristic of the pharmaceutical industry. What trends and challenges are on the agenda?

ЧИСЛАТА ГОВОРЯТ

70+ са държавите по света, в които Astellas има присъствие, като центровете за развойна дейност са концентрирани в САЩ, Япония, Великобритания, а скоро и в Китай.

14 000 са служителите на компанията в световен мащаб, като във филиала в Унгария, България, Румъния и Гърция те са 124, от тях 28 работят в нашата страна.

ТОП 30 на фармацевтичните компании по приходи в света - Astellas е сред тях.

Astellas' strength lies in our ability to meet unmet medical needs through

ИНОВАТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И РАЗРАБОТКИ

The pharmaceutical industry is indeed undergoing significant changes brought about by advances in technology, personalized medicine and the growing importance of data-driven decision making. Some of the challenges we face are purely regulatory, and others are related to

© Астеллас България

нализираната медицина и нарастващото значение на вземането на решения, основани на данни. Някои от предизвикателствата пред нас са чисто регулаторни, а други са свързани с нарастващите разходи за научноизследователска дейност. Ние в Astellas се стремим да се адаптираме постоянно, като инвестираме в научни изследвания, дигитални решения и отговорни бизнес практики.

- Фармацията е бизнес, а модерната фармация е свързана с огромни инвестиции. Къде обаче е здравословната граница между бизнеса, който търси висока възвръщаемост, и етиката, свързана с човешкото здраве?

- Фармацията, като индустрия с огромни инвестиции в нови решения за непосредствани медицински проблеми, изисква баланс между финансовия успех и нашата неотменна отговорност към пациентите, която мотивира всеки един от нас.

Astellas се фокусира не само върху производството на лекарства, но и върху създаването на стойност за пациентите. С участието си като партньор в системата на здравеопазването, Astellas се стреми към подобрене на живота чрез иновационни решения. Ангажиментът на компанията е да промени бъдещето, предоста-

вяйки нови терапии и подобро здравеопазване.

- Как Astellas постига добрата симбиоза между наука, разработване на лекарства, нови технологии и достъп до пазарите?

- Като насърчаваме култура на иновациите, инвестираме в научноизследователска дейност и използваме най-съвременни технологии за откриване и разработване на лекарства, които променят живота на хората. Разбира се, сътрудничеството с академичните институции, здравните заведения, медицинските специалисти и регулаторните органи неминуемо играе важна роля за осигуряването на достъп до пазарите при спазването обаче на научната строгост и етика.

- В какво е силата на Astellas? Кои от големите постижения на компанията ще откритите?

- Силата на Astellas се крие в способността ни да посрещаме непосредствените медицински нужди чрез иновативни изследвания и разработки. Основните постижения на компанията са свързани с пробиви в областта на онкологията, имунологията и урологията, като същевременно не сме спирани да демонстрираме силен ангажимент за устойчивост и корпоративна социална отговорност.

- Кажете няколко думи за Astellas в България – ползвате ли

българския научен и технологичен потенциал, имате ли развойна дейност тук?

- На територията на България компанията участва в клинични изпитвания и изследователски инициативи, за да предложи иновативни лекарства на българския пазар. В стремежа си да подкрепим местното здравеопазване и благополучието на българския пациент, разбира се, както всяка друга подобна компания, си сътрудничим с местните научни и здравни общности.

- Какви трудности срещате на българския пазар? С какво нашият фармацевтичен пазар е различен от други пазари, които

„
На територията на България Astellas участва в клинични изпитвания и изследователски инициативи,
ЗА ДА ПРЕДЛОЖИ ИНОВАТИВНИ ЛЕКАРСТВА НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР

добре познавате?

- Всеки пазар има своя уникална динамика и разбирането и адаптирането към местните условия са от съществено значение за успеха. От тази гледна точка и невинаги сравнението с други пазари е уместно. Предизвикателствата у нас най-често са свързани с регулаторни въпроси, ценообразуване и реимбурсация, както и с конкуренция.

- Електронното здравеопазване какво развитие има в България и как да носи ползи, а не затруднения?

- Развитието на електронното здравеопазване в България може да подобри достъпа до здравните грижи, както и тяхната ефективност, като същевременно се намали административната тежест и се подобрят здравните резултати за населението. Чрез електронното здравеопазване имаме реален шанс да елиминираме веднъж завинаги редица порочни практики, стига обаче то да бъде въведено по адекватен начин.

- Какво от японската бизнес философия и модели на управление вече е част от лично вашия управленски подход?

- Японската бизнес философия често поставя фокус върху дългосрочното мислене, непрекъснатото подобряване (Kaizen) и силния ангажимент към качеството и

the rising costs of research. At Astellas, we strive to constantly adapt by investing in research, digital solutions and responsible business practices.

Pharmaceutics is a modern business which involves huge investments. However, where is the healthy line between business seeking high returns and ethics related to human health?

Pharmaceutics, as an industry with huge investments in new solutions to old medical problems, requires a balance between financial success and our irrevocable responsibility to patients. This balance motivates each of us.

Astellas focuses not only on manufacturing medicines but also on creating value for patients. By participating as a partner in the healthcare system, Astellas strives to improve lives through innovative solutions. The company's commitment is to change the future by

providing new therapies and improved healthcare.

How does Astellas achieve a good symbiosis between science, drug

„
In Bulgaria, Astellas participates in clinical trials and research initiatives in order to OFFER INNOVATIVE MEDICINES TO THE BULGARIAN MARKET

development, new technologies and market access?

By fostering a culture of innovation, we invest in research and use the most breakthrough technologies to discover and develop medicines that change people's lives. Of course, collaboration with academic institutions, healthcare facilities, medical professionals and regulatory bodies inevitably plays an important role in ensuring access to markets while respecting scientific rigour and ethics.

What is the strength of Astellas? Which of the company's great achievements would you single out?

Astellas' strength lies in our ability to meet unmet medical needs through innovative research and development. The company's main achievements are related to breakthroughs in the fields of oncology, immunology and urology, while at the same time we have not stopped demonstrating a strong commitment to sustainability and corporate social responsibility.

Share a bit about the work of Astellas in Bulgaria - do you use the Bulgarian scientific and technological potential? Do you have any R&D activities here?

In Bulgaria, the company participates in clinical trials and research initiatives in order to offer innovative medicines to the Bulgarian market. In our quest to support local healthcare and the well-being of the Bulgarian patient, of course, like any other similar company, we collaborate with the local scientific and healthcare communities.

What difficulties do you encounter in the Bulgarian market? How is our pharma market different from other markets you know well?

Each market has its own unique dynamics, and understanding and adapting to local conditions is essential to success. From this point of view, the comparison with other markets is not always relevant. The challenges in our country are mostly related to regulatory issues, pricing and reimbursement, as well as competition.

How can e-healthcare bring benefits to Bulgarians instead of difficulties?

The development of e-health in Bulgaria can improve access to health care, as well as its efficiency, while reducing the administrative burden and improving health outcomes for the population. Through electronic health care, we have a real chance to eliminate once and for all a number of vicious practices, as long as that type of healthcare services are introduced in an adequate way.

Which Japanese business philosophy and management models form part of your own management approach?

Japanese business philosophy often places a focus on long-term thinking, continuous improvement (Kaizen), and a strong commitment to quality and customer satisfaction. I try to apply these principles in my management style and foster a culture of adaptability and customer orientation.

Share some of your secrets to maintaining good health and vitality?

As in any other field, and in personal

THE NUMBERS SPEAK

70+ are the countries in the world where Astellas has a presence, with development centres concentrated in the US, Japan, the UK, and soon in China.

14,000 are the company's employees worldwide, and in the subsidiary for Hungary, Bulgaria, Romania and Greece they are 124, of which 28 work in our country.

Astellas is among the **TOP 30** pharmaceutical companies by revenue in the world.

удовлетвореността на клиентите. Старая се да прилагам тези принципи в управленския си подход и да насърчавам култура на адаптивност и ориентираност към клиента.

- Споделете някои от вашите „тайни“ за поддържане на добро здраве и жизненост?

- Както във всяка друга сфера, така и по отношение на личното здраве, вярвам, че ключът е в баланса. Имам изключително натоварен график, но се старая да намирам време за спорт и да се храня пълноценно с качествена храна, когато това е възможно. Признавам си, че на моменти прекалявам с кафето,

но работя върху това.

- Как си представяте медицината на бъдещето само след 10 или 20 години? Каква ще е фармацевцията тогава?

- Очаквам да има превес на персонализираното лечение, основано на генетични и молекулярни профили, също така усъвършенствана телемедицина, здравни технологии

и системи за отдалечен мониторинг и диагностика, управлявана от изкуствен интелект. Фармацевтичните компании ще играят ключова роля в разработването на таргетни терапии и дигитални решения за подобряване не само на резултатите от лечението, но и на качеството на живот на пациентите. ☺

ФИРМЕН ПРОФИЛ

Astellas е японска фармацевтична компания, основана през 2005 г. чрез сливането на Yamanouchi и Fujisawa, наследява и съчетава почти два века колективен опит в разработването на иновативни медикаменти. Днес Astellas има глобално присъствие, представена е в над 50 страни по света и развива добре балансиран бизнес в няколко основни региона – Япония, Америка, ЕМЕА, Азия и Океания.

ВИЗИЯ

В Astellas има стремеж компанията да се превърне в иноватор в областта на науките за живота, ориентиран към стойността. Това за всички в екипите означава чрез иновативната наука да се осигурят най-добрите резултати за пациентите.

ОТГОВОРНОСТ

Astellas е създава Global Health Foundation с цел да подпомага общностите в най-неравностойно положение от страните със среден и нисък БВП. Компанията разработва и подпомага програми за ранен достъп, както и Международна аптека за улесняване на достъпа до определени терапии на Astellas в страни, в които тези терапии все още не са получили одобрение.

ЦЕННОСТИ

Пациентите са в центъра на всичко, което Astellas прави. Компанията инвестира в множество вътрешни проекти, целящи генерирането на нови идеи за подобряване състоянието на пациентите ни. Всяка година се организира състезание за иновации в пациентските решения, в което може да се включат всички служители. Победителите получават финансиране, за да реализират проектите си.

Чрез електронното здравеопазване има реален шанс да бъдат елиминирани редица порочни практики,

**СТИГА ОБАЧЕ
ТО ДА БЪДЕ
ВЪВЕДЕНО ПО
АДЕКВАТЕН
НАЧИН**

health, I believe balance is the key. I have an extremely busy schedule, but I try to find time for sports and quality food whenever possible. I admit to overindulging in coffee at times, but I'm working on it.

How do you imagine the medicine

of the future in 10 or 20 years? What will pharmaceuticals be like then?

I expect there will be a preponderance of personalized treatment based on genetic and molecular profiles, as well as advanced telemedicine, health technology, and AI-

driven remote monitoring and diagnosis systems. Pharmaceutical companies will play a key role in developing targeted therapies and digital solutions to improve not only treatment outcomes but also the quality of life of patients. ☺

COMPANY PROFILE

Astellas is a Japanese pharmaceutical company founded in 2005 through the merger of Yamanouchi and Fujisawa, inheriting and combining almost two centuries of collective experience in the development of innovative medicines. Today, Astellas has a global presence, represented in more than 50 countries around the world and developing a well-balanced business in several main regions – Japan, the Americas, EMEA, Asia and Oceania.

VISION

At Astellas, there is an aspiration for the company to become a value-driven life sciences innovator. For everyone on its teams, this means delivering the best patient outcomes through innovative science.

RESPONSIBILITY

Astellas has established the Global Health Foundation to support the most disadvantaged communities in middle and low GDP countries. The company develops and supports early access programs as well as an International Pharmacy to facilitate access to certain Astellas therapies in countries where these therapies have not yet received approval.

VALUES

Patients are at the centre of everything Astellas does. The company invests in numerous internal projects aimed at generating new ideas to improve the condition of our patients. Every year, a competition for innovation in patient solutions is organized, in which all employees can participate. Winners receive funding to realize their projects.

Над 400 милиона граждани на ЕС ще избират новия Европарламент

Freepik

Годината на ГОЛЕМИЯ ИЗБОР

Ния Илиева

Решаваща година за глобалния ред се очертава да бъде 2024-а. Тя ще е рекордна в света по политически избори изобщо в историята, а резултатите от тях ще определят развитието на световната политика занаягред.

Над три милиарда гласоподаватели в повече от 40 държави ще избират своите държавни глави и управляващи през 2024 г., като се започне с вотта в Тайван през януари и се стигне до Съединените щати през ноември. Избори ще се проведат и в Индия, Индонезия, Иран, Пакистан, Русия и ЮАР, наред с още други – сред които и изборите за Европейски

парламент, в които ще участват и българските гласоподаватели. С други думи – съдбата на света ще се решава през 2024-а.

Парадоксално, този безпрецедентен „празник“ на пряката демокрация идва в момент, когато класическите форми на либерална демокрация са подложени на екзистенциална атака от авторитаристи и диктатори, крайнодесни националистически-популистски партии и военни превратджии и ислямистки бойци, пише в коментар за „Гардиън“ Саймън Тисдал. В този многонационален и многопартиен изборен марафон някои избори ще бъдат открити, свободни и честни, други – много по-малко.

РЕШАВАЩИ ПОЛИТИЧЕСКИ БИТКИ ЩЕ ОФОРМЯТ ГЛОБАЛНИЯ РЕД ЗАНАПРЕД

Някои изобщо няма да са свободни, прогнозира той.

Според Bloomberg Economics избирателите в страните, където предстои да се провеждат избори тази година, представляват близо 41% от населението на света и произвеждат 44,2 трилиона долара, или 42% от брутния вътрешен продукт (БВП) на планетата. Почти половината свят.

С огромните предизвикателства пред глобалната икономика и политика, на фона на два интензивни военни конфликта в Газа и Украйна, постоянна инфлация и високи разходи по заеми, възпрепятстващи възстановяването след пандемията, изборният цикъл през 2024 г. може да донесе поредните сериозни

власт до 86-годишна възраст.

Проучване след проучване сочат, че мнозинството от гласоподавателите смятат склонният към гафове демократ за твърде стар, за да бъде главнокомандващ. Въпреки че най-вероятният му съперник, бившият президент Доналд Тръмп, не е много по-млад – догодина той ще стане на 78.

Американците изглежда са съгласни по един въпрос, който стои

по един и същ начин, но по различни причини.

Кампанията на Байдън претърпя пореден удар, след като Камарата на представителите, ръководена от републиканците, гласува през декември за започване на официално разследване за импийчмънт за евентуално негово облагодетелстване от чуждестранни бизнес сделки на сина му по времето, когато е бил вицепрезидент при Барак Обама.

Байдън-Тръмп е най-вероятната битка за Белия дом

Getty

размествания в днешната епоха на многоаспектни кризи, посочва АФП.

Сред тези множество избори, на които ще гласува почти половината свят, ето някои, които може би ще са най-ключови:

Реваншът на Тръмп

Изборите в САЩ очаквано са най-интересните, с оглед ролята на страната в глобалната политика. На 5 ноември десетки милиони американци ще изберат президент в състезание, което би могло да остави на поста за втори мандат действащия държавен глава Джо Байдън на

в основата на изборите през 2024 г. – безпокойство за състоянието на демокрацията и как изходът от президентската надпревара ще се отрази на нейното бъдеще. Те просто не са еднотелни по въпроса кой всъщност представлява заплахата за демокрацията. Проучване на Центъра за изследване на обществените въпроси на Асошиейтед прес и NORC сочи, че за 62% от гражданите демокрацията в САЩ може да бъде изложена на риск в зависимост от това кой ще спечели наесен. Мнозинството от демократите (72%) и републиканците (55%) се чувстват

Преди първичните избори на републиканците в САЩ Доналд Тръмп се радва на значителна подкрепа, въпреки множеството наказателни процеси, стартирали срещу него. В безпрецедентен акт в края на декември Върховният съд на Колорадо отстрани Тръмп от бюлетината за първичните президентски избори в щата. Аргументът на магистратите е, че той няма право да се кандидатира за Белия дом съгласно клаузата в конституцията за въстание – имайки предвид щурма на Капитолия на 6 януари 2021 г., инспириран от него. Това е първи случай в историята, когато раздел 3 от 14-ата поправка е използван за дисквалифициране на кандидат за президент. Върховният съд на САЩ обаче ще има последната дума по казуса. Засега Тръмп остава най-сигурната републиканска кандидатура.

Евентуалното му избиране в Белия дом може да преобърне световната политика, категорични са анализаторите. Тръмп със сигурност ще отмени множество решения на администрацията на Байдън, включително по въпроси като имиграция, изменение на климата, данъци и згра-

Конфликтът между Русия и Украйна ще продължи начело с Путин и Зеленски

веопазване. Въздействието върху външната политика и международните отношения ще бъде още по-значително. Тръмп като нищо може да наруши международни споразумения и да изолира още повече САЩ в световен мащаб, ако възприеме линията си „Америка преди всичко“ и се отдръпне от традиционни съюзници. Очакван отзвук е и спиране на подкрепата за Украйна, което вероятно ще реши конфликта в полза на Русия.

Проучване на CNN от 8 ноември дава на Байдън 45%, при 49% за Тръмп. Така по-вероятният сценарий е Тръмп да получи своя реванш след загубата на предишния вот. Разликата от 4% е статистически значима, т.е. не може да се говори за статистическа грешка в случая, смятат анализаторите, и според тях бившият президент държи преднина пред настоящия. Има обаче още доста време до ноември, а и множество фактори могат да повлияят изхода на тези избори. Така че битката за най-горещия политически стол в света, а и за света какъвто го познаваме сега, остава напълно непредсказуема.

Европейски мест за популизма

Най-голямото транснационално допитване в света през юни ще даде право на глас на изборите за Европейски парламент на над 400 милиона души. Гражданите на ЕС ще изберат 720 членове на ЕП от 27 страни членки.

Гласуването ще бъде тест в много европейски държави за подкрепата за десните популисти, които получаха значителен тласък след победата на антиислямската и антиевропейска Партия на свободата на Герт Вилдерс на изборите в Холандия през ноември и по-ранната победа на Джорджия Мелони - с крайнодясната партия „Италиански братя“. Насърчение Брюксел обаче може да получи от Полша, където бившият президент на Европейския съвет Доналд Туск се върна на власт със солидна проевропейска платформа.

Осреднените резултати от социологическите проучвания, събрани от Politico, показват възход на двата крайнодесни блока и спад в подкрепа-

та сред традиционните европейски консерватори, социалдемократи, либерали и зелени. Въпреки това, последните групи вероятно ще запазят комфортно мнозинство. Същността на въпроса е да се види дали евентуална коалиция между популисти и крайнодесни групи може да формира алтернативно мнозинство. В началото на декември в прогнозата за местата, публикувана от Politico, разликата между крайни и умерени е само около 20 места (от 720).

Абсолютно мнозинство от десницата в Европейския парламент е малко вероятно. Но дори и да не бъде постигнато, увеличаването на влиянието на крайнодесните блокове би имало сериозни последици. В настоящия законодателен орган вече бяха отбелязани сближавания. По определени въпроси - например в борбата срещу изменението на климата - десницата има влияние. С повече крайно настроени депутати има възможност за сценарий, при който десноцентристите приемат по-твърд дискурс срещу екологичните разпоредби. А с по-голям крайноде-

сен блок не е ясно дали ЕС ще успее да продължи напред с приемането на дъзината държави, които са кандидати за членство, или дали ще продължи да подкрепя Украйна.

Русия и Украйна

Споменавайки нападнатата Украйна, споменаваме и нашественика - Русия - и двете страни трябва да проведат президентски избори през март, тъй като мандатите и на Володимир Зеленски, и на Владимир Путин изтичат. В случая с Украйна - предвид войната и военното положение - е вероятно гласуването да бъде отложено. Дебатът дали изборите трябва да се проведат обаче е оживен през последните месеци. Има съответни гласове в Съединените щати - страна, която е фундаментална за правителството в Киев - които се застъпват за задържането им. Междувременно в руския случай не може да се очаква нищо друго освен победа за Путин. И тъй като най-вероятно и двамата противници ще останат начело на своите държави, решаването на военния конфликт е голяма въпросителна.

Руският президент Владимир

Путин, подсилен от задържането на позициите си в Украйна две години след началото на войната, се надява на изборите през март да удължи своето 24-годишно управление с още 6 години. На 8 декември 2023 г. той обяви, че се кандидатира за пети мандат, който ще го задържи на власт до 2030 г.

През 2020 г. Конституцията на Русия беше променена, за да позволи на Путин теоретично да остане на власт до 2036 г., което потенциално може да го задържи в управлението дори по-дълго от Йосиф Сталин. Кремъл от години успява да се противопоставя на недоволни и противници, така че няма почти никакъв шанс някой да застане на пътя на Путин. Най-активният му опонент Алексей Навални от 2021 г. излежава 19-годишна присъда в затвора. Така строгият контрол върху политическата система на Русия, който Путин установи през 24-те си години на власт, прави преизбирането му през март сигурно.

На Острова

Редица национални президентски и парламентарни избори предстоят тази година в европейските държа-

ви - президент ще избират Финландия, Словакия, Исландия, а парламентарни избори ще има в Португалия, Белгия, Хърватия, Австрия. И за президент, и за парламент ще гласуват в Литва и Румъния.

Но най-значимите национални избори в Европа през 2024 г. ще бъдат в Обединеното кралство, където настроенията срещу властта са силни и се очаква избирателите да върнат правителство на Лейбъристката партия. Теоритично изборите може да се отложат до януари 2025 г., но най-вероятната дата е през четвъртото тримесечие на 2024 г. Консервативната партия е на власт от почти 14 г., но опозиционната Лейбъристката партия води в проучванията с огромна разлика (повече от 20 процентни пункта). Дори тази преднина да се свие на фона на стабилизиране на икономиката и намаляване на инфлацията, очакванията са все така за работещо мнозинство на лейбъристите. Разликата в икономическата политика на двете партии е значителна и има контрасти в начина, по който всяка от тях гледа на отношенията с Брюксел, но не би трябвало да се очаква съществена промяна в курса на външната поли-

тика, независимо от резултатите на вота.

Индия и Мексико

Две държави, които светът следи с интерес, са Индия и Мексико. Макар и резултатите от изборите там да са предсказуеми.

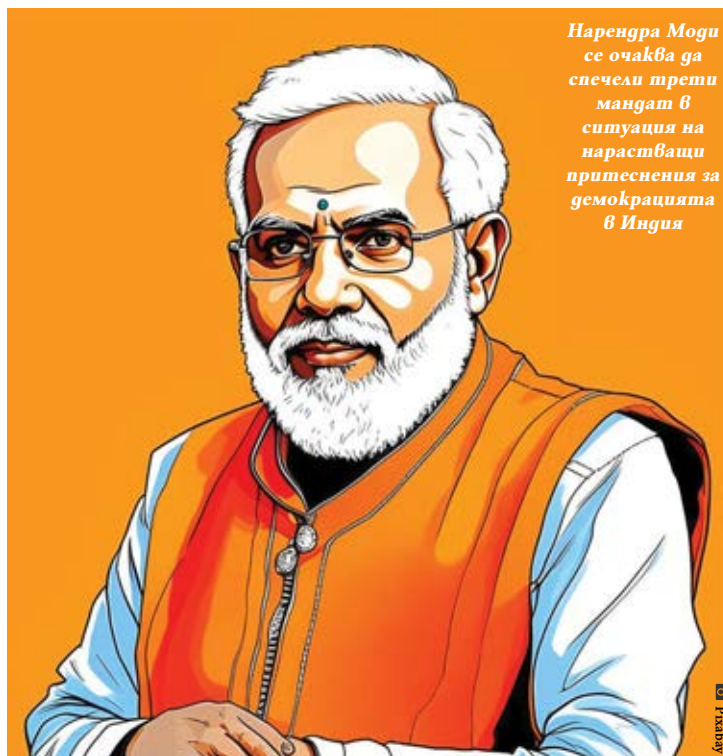
Близо един милиард индийци се очаква да излязат до урните през април-май, когато най-многолюдната нация в света ще се яви на избори, на които премиерът Нарендра Моди и неговата националистическа Индийска народна партия (Bharatiya Janata Party - BJP) ще се борят за трети мандат.

Политическата кариера и успехът на Моди се основават на подкрепата на над един милиард индуси и, според критиците, разпалване на враждата към голямото мюсюлманско малцинство в страната. Въпреки репресиите срещу гражданските свободи, наблюдавани при управлението му, премиерът влиза във вота като категоричен фаворит, като неговите поддръжници му приписват заслугата за укрепването на позицията на страната на световната сцена.

Но редица организации като „Амнести интернешънъл“, Economist Intelligence Unit и Freedom House изразяват вече няколко години загриженост за демокрацията в Индия. Докладите им споменават произволни арести и задържания, незаконни атаки и убийства, спирането на интернет и сплашването с помощта на цифрови технологии, включително незаконно наблюдение срещу малцинствените групи. Шведският независим институт V-Dem Institute дори класифицира Индия като „избирателна автократия“ в своя доклад за демокрацията за 2022 г.

В Мексико две дами – левичарка, бивш кмет на столицата, и бизнесдама с местни корени, се борят да влязат в историята през юни, като станат първата жена президент на страна с традиции в мачизма.

Бившият кмет на Мексико Сити Клаудия Шейнбаум Пардо се кандидатира като фаворит от името на партията Морена (Движението за

Нарендра Моди се очаква да спечели трети мандат в ситуация на нарастващи притеснения за демокрацията в Индия

национално възраждане) на отиващия си президент Андрес Мануел Лопес Обрадор. Любопитна подробност за нея е, че е първата жена кмет на Мексико Сити. И също така – баба ѝ и дядо ѝ по майчина линия бягат от София по времето на Холокоста. Нейният отявлен опонент Сочил Галвес е избрана да представлява опозиционната коалиция „Широк фронт за Мексико“. Макар и резултатите да не могат да се прогнозира от сега, сигурно е, че за първи път в историята Мексико ще се управлява от дама.

Дезинформацията и изкуственият интелект

През тази решаваща за пътя на света 2024 година много технологии, базирани на изкуствен интелект, вече са мейнстрийм, и за първи път толкова много държави ще провеждат избори под знака не просто на онлайн дезинформацията, каквато я познаваме досега, но и под знака на дезинформацията, създавана с помощта на изкуствения интелект.

Според Центъра за американски прогрес (CAP) ерозията на доверието в глобалните избори се дължи на появата на политически фигури, които подкопават и отхвърлят изборните резултати.

Но не само властите, а и компаниите, управляващи доминиращите социални медийни платформи,

имат значителна роля в опазването на цифровата демокрация, отбелязва CAP в своя доклад, озаглавен „Защита на демокрацията онлайн през 2024 г. и след това“. В документа се казва още, че бързото внедряване на нови AI инструменти в масивна потребителска база, без ясни насоки за правилна употреба, налага бързо прилагане на регулаторни мерки от тези компании и технологии за защита на честността и свободата на изборите.

Дийпфек видео и аудио материали, в които високоставени фигури са цифрово клонирани в реалистични видеоклипове, са в основния фокус. Президентът на САЩ Джо Байдън, опонентът му Доналд Тръмп и президентът на

Украйна Володимир Зеленски многократно са ставали жертва на подобни клипове, припомня Ску. В България също станахме свидетели на подобни опити за измами – видео с премиера акад. Николай Денков и президента Румен Радев.

Експертите са единодушни в предупреждението си, че съдържанието, генерирано от изкуствен интелект, „напълно събаря основите на доверието“ – и може да има още по-значително въздействие върху изборите, отколкото самите социални медии.

Регулациите засега обаче не успяват да догонят развитието на технологиите. Байдън разкри през октомври предложения за законодателни текстове, които включват изискване съдържанието, генерирано от изкуствен интелект, да бъде маркирано с воден знак. ЕС постигна споразумение за това как да регулира AI, но то няма да влезе в сила преди 2025 г.

Остава отговорност на всеки гражданин сам да повишава осведомеността си относно дезинформацията и фалшивите новини, разпознаването им и поставянето под въпрос на съдържанието, което получава онлайн. Вероятно освен какъвто ще върви светът политически, след изборния марафон на 2024-а ще стане ясно и дали естественият интелект все още (поне донякъде) може да се радва на надмощие над изкуствения. ☹

PRINT YOUR BRIGHT IDEAS

billboard

www.billboard.bg

2024-а

сигурна е само несигурността

Най-големите изненади през
тази година могат да дойдат не
от пазарите, а от политиките

Бисер Манолов

момент бяхме в началото на цикъла по затягане на паричната политика от страна на големите централни банки, а също така и кривата на доходността по американските държавни облигации се „обърна“ (Кривата на доходността се приема от финансовите пазари като един от най-точните индикатори за предстоящи икономически процеси. Когато тя се „обърне“, т.е. краткосрочните лихви по държавните облигации са по-високи от дългосрочните, това се счита като надежден индикатор за предстояща рецесия). Тоест, ако обобщим горещираните факти, имаме всички условия за развитието на перфектна финансово-икономическа буря. Да, ама не. Нищо такова не стана.

Федералният резерв на САЩ се включи точно в този момент с ликвидна подкрепа спрямо всички нуждаещи се банки и драматичният сценарий се размина. Това, което беше любопитното в този случай, бе, че от една страна, Централната банка на САЩ затягаше ликвидността през по-високите лихвени проценти, а от друга - наливаше ликвидност към закъсалите банки. Да го кажа по-ясно - това прилича като да натискаш педала за газ на автомобил при гръпната ръчна спирачка. Звучи нелогично, нали?

Сигналят към финансовите пазари, че каквото и да стане, централните банки и правителствата ще се намесят в случай на кризисна ситуация, бе зеленият светофар за началото на еуфорията, обхванала търговците на финансови активи. Фондовите борси хвърчаха към нови и нови рекордни

стойности. „Индексът на страха“ - VIX, се топеше като сняг върху горещ котлон, за да удари едно от най-ниските си исторически нива от 12.5% в края на годината. Да поясня, че този индекс отчита настроението на инвеститорите по отношение поемането на повече пазарен риск. В исторически план неговата средногодишна стойност се движи около 19%. Казано по-ясно, стойностите му в момента показват, че финансовите играчи де факто не отчитат каквото и да е пазарен риск. Разбира се, че това е, меко казано, абсурдно.

Какво е обяснението за тази толкова „грешна“ 2023 година откъм прогнозите и какво предстои през 2024 година?

Отговорът вече е ясен за всички - изключително стабилният пазар на труд и, за пореден път, огромните държавни разходи при най-големите икономики.

Примерно в САЩ, за 2024 г. очакваният бюджетен дефицит ще бъде в размер на 1,8 трилиона долара, което представлява 6,8% от БВП на страната. Само два пъти във финансовата история на САЩ е имало по-големи бюджетни дефицити.

Трябва да отбележим, че е малко вероятно да бъде повторена 2023 г. от гледна точка на „изчезналият пазарен риск“. Със сигурност огромните бюджетни дефицити ще трябва да бъдат финансирани през нови емисии на държавни облигации, а ще падежират и стари такива, което само по себе си означава нарастване на риска.

Преди обаче да се разработва ка-

квато и да е било инвестиционна стратегия, едно трябва да е ясно, тъй като практиката го доказва: Болшинството от прогнозите не се сбъдват!

Личното ми усещане е, че най-големи изненади през тази година могат да дойдат от страна на политиките, поради предстоящите избори в САЩ, Европа, Русия и Индия.

Евентуалното завръщане на Тръмп на политическата сцена ще обърне с главата надолу всякакви прогнози. Както знаем, за него „всичко е бизнес“ и в този смисъл ще започнат „големите сделки“, а това са тези за Украйна, Тайван и НАТО. Това безспорно ще налее огромна несигурност в пазарите. „Индексът на страха“ ще компенсира загубената територия от 2023 г. само в рамките на седмици и инвеститорите трябва да се подготвят за повече болка.

Икономическа стабилност без политическа предсказуемост и геополитическо спокойствие е тавтология. В този ред на мисли категорично трябва да отбележим, че Европа има витална необходимост от консолидиране във всеки един смисъл - политически, икономически и финансов, тъй като през последните три години точно нейното разединение е в основата на слабостта ѝ.

Ако трябва да отбележим и нещо позитивно за Европа, безспорно това е решението на държавите членки на еврозоната да започнат програма по намаляване на бюджетните си дефицити до нивото, заложено в Маастрихтския договор. Без съмнение устойчивостта на публичните финанси ще се прехвърли и върху цялата финансова система, макар че към момента това са само добри намерения.

Трудно бих си представил край на военните конфликти през 2024 г. Няма съмнение, че те ще бъдат една от причините за невъзможен осезаем спад на глобалната инфлация и в този ред на мисли не очаквам драматично намаляване на базовите лихвени проценти от страна на централните банки. Даже в Европа не виждам спад на лихвите преди второто полугодие на 2024 г.

Ако трябва да се направи една категорична прогноза за 2024 г., това е, че волатилността на финансовите пазари ще се завърне. Толкова много предстоящи „несигурни“ събития го предвещават по един безспорен начин. ☹

Големият трансфер на БОГАТСТВО

ПРЕМИНАВАНЕТО НА ОГРОМЕН КАПИТАЛ В РЪЦЕТЕ НА НОВИТЕ ПОКОЛЕНИЯ ПРЕЗ СЛЕДВАЩИТЕ 20 Г. ЩЕ ПРЕДЕФИНИРА ЗАВИНАГИ СВЕТОВНАТА ИКОНОМИКА

Ния Илиева

В света на големите пари се загава значима промяна, която може забави да промени както глобалната икономика, така и начините, по които функционира обществото ни. Става дума за „Големият прехвърляне на богатство“ (The great wealth transfer - от англ.), или преминаването на натрупаното от досегашните поколения състояние в ръцете на техните наследници. Процесът вече е започнал и се очаква да продължи в следващите 20 години и ще бъде най-голямото преминаване на средства от едни ръце в дру-

зи в историята. През този период повече от 1000 милиардери ще предадат между 72 и 100 трилиона долара, по различни оценки, на децата или внуците си. Предаваща страна са от т.нар. поколение на бейби бума, или „бейби бумърите“, а получателите са в малка степен родените след 1980 г., т.е. от поколението X (родени в периода 1965-1979 г.), и предимно Милениалите (или още поколение Y, родени между 1980 и 1995 г.) и поколението Z (между 1996 и 2009 г.).

Предаването на наследството вече е започнало - чрез тръстове, покупки на имоти, подаръци и завещания. В

САЩ се очаква около 70 трилиона долара да се прехвърлят от по-старите поколения към по-младите, според американската консултантска компания Cerulli Associates. В Обединеното кралство Kings Court Trust и Центърът за икономически и бизнес изследвания определят тази сума на £5,5 трилиона за следващите 30 години.

Само през последната година вече се наблюдава такава статистика - повечето от новите милиардери са получили състоянието си не от собствен бизнес, а по наследство. И това се случва за първи път, откакто швейцарската банка UBS проследява

състоянието на най-богатите хора в света отпреди почти десетилетие.

Смяната на поколенията в клуба на най-богатите може да донесе значителни социални промени, смятат анализаторите. Защото наследниците на милиардерите са по-склонни от родителите си да се съсредоточат върху големите възможности и предизвикателства, през които е изправена световната икономика, инвестират в сектори като чиста енергия и изкуствен интелект, се казва в доклад на швейцарската финансова институция.

„Големият прехвърляне на богат-

ство“ набира значителна скорост с остаряването на много милиардери предприемачи“, коментира Бенджамин Кавали, ръководител на поделението за стратегически клиенти в отдела за управление на глобалното богатство в UBS.

Банката, която има за клиенти половината милиардери в света, установява, че 150,8 млрд. долара са били наследени от 53-ма наследници през 12-те месеца до април 2023 г., надхвърляйки сумата на богатството от 140,7 млрд. долара, натрупано от 84 нови селф-мейд милиардери за същия този период.

Като цяло броят на милиардерите в световен мащаб се покачва със 7% до 2544 души.

За първи път Европа побежда ръста в богатството на милиардерите заради увеличените покупки на луксозни стоки след пандемията. Тази тенденция повиши печалбите и цените на акциите на водещите компании за луксозни стоки, базирани във Франция, облагодетелствайки милиардерските семейства зад тях, се казва в доклада.

Това включва председателя на борда на LVMH Бернар Арно и неговите пет деца. Арно е третият най-богат човек в света с нетно състояние от 167 млрд. долара, според индекса на милиардерите на Bloomberg.

Възможности и риск

„Смайващият“ трансфер на богатство към по-младите поколения представлява огромна възможност, според UBS, но също така крие значителни рискове.

„Може или да сте от печелившата, т.е. получаващата страна, или... да загубите значителни активи в бъдеще, ако не познавате навигацията на новите милиардери“, казва Кавали.

Обикновено по-младите клиенти сред богатите предпочитат да имат различен банкер от родителите си, макар и не непременно по-млад банкер, казва Кавали, посочвайки, че немалка част от бъдещите наследници са дори на над 50-годишна възраст.

Смяната на поколенията може да окаже влияние и върху благотворителността, която много милиардери разгърнаха в последните години. Защото по-малко от една трета от наследяващите поколения виждат филантропията като една от основните си цели, в сравнение с две трети от първото поколение милиардери, според доклада на UBS.

Наследниците клонят повече към

една набираща сила тенденция - инвестиране с въздействие - т.е. инвестиране в полза за обществото или околната среда - пред „класическа филантропия и даряване“, каза Кавали. „Патриарсите в миналото са били добре известни с това, че са писали чекове за каузи, към които лично имат афинитет и страст.“

Нов дневен рег

С преминаването на семейния бизнес към следващото поколение, идват и новите модели в икономиката и финансите и един напълно нов финансов и инвестиционен дневен рег.

Правителствата може да се напълнят с нови данъци, необходими за Зеления преход, а мениджърите на активи ще бъдат принудени да се адаптират към изискванията на новите наследници за по-строги екологични, социални и управленски принципи.

Процесите разглежда и ветеранът финансист на Citybank Кен Коста в новата си книга The 100 Trillion Dollar Wealth Transfer: How the Handover from Boomers to Gen Z Will Revolutionize Capitalism (Трансферът на богатство от 100 трилиона долара: Как предаването от бумърите към поколението Z ще революционизира капитализма).

Коста обяснява тезите си през „Файненишъл Таймс“: „Прехвърлянето на богатство ще даде на „Зениалите“ (Милениали и поколението Z) огромна финансова власт. Те ще имат влияние както никога досега върху своите връстници, както и способността да влияят на корпорации, общества и правителства. И те имат свой дневен рег“.

Централната теза на Коста е, че „Зениалите“ са икономически и културно по-леви от своите предшественици и предпочитат преразпределителната справедливост пред създаването на богатство. Той казва, че махалото се е завъртяло от алчния индивидуализъм на неговото поколение към по-„колективисткия“ идеализъм, който заплашва да доведе до унищожаване богатството икономическа система.

„Това поколение винаги трябва да проверява дали не се плъзва в ямата на колективизма, в която лежат зверовете на национализма, екстремизма, поляризацията, елитаризма и експанзионизма“, казва той в книгата си.

Все пак загрижеността на Коста, че по-младите поколения рискуват да бъдат „опиянени“ от идеологии, които водят до изолация и екстремизъм, изглежда пропуска факта, че популистките пробиви от последните години са резултат от действия, предприети от по-старото поколение.

Според социологическата компания YouGov хората над 65 г. са били два пъти по-склонни да гласуват за излизането на Великобритания от ЕС, отколкото хората под 25 г. В САЩ Доналд Тръмп, който е от поколението на бейби бума, провеждаше протекционистка политика.

Част от страховете на Коста са, че следващото поколение разпределя капитала по начин, който според него е неефективен, преценявайки инвестициите през идеологическата призма на ESG, без да отчита основните търговски фактори.

Пълна промяна на парадигмата

Големият трансфер на богатство определено ще промени бъдещето на

финансовата и културната дейност. Ще се стигне до пълна промяна в парадигмата, смятат някои изследователи.

Активите, които Милениалите и поколението Z ще наследят от своите родители или баби и дядовци, определено представляват огромен капитал. Представителите на тези две нови поколения вече показват на света, че са фокусирани върху ценностите, когато става въпрос за харчене и инвестиране на пари. Те са съвестни потребители, които са склонни да харчат за социално отговорни стоки и услуги. Например местно производство, или от т.нар. справедлива търговия. И тези техни навици за харчене в крайна сметка ще оформят икономиката и културата, тъй като навичките за харчене и културата са вътрешно свързани.

Новите поколения богаташи са луди по технологиите и избират да насочват капитал не в считани за традиционни досега индустрии, а в предприемаческата екосистема, стартъпи, иновации.

Няма спор, че преминаваме към все по-динамичен икономически и инвестиционен пейзаж, такъв, който Милениалите и поколението Z са нетърпеливи да оформят - с ценностите си наум.

Например Милениалите предефинират създаването на богатство въз основа на технологичния напрегък и промените в обществото. Тези луди по технологиите наследници придобиват инвестиционна информация, знания и проникателност чрез цифрови средства и използват наученото, за да вземат своите финансови решения. Културните въпроси и ценности също влияят върху техните финансови решения.

Така че независимо дали сте директният получател в Голямото прехвърляне на богатство или не, този процес има потенциала да повлияе на вас, вашия бизнес и живота на всички хора около вас. Най-големият трансфер на богатство в историята ни предоставя уникална възможност да прекроим финансовия, обществен и културния пейзаж. 📌

ОБОБЩЕНА ИНФОРМАЦИЯ
от лекар за здравния Ви статус
след провеждане на всички
прегледи и изследвания

АСИСТЕНТ
който се грижи за цялостната
организация на профилактичния
и диагностичен процес

ИНДИВИДУАЛЕН ПОДХОД
към всеки пациент

С ЕДИН ОТ НАЙ-ДОБРИТЕ
специалисти от медицински
комплекс „Софиямед“

С ПОСЛЕДНО ПОКОЛЕНИЕ АПАРАТУРА

ПЛАНИРАНЕ НА ПРЕГЛЕДИ
и изследвания в удобно за Вас
време без чакане пред кабинети

Можете да изберете от нашите **профилактични** или **диагностични пакети**, включващи високоспециализирани изследвания и консултации със специалисти, според пола и възрастта.

35 ГОДИНИ списание ИКОНОМИКА

ДА Е ДОБЪР ОРИЕНТИР ЗА ТЕНДЕНЦИИТЕ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ,
НО ДА Е И ВДЪХНОВИТЕЛ ЗА ВИСОКИ ПОСТИЖЕНИЯ В БИЗНЕСА –
ТАЗИ МИСИЯ ПРОДЪЛЖАВА ДА Е ОСНОВЕН ДВИГАТЕЛ НА ИЗДАНИЕТО

Татяна Явашева

През тази година списание „Икономика“ става на 35 години – казваме това и си даваме сметка колко бързо лети времето. Защото сякаш вчера отбелязахме 30-годишнина. Загърба ни са още пет години, в които списанието доразви своята успешна формула на съществуване като високо ценена от бизнеса медия.

Памет за събитията

Хроникьор на голямата промяна – така може да наречем това икономическо издание, създадено малко преди 10 ноември 1989 г. Чрез него може да проследим как икономиката в България е минавала през своите трудности и трансформации, докато се почувства способна да мери ръст в глобалната конкуренция. През годините списанието се научи с хладен ум и горещо сърце да отразява разволя на ключовите за икономиката процеси. На негови-

те страници се оглеждат успехите на редица български предприемачи, но и световни колоси в бизнеса. Изданието преминава през редица изпитания: няколко пъти смяна на собствеността, години на тежки икономически кризи, пандемия, цифровизация, която обаче не го остави назад в историята, а го прави по-гъвкаво и навярно по-дълговечно с хартиената си версия. Двумесечното списание „Икономика“, което сега е отчасти двуезично, продължава напред.

Мистър и Мисис Икономика

Конкурсът „Мистър и Мисис Икономика“ продължава да е най-приятният момент в годината за всички онези, които най-силно спомогат за развитието на българската икономика. Първоначално е било съвсем естествено големият приз да се дава на учени и на хора, заемащи ключови позиции в управлението на страната, чиито решения

силно влияят на развитието на българската икономика, но от години насам отличията за особени заслуги отиват при индустриалци, предприемачи и банкери.

Заедно

Залагаме на доброто партньорство – с предприемачите и инвеститорите, с Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България (КРИБ), с институциите. Убедени сме, че когато целите са общи – постиженията са по-големи. Обратната връзка от нашите възторжени читатели показва, че списанието намира точните теми, от които те черпят идеи и вдъхновение за своята работа. Екипът на сп. „Икономика“ благодари на верните почитатели, рекламодатели, поддръжници, както и на всички, които допринасят за създаването на стойностното съдържание на изданието, тъй като всички заедно градим нашето общо по-добро утре.

ЗАРИНА ГЕНЧЕВА, управляващ директор на „Метрореклама“, Мисис Икономика 2022:

Изданието се превърна в институция

С изключителен трепет разглеждам хартиеното списание „Икономика“. Хартията е най-дълговечният материал, носител на знанието. Вярвам, че написаното на хартия остава, и с това списанието е още по-ценно. Когато го видя на бюрото си, то активира всичките ми сетива и провокира любопитството ми към съдържанието вътре.

Създадено малко преди голямата промяна през 1989 г., самото списание е носител на промяната. През годините то се превърна в институция – със съдържанието, което предлага, и с наградите, с които всяка година удостоверява най-заслужилите в бизнеса. Да оцелее в тези турбулентни времена означава, че и самото издание е успявало да

намери верния тон към своята промяна.

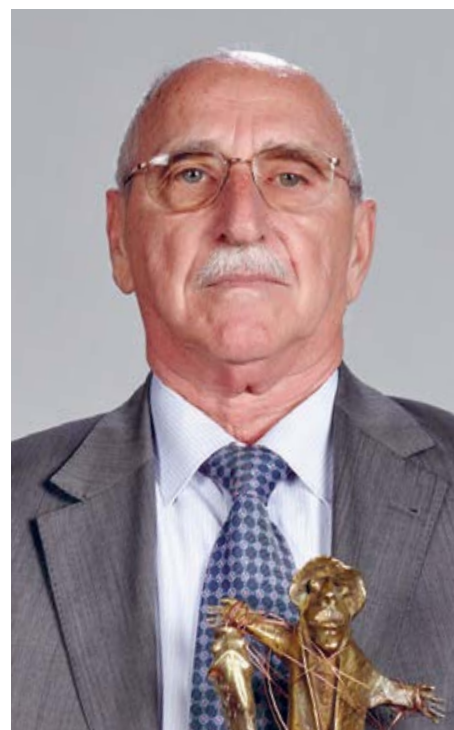
Щастлива съм с приза „Мисис Икономика 2022“. Това отличие ми донесе още по-голяма увереност в собствените ми сили. Двамата с Димитър Цоцорков сме последните носители на статуетката „Рибаря и златната рибка“ при живия ѝ създател Ставри Калинов. Това за мен е знак колко важна е традицията и умението да я надграждаш, като приемаш житейските факти, които връхлитат.

Моят ключ към успеха е много екипна работа, и всичко, което постигам, е чрез екипа, в това число сме екип с нашите клиенти и партньори. Стремежът ни е ситуацията да е винаги печеливша и за двете страни.

НИКОЛА ДОБРЕВ, бивш председател на Съвета на директорите на КЦМ 2000 АД, Мистър Икономика 2015:

Нека има повече отличия за реалната икономика

Списание „Икономика“ дава разнообразна информация за българската икономика, за световната икономика и адаптирането на световните тенденции към нашите условия. То е насочено към българския бизнес, който ползва опита на световната икономика. Харесва ми, че изданието стои на дистанция от чистата политика, в която политиците опитват да се издигат по „стълбата“ на Христо Смирненски нагоре, а икономиката често остава на заден план.

Конкурсът е много на място, особено с идеята за „Рибаря и златната рибка“. Следя го и ми се ще сред носителите на отличия да са повече представители на реалната икономика, чийто фундамент са машиностроенето, металургията, минното дело, земеделието и други сегменти, които дават устойчивост. Пазарите са важно нещо и в КЦМ 2000 тръпнем какво предстои през 2024-а в условията на военните кризи и разбитите пазари.

Сред младите предприемачи сигурно

има такива, които заслужават дори на 25 да станат Мистър или Мисис Икономика. Вярвам, че си струва риска толкова рано да бъдат отличени. България има шанс за развитие във всички икономически области, но се нуждаем от умно управление в политически и икономически план, което умело да превърща нашата икономика във все по-експортно ориентирана.

Образованието у нас се нуждае от особено внимание, то трябва да създава качествени хора с хъс да развият индустрията и да осъществяват себе си. Акцент трябва да се сложи върху изграждането на средните кадри, които имат важна функция в изпълнението на всяка една дейност. От тях се очаква да изпият много неща със своите ръце. Висшестипи има достатъчно, друг е въпросът на каква висота е подготовката им. Има очаквания изкуственият интелект да реши много проблеми, като например замени работниците, но това време е още далеч. ☺

МАРИЯНА ХАМЪНОВА: Иновациите са ПРИКЛЮЧЕНИЕ

КАЧЕСТВЕНОТО ПОДПОМАГАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧИТЕ ПРИ УСВОЯВАНЕТО НА НОВИ ЗНАНИЯ И УМЕНИЯ ВОДИ ДО КОЛИЧЕСТВЕНИ РЕЗУЛТАТИ

✦ **Моника Пенчева**

Иновациите са мой фокус и моя страст, защото вярвам, че са двигател на развитието и на постоянния стремеж на човечеството да надскочи статуквото. За да създаваш иновации, трябва да можеш да излизаш от зоната си на комфорт, да си готов да се променяш – първо ти самият, а после и навиците на другите.

Моето разбиране за иновация: Иновацията е едно приключение! Презизвикателството е да успееш да намериш най-бързия и ефективен път до целта, преди някой да те е изпреварил. В този смисъл иновацията е и постоянно състезание с теб самия и с останалите.

Иновационният капацитет на предприемачите у нас расте с всяка изминала година.

За да стане България забележима на световната карта на иновациите, трябва да има повече успешни местни примери – хора, ком-

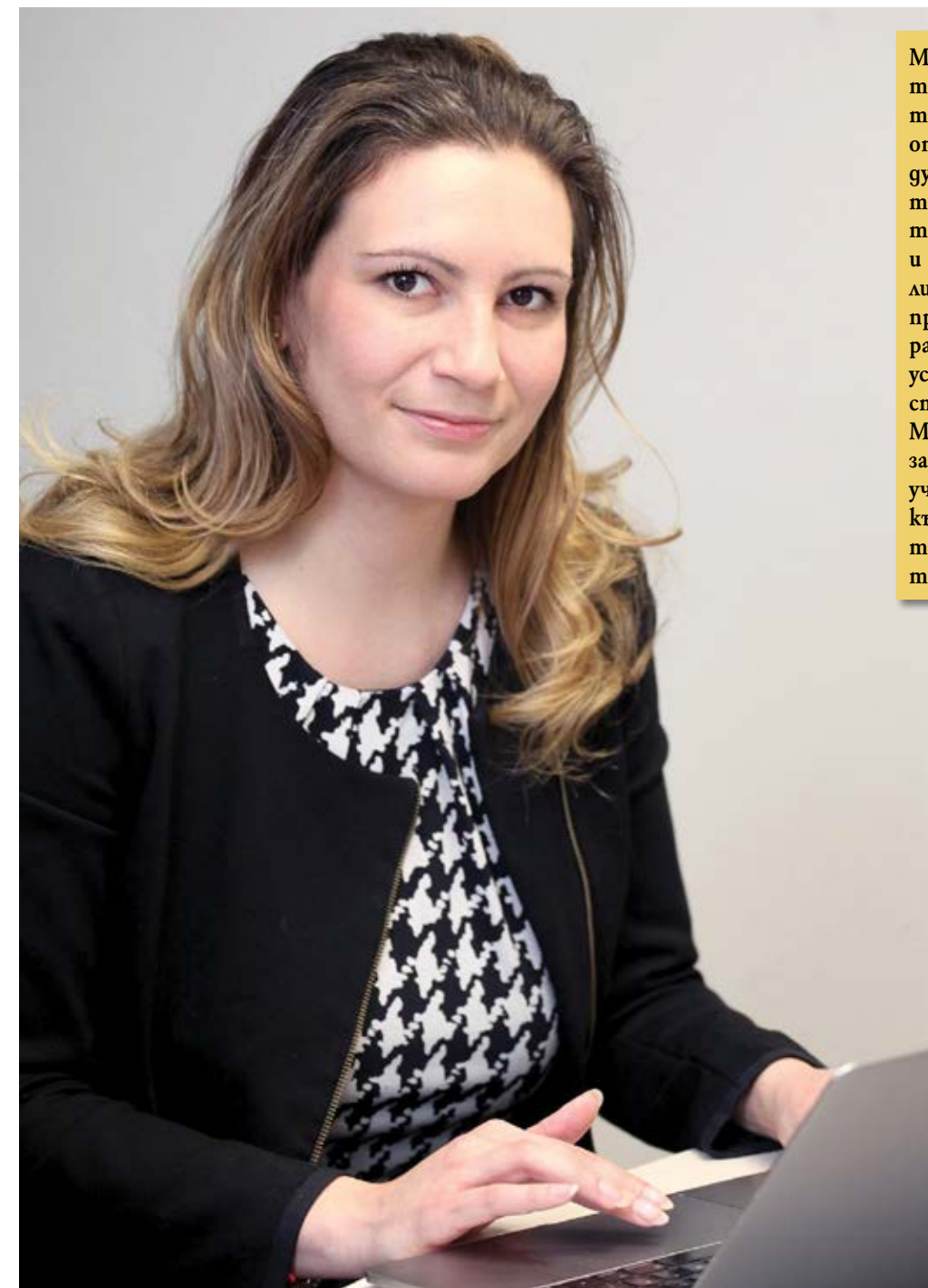
пани и инициативи, които да увличат и последователи. За да ни има на световната карта, трябва първо сами да си повярваме, че можем, че заслужаваме, и най-вече, че имаме място сред най-добрите. И да работим много упорито за това.

Някои от най-значимите иновативни решения, които са емблематични за „Клийнтех България“, са нашите програми за подкрепа и финансиране на зелени иновации. Преди повече от 10 г. бяхме първите, които поставиха теми като кръговата икономика и климатичната неутралност във фокуса на бизнес процесите в България. „Клийнтех“ е пример за това как качествено подпомагане на предприемачите при усвояването на нови знания и умения води до количествени резултати – десетки създадени нови фирми, стотици реализирани бизнес идеи, милиони левове привлечено финансиране.

Моето златно правило в управлението е да водиш с личен пример. **Създаването на нови технологии** не трябва да бъде самоцел. Вече са разработени много нови технологии във всяка сфера, например транспорт, енергия, опаковки. Въпросът е в масовото им използване и приложение, както и в правилната преценка коя технология наистина „решава“ конкретен проблем, а не измества влиянието му в друга точка на света или в друг момент във времето.

Без наука няма иновации. **Триединството между образование, наука и бизнес** е в основата на успешния иновационен процес.

Идеята да превръщаме отпадъка в полезна суровина е вдъхновена от природата. Хората са

Марияна Хамънова е изпълнителен директор на „Клийнтех България“. Тя има богат опит в управлението на международни проекти в областта на устойчивото развитие, кръговата икономика и зелените иновации. Спечелила е доверие като признат професионалист в процеса на разработване и прилагане на устойчиви бизнес решения и стратегии за трансформация. Марияна Хамънова бе избрана за зам.-председател на наскоро учредения Комитет за ESG към Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България.

Фирмен профил

„Клийнтех България“ е бизнес мрежа за чисти технологии, иновации и устойчиво развитие. Организацията консултира и осигурява финансиране на проекти на публични и частни организации, местни власти, университети и научни институции, малки и среди предприятия, подкрепя стартиращи фирми, предоставя достъп до международна мрежа от експерти, партньори, клиенти и инвеститори. „Клийнтех България“ е партньор на държавни институции в процеса на адаптиране и прилагане на стратегии за иновации, изменение на климата и кръговата икономика в страната и работи в активно сътрудничество с местните власти и бизнеса за пилотно тестване на иновативни решения и разработване на проекти в сферата на енергийната и ресурсна ефективност, градска среда и градска мобилност, културно-историческо наследство, образование и туризъм.

единствените обитатели на нашата планета, които консумират и използват многократно повече ресурси, отколкото са им необходими, за да съществуват.

Ще имаме действително зелена икономика и по-чиста планета, когато станем по-отговорни към бъдещето и света, който ще оставим на нашите деца.

Светът само след 20 години си го представям технологично още по-напреднал, дигитално свързан и динамичен. Затова е и изключително важно да успеем да поставим чове-

ка в центъра на тези процеси. Трябва да развиваме човешкия ум, потенциал и съзнание едновременно с напредъка на технологиите.

Бъдещето сме ние, хората, а технологиите са само инструмент за постигане на човешкото благосъстояние.

Вдъхновяващата мисъл, която за мен е като компас в желанието технологиите да се развиват бързо: Иновациите са път към бъдещето, където смелостта на днешния експеримент става основа за утрешния напредък. 🌱

“
СМЕЛОСТТА НА ДНЕШНИЯ ЕКСПЕРИМЕНТ е основа за утрешния напредък
”

Управление с ОТВОРЕНИ КНИГИ

ПРЕДПРИЕМАЧЪТ
ДЕЯН ВАСИЛЕВ
СПОДЕЛЯ ОПИТ
КАК СЛУЖИТЕЛИТЕ В
КОМПАНИЯТА ДА СТАНАТ
ПО-АНГАЖИРАНИ И
МОТИВИРАНИ В РАБОТАТА

▲ Яна Колева

Парите се нуждаят от нашето отговорно отношение. В практиката обаче физически лица, семейства, но и фирми не умеят да управляват финансовите си ресурси. Съпрузи с около 10 хил. лв. месечен доход може да не съумяват да спестяват дори и минимална част. Мнозина разчитат, когато влязат в третата възраст или когато стане инцидент или настъпи неблагоприятно събитие, някой да се погрижи за тях, казва Деян Василев, основател и изпълнителен директор на MoitePari.bg и CreditLand и зам.-председател на Асоциацията на кредитните посредници в България. И още: „Много от бизнесите не са наясно какво се случва с „касата им“. Пазарните реалности се сменят и всяка компания е добре да има финансов буфер за лоши времена. Има предприемачи, които смесват личните финанси с фирмените. Затова дори и да сте собственик на бизнес, определете си заплата и бонуси,

а в домакинството си живеете като служител на заплата, а не като човек, който по всяко време бърка във фирмената каса. Ако пък имате намерения да продавате бизнеса си, едва ли някой ще го купи, ако не е добре структуриран. Прозрачността е важна, за да знаят топ мениджмънтът и служителите как се справя бизнесът, а ако имат и бонуси за добри резултати, те ще са по-мотивирани“.

По време на ковид кризата Деян Василев започва да споделя финансовите резултати и заедно със служителите търсят решения как да преминават през трудностите.

Откритостта

към хората ги прави по-съпричастни към компанията, макар повечето предприемачи да имат своите аргументи „против“ това. Бизнесът е игра, подобна на спорта, и всяка отвореност към финансовите резултати пра-

ви играчите от екипа да са по-заинтересовани да дават повече от себе си, установява от личен опит предприемачът. „Open-book management е философия, която навлиза във фирменото управление на малки и средни фирми навсякъде по света“, обяснява Деян Василев. Той се насочва към този модел, след като се среща с книгата The Great Game of Business на Jack Stack. И ето повече светлина по темата:

Управление с отворени книги (Open-book management) е бизнес практиката за създаване на прозрачност чрез споделяне на финансова информация със служителите. Твърди се, че това е забавна и лесна за научаване система за управление. Тя се развива в течение на времето и не е еднократно действие. Идеята е, че когато служителите придобият по-добро разбиране за това как се управлява организацията, те стават по-ангажирани.

Когато числата са скрити

от тях, хората приемат, че упори-

тата им работа позволява на компанията да направи много пари, от които те виждат малко. Обикновено във фирмите, които се управляват с отворена книга, фиксираните заплати не са много високи, но се плащат и бонуси според резултата, което е справедливо. За компании от сивата икономика това не е подходящо. Но все повече предприемачи започват да стигат до идеята как всички заедно да мислят за просперитета на бизнеса, отвъд тяхната едноразговорност. Изисква се собствениците и мениджърите да стигнат до такава

прозрение, защото ако продължават да се отнасят към своите хора като към заменяеми чаркове, те няма да са напълно отдадени в своята работа.

Производствени фирми в САЩ първи са въвели управлението с отворени книги и все повече компании възприемат тази философия. Подобен прелом у нас е „невъзможният“ възможен скок, когато някои собственици започнат да преживяват своя еволюция. Те виждат, че ако не подхождат партньорски, ключовите им служители ги напускат. Но обикновено преминаването към такъв модел на упра-

вление става, когато собственикът започне да страда и разбере, че

цената

на това той да продължи едноразговорно да управлява е по-голяма от отварянето на резултатите, чрез което да получи подкрепа. Вълк единак или всички заедно да работят за по-доброто представяне на бизнеса? Твоят ум, който да решава всичко, или колективният ум на колегите партньори? Когато си отговорите на тези въпроси и изберете управлението с отворени книги, ще се убедите, че то позволява по-устойчивото развитие на фирмите.

Най-ефективното управление чрез политиката на отворени книги далеч превъзхожда простото определение за „споделяне на финансова информация със служителите“. Отворената книга не означава само отваряне на вашите финанси към мениджмънта или служителите на вашата компания, а и отговорност, усещане за съсобственост, притежаване на резултата и растеж. Всичко това може да обедини хората в поза на организацията. С подходящо обучение и знания всички нива в

гаден бизнес започват да действат и да се ангажират точно като собственици или лидери.

Отворената книга не се равнява на отворени заплати - това е

често срещан мит

Отварянето на книгите означава да помогнете на вашия екип да разбере как работи вашият бизнес. Можете да изберете кои данни да показвате на екипа си. Самият аз започнах да осъзнавам как плащам на хората си. Забелязвам, че докато съм открит и комуникирам добре, не би трябвало да има сериозен проблем. Това за мен се потвърди, когато научих историята за собственик на бизнес, чийто счетоводен отдел случайно изпратил по имейл на целия персонал списък на служителите с техните заплати и бонуси. Главният изпълнителен директор очакваше последствия, но нямаше такива.

При въвеждането на този модел е необходимо да се ангажирате с финансовата грамотност на своите служители, необходима за разбиране на вашите отчети. С това знание всеки започва на своето ниво да взема по-

добри решения, които влияят на бизнеса ежедневно, но всеки печели и дял от резултата. Сърцето на играта е много просто: Вярваме, че най-добрият, най-ефективният, най-печелившият начин за управление на бизнес е да се даде на всеки в компанията глас за това как се управлява и залог във финансовия резултат - добър или лош. Крайната цел е да създадем „бизнес от предприемчиви хора“, които мислят, действат и се чувстват като собственици.

Деян Василев внимателно въвежда този модел на управление. Стъпка по стъпка все повече хора биват обхванати от бонус планове, базирани на финансовите резултати на компанията и на личния принос на всеки. Конкурентното предимство на организация, която си е отворила книгите, е, че създава сплотен екип. Изисква се и много по-компетентно счетоводство, което обаче след това позволява и бързи оперативни реакции в самото управление на компанията. Този подход прави бизнеса прозрачен, с ясно измерим резултат за всички и превръща доверието между хората във фирмата в най-силната валута. ①

България успява в НИШОВИТЕ ИНОВАЦИИ

ГОЛЕМИЯТ ВЪПРОС ОСТАВА КОГА ДЪРЖАВАТА ЩЕ СЕ ВКЛЮЧИ АКТИВНО И ОСЕЗАЕМО ВЪВ ФИНАНСИРАНЕТО НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА И РАЗВОЙНА ДЕЙНОСТ

▲ Мая Цанева

Защо и през 2023 г. България остана успешна с нишови иноватори, а не с проби в масови технологии и производство? Отговорът не е еднозначен, защото страната ни остава привлекателно поле за рисково предприемачество с неизследвани възможности, но изостава с политики, които да повлияят по-мощно и бързо промяната на цялостния имидж на държавата като автентичен насърчител на мислене и действия с хоризонт в бъдещето.

Според Глобалния иновационен индекс (ГИИ) 2023 на Световната организация за интелектуална собственост (WIPO) попадаме сред първите 50 държави от общо 132 по иновативност, но сме в долната половина на тази част на класацията – на 38-мо място. По индикатор „Инфраструктура“ сме на 28-ма позиция, а по резултати от знания и технологии и творчески резултати – 34-ти. Институциите, развитието на човешки капитал и на научни

изследвания ни сърпат надолу. В Европа България остава нововъзникващ иноватор. Войната в Украйна, възстановяването от COVID кризата, политическата нестабилност са „обичайните заподозрени“, но реалните предизвикателства са как да се компенсират недостатъчният национален финансов и политически ресурс за наука и иновации и видимите резултати от кризата в образованието.

И все пак, въпреки неблагоприятния контекст, има ръст на процесни иновации с 45% и дялът на иновативните предприятия с продуктови иновации е почти 80%, както пише в годишния доклад „Иновации.бг“ на Фондация „Приложни изследвания и комуникации“. Расте заетостта в иновативни предприятия (с близо 41%). България отбелязва по-осезаемо доближаване до средните европейски равнища по показателите за брой на специалистите в областта на ИКТ (83%) и износа на знаниево-интензивни услуги (75%).

Страната ни все още е сред „ново-

възникващите иноватори“ в Европа, но поради голямата динамика на различен тип подкрепа за предприемачество, това я прави привлекателна за рисков бизнес начинания, особено сред младите или предприемчивите. По оценки на експертите базираните в България фондове управляват близо 1 милиард лева и ще нарастват. Според статистика на Invest Europe в Западна Европа институционалните инвеститори държат над една трета от капитала на подобни фондове. Това има огромен смисъл, защото увеличава доходността на цялостното им портфолио. В Източна Европа този процент е от порядъка на 4%, в България е около нула.

Рисковите фондове намират младите по възраст и по мислене у нас, а те доказано са силно предприемчиви. Според изследване на Евробарометър за нагласите и ценностите на младите хора от 2023 г. страната ни се очертава като лидер в ЕС с най-висок дял на ангажирани младежи (между 15 и 30 г.) с бизнес в Европа – 14%, на фона на сред-

но 9% в ЕС. Често неформалното предприемачество играе ролята на пазарен тест за бъдещите бизнесмени. Предприемаческата екосистема се измества и към по-малки населени места извън традиционните топ-5 града (София, Пловдив, Варна, Бургас и Русе) към места без университети или с ограничено изнесено академично обучение.

Големият въпрос е кога държавата ще се включи активно и осезаемо във финансирането на научноизследователска и развойна дейност (НИРД). Предприятията осъществяват повече от

две трети от разходите за НИРД в страната (68%) – 858 млн. лв., ръст в стойността с 21% на годишна база. Темпото на движение на „локомотива“ на иновациите у нас – бизнеса, се засилва именно защото половината от изследователските кадри са заети в него. Тяхното високо ниво проличава по българските проби на световния пазар, на които ставаме свидетели. Те се отличават и благодарение на факта, че при масово ниска дигитализация на икономиката почти всеки пети от бизнесите в България (18%) е с високо

и много високо равнище на дигитална трансформация. По данни на БСК 26% от българските компании използват изкуствен интелект в своите бизнес процеси.

Данните често „уморяват“ ума, но конкретният пример на новаторите в бизнеса най-добре говори за това какво ни прави по-силни в нишови сфери и по-слаби в масовата икономика.

Три компании, победители в конкурса „Иновативно предприятие на годината 2023“, показват посоката:

© Кристиан Сърмаков

Емил Кирилов: Фокусът

Емил Кирилов е изпълнителен директор на Зекенг АД. Компанията спечели наградата в категория „Иновации в креативните индустрии“ в конкурса „Иновативно предприятие на годината 2023“ с компактен усилвател за китара Dulo. Продуктът предизвиква интереса на най-големия доставчик за музикални инструменти в Европа (Thomann.de), който въвежда изцяло нова продуктова категория за него – портативни усилватели за pedalboard.

- Г-н Кирилов, с какво вашата иновация се отличава в своята сфера?

- Иновацията в нашия продукт е съчетаването на 2 съществуващи технологии, които не бяха използвани заедно – а именно – класически схеми на усилватели за китара, които са се наложили през последните

30-40 г., в съчетание на нова технология за усилване на звука, която се използва в съвременните озвучителни системи, мобилни устройства и безжични тонколони.

- Каква е цената да иновирате в България? Кои са най-големите предизвикателства и възможности?

да е добавената стойност

- Цената е висока, защото се съобразяваме с много ограничения в производството, което е налично у нас. Обикновено високотехнологичните фабрики не обръщат внимание на стартиращите компании и пилотни серии, защото обемът е малък. Така става трудно да се правят дори и елементарни неща, а работата с китайски организации отнема много време. Затова и при самия избор на продукт, както и при дизайна, се съобразяваме с тези предизвикателства. За хардуер и материални устройства е много трудно, защото почти нямаме фонд, който да инвестира в такъв

тип продукти. Като цяло производството на хардуер изисква много повече финанси, от една страна, от друга – става и по-бавно. Дори и продуктът да е успешен, то скалирането му е предизвикателство.

- **Вашите „да“ и „не“ в бизнеса и в развитието на иновации?**

- Ако една компания в България, която стартира тепърва, иска да успее, трябва да се фокусира върху нишови продукти с висока добавена стойност и респективно – висока продажна цена. Масовите технологични продукти на ниски цени не са нашата стихия. Тук влизат всякакви смарт устройства или

макува, които може да купите от Алиекспрес.

Ако може да се обобща: да се фокусираме върху съществуващи технологии, но в несъществуващи до момента комбинации; да се използват възможно най-много материали и производства, които са достъпни в България; да се работи локално, но да се мисли глобално. Препоръчвам да не се използват свръхнови технологии, които още не са „наложени“, освен ако не може да си го позволите финансово. Както да не се използват компоненти и материали, които са налични само при един доставчик.

Мартин Цанов: Имаме стартъни на световно ниво

Мартин Цанов е управляващ директор на „Бизпортал“ АД, която разработва иновативни информационни продукти в областта на алтернативните данни. Тендър Алфа предоставя данни за възложени обществени поръчки и проследява вериги на доставки на държавно и корпоративно равнище. Фирмата бе отличена в категория „Пазарно лидерство“ на конкурса „Иновативно предприятие на годината 2023“.

- Г-н Цанов, с какво вашата иновация се отличава във вашата сфера? Каква е добавената ѝ стойност?

- „Бизпортал“ създаде първия в света продукт за данни за вериги на доставки от целия свят, основаващ се на отворени данни за обществени поръчки на глобално ниво. Най-новата ни иновация, свързана с данни за вериги на доставки, разкрива информация за доставчиците на хиляди правителствени агенции по света до четвърто ниво. Освен за преките доставчици, сме в състояние да предоставим данни и за техните непреки доставчици, т.е. техните подизпълнители. Тази информация дава възможност за наблюдение на сигурността на веригите на доставки по света, маркира рисковете и проблемите, както и позволява анализ на големи и малки правителствени доставчици и тяхната финансова стабилност. Предлагаме данни за икономическата активност в стратегически важни държави като Китай и Русия.

- Кои са най-големите предизвикателства и възможности?

- Основно предизвикателство е достъпът до талант, особено в техническите сфери. Нуждаем се от по-специфичен тип програмисти с умения в извличането на информация и обработването на данни. В България има традиции по отношение на развиването на таланти в техническите области, но вузовете и частните

школи не произвеждат точно това, от което се нуждаем.

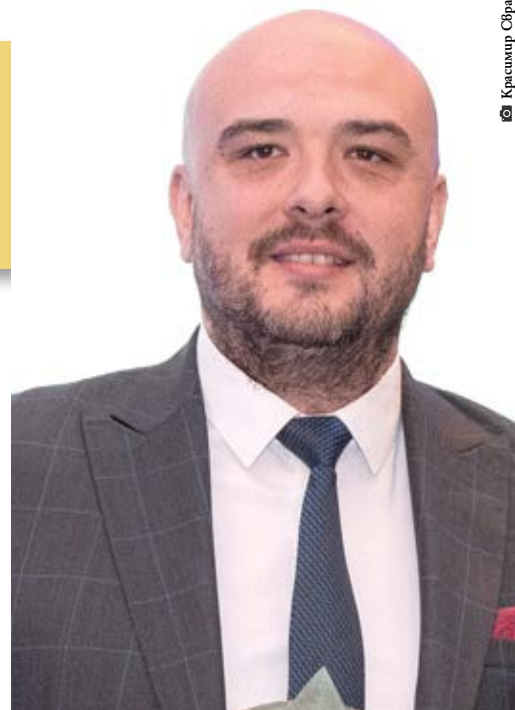
Друго предизвикателство е достъпът до бизнес знания в света на алтернативните данни. Още не е установен ноу-хау, няма от кого да се научим. Предвид това, че сме една от малкото фирми, оперираща в сферата на алтернативните данни, трупаме знания за пазара чрез участия в събития и чрез директна комуникация с клиентите.

Възможностите пред нас са много. Предвид това, че създаваме продукт, който, така да се каже, е интелектуална собственост, е много по-лесно да го продаваме в целия свят - от САЩ, през Великобритания, до Хонконг и Австралия. Далеч по-трудно би ни било, ако правехме хардуер например.

Разбира се, трябва да добавим и това, че България остава дестинация, даваща възможност за развитие на иновации на по-конкурентна база спрямо държавите от Западна Европа и САЩ. Достъпът до местни фондове е по-голям, като ние се възползваме от такава възможност през 2020 г.

- Как оценявате иновационната и предприемаческата среда у нас?

- Иновационната среда забиси най-вече от достъпа до капитал,

© Красимир Сираков

кадри и ноу-хау. Както споменах и по-горе, достъпът до капитал се подобрява. От друга страна, процесите като демографската криза, които текат в Западна Европа, не подминават и нас, което се отразява и на достъпа до таланти. В това отношение изоставаме от САЩ и Азия.

Все пак, България е среда на изключително предприемчиви хора. Благодарение на тях се създават стартъп фирми на световно ниво, които предлагат продукти, адекватни на търсенето на пазара.

- Вашите „не“ в бизнеса и в развитието на иновации?

- „Не“ на търсенето на бързи решения и реализации. Винаги сме се старали да се докажем на световния пазар, вместо да търсим бързи успехи на местно ниво. „Не“ на прекаленото формализиране на процесите на работа, защото малките и гъвкави организации създават истинските иновации.

Калин Йонов: Кратките срокове пречат на креативния процес

Калин Йонов е изпълнителен директор на „Луис Мел България“ ЕАД, специализирана в производството на мелничарски продукти. Производственият процес е изцяло автоматизиран. Компанията е победител в категория „Иновационен мениджмънт“ на конкурса „Иновативно предприятие на годината“ 2023.

- Г-н Йонов, с какво вашата иновация се отличава във вашата сфера? Каква е добавената ѝ стойност?

- Основната ни цел за 2022 г. беше да въведем в производството ни иновативни продукти с висока добавена стойност, които биха позволили по-нататъшното развитие на дружеството в България. Така създадохме продукта „брашно за машинно индустриално производство на баница“ в резултат на успешната работа на нашия интердисциплинарен екип (CFT – cross-functional team) по развойна дейност. През последните години се оказа, че съществуващите на пазара брашна не могат да подсигурят непрекъснат и безпроблемен производствен процес. Иновацията се базира на факта, че разработихме суровина, която гарантира краен продукт с добро и постоянно качество, без интензивно използване на глушен, който оскъпява значително продукта.

- Как иновирате в България?

- В традиционен сектор като мелничарския избрахме подход на „устойчив тип“ иновация - чрез надграждане на вече съществуващ продукт. Създаването на иновативна среда в дадена компания грешно се свързва често с допълнителни разходи. Основната концепция е чрез използване на креативни идеи да се разработят нови полезни продукти или методи на работа. Голямото

предизвикателство пред мениджърите е точно в най-трудния момент да пуснат юздите на контрола и да дадат авторитет и правомощия на служителите.

- Как оценявате иновационната и предприемаческата среда у нас? Как се вписвате в тях?

- Иновационната и предприемаческата среда в България са достойни за уважение, особено при по-младите предприемачи. В последните 10 г. наблюдавам много частни предприемачески еко-системи и увеличаваща се подкрепа от държавните институции. Толкова активна среда на иновации поражда колективен подем на предприемачески дух.

- Вашите „да“ и „не“ в развитието на иновации?

- Чрез трансформативно лидерство се стремя да вдъхновя своите колеги да постигнат повече, отколкото са смятали за възможно, като се възползват от своя пълен потенциал. Поощрявайте експериментирането с нестандартни идеи и поемането на рискове.

Отрицателната обратна връзка трябва да се използва с мярка, в правилния момент и да е много конкретна. Не се опитвайте да потушавате веднага всеки конфликт в екипа. Мирни-

© Красимир Сираков

те и спокойни екипи не са сигурна предпоставка за високо представяне. И поставянето на кратки срокове за развиването на конкретна иновация задушава креативния процес.

- Какви са очакванията ви за 2024 г.?

- 2024 г. ще е голямо изпитание за дружества с висока задълженост, тъй като сме свидетели на постепенно покачване на лихвите по заеми, което ще се загържи. Бизнес идеи, които са били жизнеспособни при 2-3% лихва, могат да се окажат неизгодни при нива от 5-6%. Друг голям крайъгълен камък за българската икономика ще бъде дългоочакваното ни приемане в Шенген. Очаква се силно положително въздействие върху експортно ориентираните и търговските предприятия. ☺

Карьера по ЛИЧНА МЯРКА

До 2030 г. се очаква половината работещи да съчетават портфолио от няколко професии и занимания

▲ Мая Цанева

С колко бизнес или социални начинания се занимавате в момента? Ако са повече от едно, сте в тренда на предприемачите на бъдещето. Т.нар. „портфолио карьера“ представлява професионална реализация, която обхваща няколко свързани или несвързани професии. Накратко, ако визитката ви съдържа повече от една длъжност, занимание – например инвеститор/ИТ специалист /социален предприемач, то сте на прав път в бързо променящия се свят, който изисква гъвкавост повече от всякога.

Портфолио кариерата не е от вчера, но относително скоро терминът влезе във фокуса на вниманието. Възходът на работата от разстояние, търсенето на баланс между личен и професионален живот, промяната на корпоративната среда към емпатична и приобщаваща, не

на последно място – стремежът към високи и растящи доходи от няколко източника, са сред причините повече хора да се насочват към съчетаването на няколко професии и занимания, в които се чувстват „в свои води“. Според проучване на ОИСР „OECD Future of Education and Skills 2030“ (Бъдещето на образованието и уменията 2030) до 2030 г. 50% от професиона-

листите ще изберат този тип професионална реализация. По данни от Великобритания от 2021 г. над 63% от анкетираните имат портфолио карьера. 37% от тях са я стартирали след 2020 г. Основният двигател зад това решение за тях е желанието да центрират своята професионална реализация около себе си – силните си страни, нужди и стремежи, с предприемачески подход, вместо да влизат „в чужди обувки“. Ейприл Лин, World Economic Forum Young Global Leader 2021, пише в статия за „Харвард бизнес ревю“, че този професионален път е инвестиция в бъдещо благополучие. „Бъдещето на трудовия пазар е несигурно. Въпреки всичко, което не можете да контролирате, поемането на лична отговорност за всяко начинание от портфолиото ви е едно от нещата, които можете да контролирате. Бъдещето ви ще ви благодари.“ Отговорността е лична и голяма, но изглежда си струва.

Срещаме ви с три българки, чиято дейност е пример за успешна портфолио карьера:

АНИ ФИЛИПОВА: Ключово е да имаме стабилни пасивни доходи

Ани Филипова има професионален опит в банковите среди на три континента Европа, Африка и Близкия изток и Азия. Последната ѝ корпоративна позиция е главен оперативен директор на Treasury and Trade solutions - мултимиларден бизнес в Citibank Asia, покриващ 16 държави. През 2021 г. решава да се насочи към портфолио карьера като предприемач, основател на „Change Advisory“, съветник по трансформация и дигитализация, член на бордове и надзорни съвети, инвеститор и подкастър. Представява Университета на Северен Илинойс (NIU) за Източна Европа.

- Г-жо Филипова, как стартирахте портфолио карьера и защо?

- През 2021 г. взех решение да оставя корпоративния свят, за да създам собствен бизнес. Това ми даде свободата да разпределя времето си по начин, който е в хармония с нуждите на моето семейство и личните ми предпочитания. Искях да допринеса за образованието и затова станах представител на Northern Illinois University. Искях да разбера какво е да управляваш стартап и инвестирах в компания, разработваща автономни мотокари. Станах и коуч. Работя с компании по големи трансформации – дигитални или на фирмената култура. Имам ангажименти и като мотивационен говорител. Решението ми да напусна корпоративния свят беше посрещнато с мнения, че такава драстична промяна е възможна за малцина, което ме мотивира да създам подкаста „Промяната е възможна“.

- Сред често изброяваните предимства на портфолио кариерата са по-добър баланс „работа-личен живот“, по-добра предвидимост за бъдещето, по-голяма финансова независимост и повече доходи. Пропускам ли нещо или сред изброените има и илюзорни преимущества?

- Портфолио кариерата ми предоставя възможност да бъда господар на собственото си време.

Тя ми дава свободата да избирам кога, с кого и по какви проекти да работя, откъде, кога да почивам. Всичко това зависи само от мен и моето семейство.

Можем да постигнем много по-високи доходи от заплата като наеман работник, но също така само от нас зависи да намерим следващия проект, сделка. Събираме 100% от плодовете на своя труд, но също така, когато загубим сделка, поемаме удара на 100%. Затова е много важно да изградим стабилни пасивни доходи: от инвестиции на фондовата борса, продажба на дигитални обучения, книги, приходи от наеми и др.

- Има ли нужда от специфични предпоставки за успешна портфолио карьера? Каква е добавената стойност на този тип професионалисти за икономиката?

- Полезно е да имаме добро образование, умения и опит по пътеките на портфолио кариера, която сме си избрали, достъп до ресурси и връзки, които могат да ни помогнат да развиваме уменията си и да преминаваме от една работа към друга. Професионалистите с портфолио карьера могат да добавят много стойност към националната икономика. Те често внасят нови идеи и иновации, лесно се приспособяват и работят в разнообразни области, което води до растеж и развитие.

- Какви предизвикателства срещате?

- Когато работиш по няколко различни професионални направления едновременно, може да бъде трудно да откриеш време за обучение. Когато си сам шеф на себе си, намирането на вътрешна мотивация и поддържането на високи нива на енергия може да бъде трудно. Нужно е и да разширяваш постоянно своята мрежа от контакти и да търсиш нови възможности.

- Кои са икономическите и социалните капани на портфолио кариерата?

- Освен променливите приходи, за които говорих по-рано, ще спомена още няколко. Работата на свободна практика или като консултант често се извършва самостоятелно, което може да доведе до усещане за изолация и липса на социално взаимодействие. Затова е много важно да поддържаме добри социални контакти и непрекъснато да разширяваме мрежата си на лични и професионални познания. Управлението на няколко

ко различни професионални ангажи-
мента едновременно може да бъде
сложно и стресиращо, като изисква
висока степен на самодисциплина и
времево управление.

**- Какви икономически и соци-
ални условия са нужни, за да има
повече хора с портфолио кариери?**

- Гъвкавост на трудовия пазар: за-
кони и регулации, които позволяват
гъвкави форми на заетост и подкре-
пят работата на свободна прак-
тика, краткосрочните договори и
др. Нужни са системи за социално
осигуряване, които предоставят

защита на хората с нетрадицион-
ни кариерни пътища, включител-
но здравни осигуровки и пенсионно
осигуряване. Трябва и промяна в об-
ществените норми и възприятия
за работата, така че кариерните
пътища, които не следват тради-
ционния модел на пълно работно
време на едно място, да се ценят
еднакво.

**- Три съвета за успешна порт-
фолио кариера?**

- Определете какво е най-важно
за вас - насочвайте усилията си към
работни пътеки, които ви позволя-

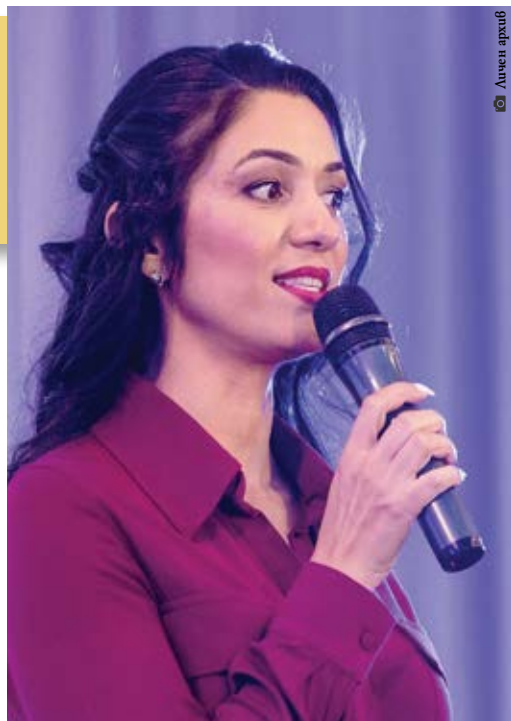
ват да постигнете своите приори-
тети и да балансирате портфолио-
то ви. Всяка роля, която приемате,
оформя вашия начин на живот.
Вашият интерес трябва да се до-
пълват, за да избегнете изгарянето
и да запазите нужното за благополу-
чието ви.

Портфолио кариерата често
води до променливи доходи. Важно
е да установите кои елементи от
кариерата ви допринасят най-мно-
го за финансовата сигурност и да
гарантирате, че те покриват всич-
ките ви основни разходи.

ДЕСИСЛАВА АВДЖИЕВА:

Всички мои начинания се допълват

*Десислава Авджиева е управител на Alternative Advertising - агенция
за организиране на събития и създаване на идентичност на брандо-
ве и тяхното популяризиране. Председател на Асоциация на жените
предприемачи в България „Селена“. Професионална водеща на съби-
тия. Лектор, обучител и консултант на различни бизнеси в направ-
ление маркетинг и бизнес стратегия, ПР и др. , събитиен менидж-
мънт.*

**- Г-жо Авджиева, как стартира-
хте портфолио кариера и защо?**

- Стартирах портфолио кариера
поетапно, поради факта, че марке-
тингът, ПР-ът и рекламата, както
са различни, така и при обединяване-
то им дават дългосрочен резултат за
бизнесите. Тя се породи най-вече от
желанието ми да приложа всички тези
свои умения. Смятам, че всички начи-
нания, с които се занимавам, се допъл-
ват. Опитът ми от едно направление
дава възможност да бъда много полезна
и в другото. Организирайки съби-
тия и със страст към сцената, станах
и професионална водеща.

**- Кои са илюзорните преиму-
щества на портфолио кариерата?**

- Колкото и да има баланс между
личен и професионален живот, ако
портфолиото стане не прекалено мно-
го разклонения, тогава страда лични-
ят живот. В такъв случай влиза на
помощ доброто управление на вре-
мето. Спасението от изгаряне става
единствено с отделяне на време за
природа, за пътувания и за близките.

- Какви предизвикателства сре-

щате?

- За да мога да извършвам
дейност в този бранш и в тези
разноликост, но сходни професии,
се изисква да надграждам умения-
та си, да бъда в крак с новите
тенденции в различни браншо-
ве. Най-голямото предизвикате-
лство е адаптацията и уче-
нето бързо и навременно.

**- Кои са икономическите и
социалните капани на порт-
фолио кариерата?**

- Икономически капан би
бил да не си водиш отчет-
ност за някои от пипалата на
портфолио кариерата. Когато започ-
неш да я практикуваш, винаги имаш
основно направление и от него идва
базовият приход. Не трябва да се до-
пуска да има повече разход на време и
на енергия за дейности извън основ-
ния приход, както и по-ниска просле-
ждаемост на приходите и съответно
- по-ниско реализиране на приходите
от допълнителните направления в
портфолиото.

- Какви са първите три стъпки

към успешна портфолио кариера?

- Първата стъпка е да бъдеш до-
бър в една професия. Втората стъп-
ка е да положиш много усилия, да се
научиш какви умения са необходими,
за да изградиш второто направление
от портфолио кариерата си. Трета-
та стъпка е да създадеш дисциплина,
влизайки от едното в другото порт-
фолио направление. Важно е да имаш
вътрешни правила - до каква степен
да правиш едната дейност и до каква
степен - другата.

ВАНЯ АНАНИЕВА:

Създаваме стойност, без да сме ограничени от икономически модели

*Ваня Ананиева е основател на езикови училища „Интелект“, съ-
дружник в уеб студио „Фундаментал“, съосновател на проекта „Учи-
лище за бъдеще“ и на Фондация „Предай нататък“. Тя е социален
предприемач и инвеститор в начинания в различни икономически
сфери.*

**- Г-жо Ананиева, как избрахте
пътеките, по които тръгнахте, и
доколко те се допълват?**

- Всички дейности и бизнес са в по-
мощ на обществото. Продължавайки
по пътя на езикови училища „Инте-
лект“, заедно със съпруга ми основахме
агенция за превод. Междувременно
влязохме в бизнеса с ескейп стаи с „Лу-
достта на Гения“. През 2017 г. с Кон-
стантин Рачев направихме студио за
уеб и дизайн „Фундаментал“. Година
по-късно заедно с Жюстин Томс съз-
дахме проекта „Училище за бъдеще“
- събитие, на което учители и дирек-
тори да почерпят знания от авторитетни
източници и хора. През 2019 г.
стартирахме „Интелектука“, състе-
зание за ученици по английски и немски
език. С Георги Малчев учредихме Фон-
дация „Предай нататък“ през 2020 г., а
неофициално движим от 2015-а.

**- По-добър баланс „работа - личен
живот“, по-добра предвидимост
на бъдещето, по-голяма финансова
независимост, повече доходи... Кое**

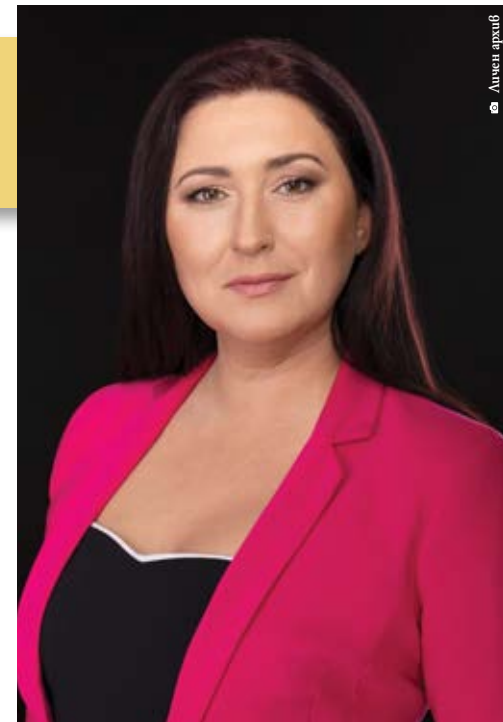
**от това се случва при вашата
работа?**

- Истината е, че времето не
стига. Във всяка една свободна се-
кунда работиш по някой проект.
Да, финансовата независимост и
повечето доходи са обзрим ре-
зултат на портфолио кариерата,
благодарение на премерения риск.
Ако даден бизнес не се случва според
твоите очаквания, другият
би могъл да балансира по някакъв
начин тази липса.

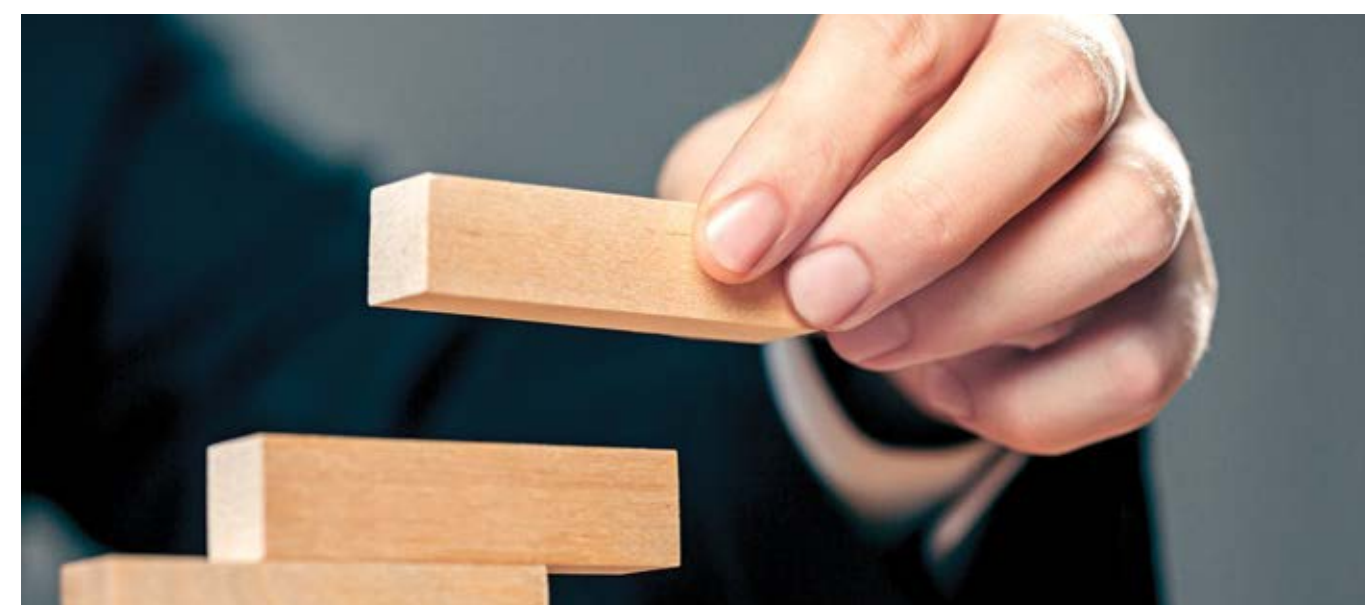
**- С какво най-много се горде-
ете от своята портфолио ка-
риера?**

- Може би с възможността да
създаваме стойност за хората,
без да се чувстваме ограничени от
веригите на дадени икономически мо-
дели. Най-много се гордея с постиже-
нията си в „Интелект“ и може би с
постиганията си в областта на до-
бротворчеството.

**- Какви са първите три стъпки
към успешна портфолио кариера?**

- Първата е да не ти пука. Обичай-
но предприемачът е сериен. Въпросът
е доколко можеш да повярваш на меч-
тите си и докъде ще ги оставиш да се
разпространят. Втората е да се учиш
от грешките си. И третата е да
бъдеш по-добър с поне един процент
всеки следващ ден. Всяко ново нещо,
което научиш, е добре дошло. ☺

ESG

и регенериращата
икономика

БЪДЕЩЕТО ЩЕ ПОКАЖЕ ДАЛИ НОВИТЕ ПРАВИЛА СА САМО ПОРЕДНИТЕ ТЕСНИ ОБУВКИ, С КОИТО БИЗНЕСЪТ И ОБЩЕСТВОТО ЩЕ СЕ УЧАТ ДА ХОДЯТ, ИЛИ ТЕ НАИСТИНА ЩЕ ИМАТ РЕАЛЕН ЕФЕКТ ЗА ПО-ЧИСТА ПРИРОДА

▲ Георги Георгиев

Третото издание на форума ESG & FRIENDS ще се проведе на 27 февруари в хотел „Хилтън София“, като през тази година неговото мото е „Re-position, Re-think, Re-grow“. Събитието се организира от ESGnews.bg - първата специализирана медия за популяризиране на ESG в България. Водещи експерти, представители на различни сектори на икономиката и инвеститори ще обсъдят начини за преосмисляне на подходите към ESG факторите и въздействието им върху бизнеса, обществото, природата. Един от десетте най-влиятелни експерти по ESG в света проф. д-р Уейн Висер ще бъде основен лектор на събитието. Той е автор на над 40 книги, сред които и „Thriving“, бестселър в Amazon, който ще може да получите на форума и да вземете личен автограф от него. Основната идея в книгата е концепцията на „регенериращата икономика“, различна от зелената икономика, която просто намалява отрицателните въздействия върху околната среда. Регенерацията далеч надгражда това виждане. Проф. Висер идентифицира „шест ключа за просперитет“ – сложност, кръговрат, креативност, съгласуваност, конвергенция и приемственост. Той формулира и развива пет ключови аспекта на регенерацията:

- Регенерация на природата: Това включва подкрепата на биоразнообразието и екосистемите. Вместо да разрушаваме природните ресурси, да работим по възстановяването им.

- Регенерация на културата: Задълбочаване на взаимодействията и взаимопомощта в обществото, за да се възстанови доверието и взаимната подкрепа между хората.

- Регенерация на икономиката: Създаване на икономическа система, насърчаваща икономическо развитие, което съчетава устойчивостта и социалната справедливост.

- Регенерация на образованието: За да променим начина, по който мислим и действваме, трябва да преосмислим образованието. Нужни са нови модели на обучение и образователни програми за регенеративен начин на живот.

- Регенерация на демокрация-

та: Регенерацията изисква активното участие на гражданите във формирането на решенията, които засягат тях и техния свят.

Сред гост-лекторите е и Индира Карталози, директор в Kaleidoscope Futures, преподавател и оценител на курсове на Института за устойчиво управление в Cambridge University. Опитът ѝ включва от устойчивост и социални предприятия до правата на човека и трансформиращото лидерство. В своята работа тя се е посветила на изграждането на бъдеще, в което човечеството и природата процъфтяват. Инструмент за това е създаването на мрежа от иноватори в областта на устойчивостта, лидери в индустрията, политици и обществени активисти, които прилагат холистичен подход при възстановяването на природата, обществото и икономиката.

Акцент във форума ще е ролята на технологиите и иновациите в устойчивия бизнес и реализирането на ESG целите. Експерти и лидери от индустрията ще споделят своите перспективи за това как фирмите биха могли да преразгледат своите цели и практики, за да постигнат по-високи стандарти на устойчивост и обществена отговорност с акцент върху важноста на сътрудничеството и партньорствата в отговорната икономика. Участниците ще обсъдят как да преосмислим новите подходи и ценности. Факт е, че

изискванията към бизнеса

продължават да се затягат с нови и нови задължения. ESG принципите стават по-значими във време, когато потребителите и инвеститорите все повече се ориентират към компании, които активно се стремят към устойчиви практики и отговорно поведение. Така ли е наистина или така ни се иска да бъде? Трибуквевната абревиатура става все по-разпознаваема като екологично, социално и корпоративно управление, но само практиката ще покаже дали действителният екологичен ефект си е заслужавал усилията, или това е поредната пара в свирката.

Някои вече се съмняват дали ESG на-

близа с наистина разумна законодателна рамка, която ще осигури

баланс на човешката дейност в природата

или е заявка за печеливши консултантски бизнес, средство за натиск и контрол над големите компании, после и над по-малките, или това са „новите тесни обувки“, с които бизнесът ще се учи да ходи? Рано е да се каже каква като цяло ще е „реколтата“ на всичките тези промени, чиято цел е да регулират устойчивото развитие на икономиката. Като начало е добре да се знае, че вече няма да е въпрос само за желание и за индивидуална корпоративна ангажираност, а ще е задължение първоначално на големите компании да играят по ESG правилата. През 2025 г. ще бъдат направени първите ESG отчети, които ще са за 2024 г., съобразно новите европейски регулации, които се пренасят и в България.

Предупрежденията са, че ESG

ще натовари с нови отговорности

всеки бизнес, който е ангажиран с дейности по управление на ресурси, замърсяване, отчитане на емисии, въвеждане на зелени практики. Намерението е най-енергоемките предприятия да станат зелени и устойчиви. ESG не е задължение само за големите компании, конкретни действия трябва да бъдат предприети и от българските институции, които е добре своевременно да влязат в крак с европейските изисквания и по правилен начин да адресират послания до бизнеса, комуто ще се пада да спазва новите ESG правила.

Като цяло темата за отчитането на ESG политиките все още е слабо засегната, но през тази година бизнесът и институциите ще се наложи да насочат фокус и към това. През 2024 г. българският парламент трябва да транспонира Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD). Тя включва значителни подобрения и изменения на предишните изисквания за отчитане, наложени от Директивата за нефинансовото отчитане (NFRD). CSRD придвижва докладването на устойчивостта на следващо ниво в рамките на ЕС. С други думи, бизнесът

ще се изправи пред значителен обем от инициативи и задължения, с които ще трябва да се съобразява. В момента в България има компании, които пристъпват приемат идеите за ESG стандарти и търсят своите начини да влязат в рамките на „екологично, социално и корпоративно управление“. Други нехайт, трети се ослушват и се надяват регулациите да бъдат отложени. Засага в обхвата на това законодателство в рамките на Европейския съюз попадат близо 50 хил. европейски дружества, сред тях са около 500-600 български компании.

Предстоят промени в Закона за счетоводството, които да отразят прилагането на ESG стандартите на ЕС. Те ще доведат до промени в Закона за публично предлагане на ценни книжа, както и в Закона за независим финансов одит. Паралелно с финансовия одит дружествата ще подлежат и на

оценка на устойчивостта

Въвежда се т. нар. двойна материалност, това означава, че колкото голямо значение има една операция, разход или приход за финансовия доклад на компанията, също толкова голямо значение ще има и за нефинансовия, който ще се прави според CSRD. Реализирането на ESG политиките, събирането и обработването на данните ще изисква усилията на всички звена в компанията, а не само на счетоводните отдели, както мнозина си мислеха. Ето защо бизнесът и контролиращите органи трябва да започнат да се подготвят отсега за раз-

ширените изисквания за отчитане, за да няма сътресения, когато изискванията станат факт. Сред реално засегнатите ще са и по-малки фирми, които участват във веригата на доставки, и към тях ще има условия, които големите предприятия ще им наложат. Всичко това показва, че независимо от позицията на човека в компанията и независимо от нейната големина, бизнесите трябва да проявят по-голям интерес, да следят и да се запознаят с предстоящите промени, за да са максимално подготвени за тях. Финансовите институции може да станат фактор в борбата с климатичните промени и да имат роля в

насочването на инвестициите

към по-устойчиви сектори на икономиката. Вариантът не е да се предприемат рестрикции към високовъглеродните сегменти на бизнеса, а да се подпомогне цялостната промяна към нисковъглеродна икономика и към по-устойчиви практики. Затова всеки участник в икономическия процес е важно да е отлично информиран, да разполага с аналитични умения, за да може съответната организация да е адекватна в тази нова трансформация. Важно е моментните решения да са с добре претезелен ефект във времето и върху цялостната картина. Нисковъглеродна икономика не се постига с инвестиции във високовъглеродни производства. „Позеленяването“ на едни бизнеси не бива да има негативни последици за други, а да се мисли

глобално, за да е устойчива, но и да е разумна цялата тази промяна. ESG не бива да се прави на парче, а да се гледа

логиката и взаимовръзката

на функционирането на различните сектори и сегменти. Например решението, засягащо транспорта, се отразява на преместването на всички суровини и стоки. Необходим е отговорен подход, който обвързва функционирането на отделните сектори в икономиката и човешката дейност като цяло. За тецове, които са голям замърсител и генератор на емисии, вече се предлага технология, създадена в САЩ и приложена в Китай. Тя улавя въглеродните емисии и ги превръща в изкуствен тор. Експерти твърдят, че тази технология е подходяща и за нашите тецове, но парламентът трябва да одобри това.

В Библията се казва, че Адам и Ева са първите, използвали смокинови листа, за да прикрият голотата си. И нека ESG не се превърне в онзи смокинов лист, който да прикрива голотата на мерки, предприети уж да гарантират по-чиста природа. Ако всичко не е добре премислено и премерено, новите задължения може да породят усилия, разходи, инвестиции, които на практика да не водят до осезаем положителен ефект върху околната среда. Ето защо форумът ESG & FRIENDS на тема „Re-position, Re-think, Re-grow“ е така важен с намерението всичко своевременно да се огледа от различни страни, преди процесът да е необратимо задвижен. ☺

Задава ли се отказ от

ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

ЧОВЕЧЕСТВОТО ИЗЧЕРПВА РЕСУРСИТЕ НА ПЛАНЕТАТА И СЪЗДАВА ГИГАНТСКИ КОЛИЧЕСТВА БОКЛУК. МОЖЕ ЛИ ДА БЪДЕ СМЕНЕН МОДЕЛЪТ НА ПРОИЗВОДСТВО И ПОТРЕБЛЕНИЕ?

▲ Георги Георгиев

Живеем в свят, който ни насърчава да имаме и да имаме повече вещи, да консумираме повече, да купим по-мощна кола, по-просторен дом, и още един, и още няколко с инвестиционна цел, да пазаруваме още и още, да притежаваме още и още, и още... Отпадькът, който генерираме, става все по-гигантски, той заминава нанякъде, потъва в реки, морета, океани, в земята... Незначителна част се рециклира и влиза отново в кръга на гигантското производство и пак потребление. Рекламата поощрява консумацията тук и сега и не се интересува от утрешния ден и от бъдещето, за нея няма „после“. **Ще го опровергавате ли?**

Консуматорското общество иска охолство на потреблението, то е агресивно и алчно към ресурсите, затова е и екологично неустойчиво. Това е съвременният модел - все повече и повече. Тези проблеми продължават да ескалират, колкото и да се правим,

че не ги забелязваме, колкото и да се преструваме, че предприемаме мерки, проблемите не може да бъдат разрешени в общество, което е обсебено от стремеж към високи нива на производство и консумация, към охолен живот, обсебено от пазарни сили и чиито най-важни двигатели са печалбата и икономическият растеж. **Не вярвате ли?**

Повечето хора не разбират размерите на излизането извън границите, степенята до която обществото е станало неустойчиво. Тъй като те са толкова големи, е необходима радикална смяна на системата, ако искаме да разрешим ескалиращите глобални проблеми. Един устойчив и справедлив свят не може да бъде постигнат, докато не се премине към

много по-различни начини на живот и ценности, и особено към нови икономически системи. **Готов ли е светът за нов модел на мислене и на действие, съобразен с истинската устойчивост, отвъд изпразненото от смисъл клише?**

Появяват се автори и теоретици на нови икономически модели, шадящи ресурсите, отричащи свръхпроизводството и свръхконсумацията. Засега на тях се гледа като на поредна утопия. Човечеството ще замита

проблемите, до-

като може да ги negliжира. В своята книга „Икономика на поничката“ Кейт Рауърт предлага седем ключови начина, чрез които да се осъзнаем и да погледнем глобалните проблеми очи в очи. Те включват ново разбиране за парите, финансите и бизнеса като инструменти в услуга на хората; създаване на кръгова икономика, насочена към справедливо разпределение и работещи в рамките на екологичните граници на планетата. Според тази теория трябва да се отдалечим от глобалната привързаност към икономическия растеж и законите на търсенето и предлагането и да се приближим до така наречения „модел на поничката“, за да се върнем към хармония с планетата. Моделът носи това име, защото се обяснява с няколко кръга. Започва от вътрешния кръг, установяващ минимума, необходим за доброто съществуване. Външният кръг е екологичната цел: границите, отвъд които човечеството не трябва да излиза, за да не навреди на климата, почвата, океаните, озоновия слой, питейната вода и биоразнообразието. „Икономика на поничката“ дава ориентири как човечеството да реорганизира живота си така, че да бъдат удовлетворени потребностите на всеки, без да изтощаваме планетата. **Възможно ли е да приемем такъв модел?**

С разработването на „Пътят на Простотата“ австралийският автор Тед Трейнър предлага практически план за отказ от сегашната глобална и локална система и за преминаване към нов начин на живот и нови икономики. Алтернативата се основава върху скромни „стандарт на живот“, кооперативност, висока степен на местна икономическа самостоятелност и нулев икономически растеж. Според Тед Трейнър днешното общество има три основни дефекта: свръхконсумацията и неустойчивостта; несправедливостта на икономиката; понижаването се качество на живот. Той е на мнение, че най-сериозният дефект е охолството в индустриалните и в консуматорските нагласи, това налага на икономиката да е в постоянен растеж. Нивата на производство и консумация обаче са твърде високи и не може да бъдат поддържани още дълго време. Богатите страни, чието население е приблизително една пета от световното човечество, консумират около три четвърти от световните ресурси. **Може ли и занаят да е така?**

Губим животински и растителни видове, гори, земя, недостигът на вода е сериозен и се увеличава - това са само някои от главните доводи за границите на растежа, които водят до извода, че не е възможно всички хора да достигнат стандартите на живот, които се приемат за даденост в развитите страни. Повечето хора нямат идея колко далеч отвъд устойчивите нива на консумация се намирате. Трудно е за разбиране как трябва да преминем към начини на живот и системи, които ще са много по-прости от настоящите и ще консумират много по-малко ресурси. Необходимото смалване не може да бъде постигнато без драматично намаляване на производството, консумацията и следователно на сегашната икономическа активност. На страните в демографски срив им е трудно да си обяснят как свръхнаселението е сериозен проблем. Свръхконсумацията е другият голям проблем, тъй като онзи, който е достигнал определен стандарт на живот, не иска да се откаже от него. Въпреки че природата алармира, човечеството е твърдо решено да повишава своите жизненни стандарти и нива на производство и консумация, колкото е възможно повече, без изглед за край. Малко са хората, които разбират абсурда от преследването на икономически растеж сам по себе си. **Сред тях ли сте?**

Дали технологичният напредък няма да може да реши проблемите - в това са надеждите, че разработването на по-добри технологии ще способства да продължим да се радваме на охолен живот и да преследваме неспирен икономически растеж, като успяваме да регулираме употребата на енергия и ресурси в производството. Размерът на нашата свръхконсумация прави това невъзможно. Има надежда, че можем да преминем към употреба на възобновяема енергия. Но как Европа ще се снабди с ток в периодите, когато на континента се е установило за по-дълго безветрено и облачно време? Задава се бъдещ недостиг на петрол, на вода, храна, земя, гори, риба, на полезни изкопаеми, заедно със следствието от парниковия ефект и население, устремено към 9 милиарда жители.

Не идва ли време светът да премине към нов модел на производство и потребление, или всички ще чакат да стане късно, вместо промяната да започне навреме... ⑦

На 15 минути пеша

Георги Георгиев

Големите градове по целия свят стават още по-големи. Селата са на изчезване. Колкото по-голям е един град, толкова по-големи стават проблемите за хората и придвижването е само един от тях. Липсата на места за паркиране е друго бедствие. Смогът замърнява дишането и вреди на здравето. В час пик животът сякаш спира или върви на много бавни обороти. Пътните артерии са задръстени от коли, градският транспорт е претоварен. Накъде са тръгнали всички тези хора? Повечето ежедневни нужди не може ли да бъдат удовлетворени чрез ходене пеша или чрез каране на велосипед? Може ли да избегнем големия трафик и да сме навреме на работа, на култур-

но събитие или на среща с приятели, а ако се налага, и в здравно заведение?

Френско-колумбийският учен Карлос Морено – професор в парижката Сорбона, предлага градовете да бъдат проектирани така, че в рамките на 15 минути пеша или с велосипед жителите да имат достъп до основните им обекти, свързани с работа, образование, култура, здравеопазване, всичко. Тази концепция, която в Париж възприеха като

град на близостта

предвижда мегаполисите да бъдат по-добре проектирани, за да посрещнат основните нужди на обитателите си. Тя показва, че е възможно инфраструктурата изцяло да се съобрази с потребностите на хората, а не об-

ратно, че всичко може да е на кратко пешеходно разстояние или само за няколко минути с велосипед.

За да бъде един „15-минутен град“ по-устойчив, градоустройството трябва да е добре премислено. Паркове, спортни площадки, кинозалони и магазини, здравни заведения трябва да бъдат разположени навсякъде, където живеят хора. Нужни са сериозни преустройства в презастроените градове. При задръстените от коли мегаполиси нещо трябва из основи да се промени. Затова и „15-минутният град“ е свързан с

нова организация на движението

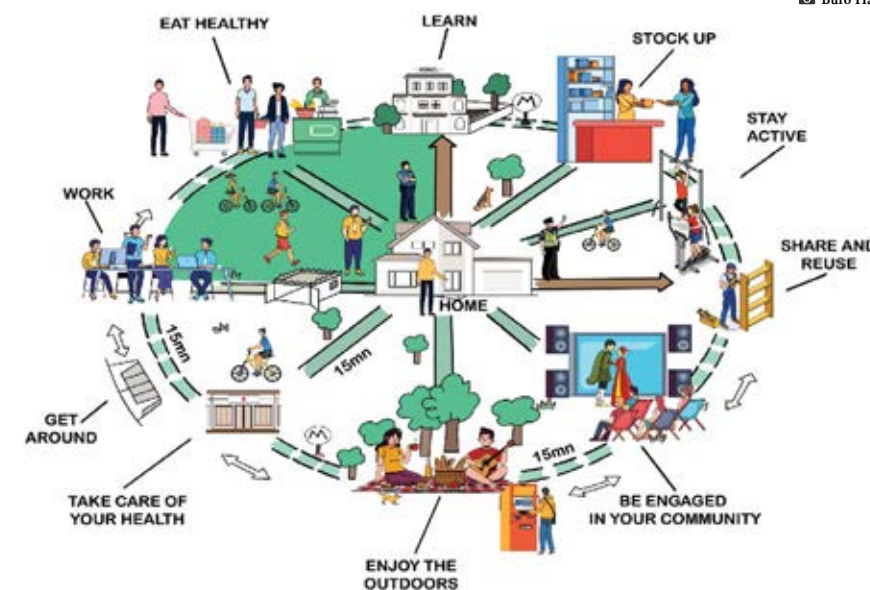
- по-малко автомобили, повече пространство за пешеходци и велосипедисти, безопасни пътици за деца, хора в напреднала възраст или с увреждания, както и пространства за социална активност, паркове, градини и детски площадки.

В последните години все повече градове започват да преориентират политиката си към създаването на град за пешеходците. Може ли наистина съществуващите дагености да бъдат препроектирани така, че да посрещнат по нов начин основните нужди на обитателите си? В рамките на новосъздадения малък радиус от домове се очаква да се формират силни общности, които позволяват на жителите да се припознават като част от своя район или квартал. Но достатъчен ли ще е този периметър?

Много политици по света вече са насочили усилията си в тази посока. В Париж от близо 10 г. се правят трансформации в такава посока. През 2018 г. в Австралия е обявен 20-минутният план за Мелбърн. Според техния опит подобни концепции за развитие се свеждат до това как влияем на

трите качества на градската среда

- плътност, взаимодействие и достъпност, което зависи и от наличните възможности, но и от вижданията за промени. В австралийския град си поставят за цел да създадат приветливи зелени улици, по които хората да се чувстват в безопасност. Там премислят как да се повлияе на жилищната среда и пространствата между къщи и блокове, от огромно значение са и локалните бизнеси като магазини, ресторанти, кафенета, както и ця-

лостната инфраструктурна промяна.

Друг пример е Хелзинки. Един от основните проблеми са непоносимо високите цени на жилищата в централната част на града. Това довежда до огромен дисбаланс и насърчава жителите да търсят място за

живеене в покрайнините

на финландската столица, което увеличава времето за придвижване и натовабва автомобилния трафик. Градоустройствената разработка показва как би било възможно да се настанят два пъти повече нови жители в града, отколкото е предвидено в официалния генерален план, като се ограничи разрастването на периферните части.

Все още звучи като утопична невъзможност „15-минутният град“ да стане реалност в България. В повечето от големите населени места у нас, и особено в столицата, се наблюдава превръщането на периферните квартали в така наречените „спални“. Но пък квартали като „Люлин“ и „Обеля“ съчетават доста функции на едно място и биха могли по-лесно да се превърнат в „15-минутен град“. Ще са нужни културни средища, паркове, озеленяване на улиците и междублоковите пространства, както и много други удобства. Български архитекти и урбанисти са на мнение, че идеята всичко да е на 15 минути пеша би могла успешно да се приложи и у нас, ако си поставим такава задача. „Всеки жител търси максимални удобства, но доколко е възможно да се въведе новата концепция, когато скоро ще имаме и автономни превозни сред-

ства? Няма да е лесно при изградената инфраструктура да трансформираме един голям град с конкретни дагености.

Трансформацията

изисква големи капиталовложения и пренастройване на мисленето на различните поколения, особено на хората, които са се сраснали с автомобилите си. По-лесно е, ако на чисто започнем да изграждаме градове на бъдещето“, това казва младият български учен инж. Петко Стоев от ИИКТ при БАН.

Концепцията за 15-минутните градове, макар за някои да е утопия, набира популярност, но според други тя е стъпка към ограничаване на човешките свободи, тъй като има голям риск от затягане на контрола над населението в тези градове. Назряват страхови, че дори и такава добра идея за градски комфорт на обитаване може да се превърне в истински кошмар.

„Утопиите изглеждат много по-осъществими, отколкото се смяташе някога. Сега сме изправени пред друг тревожен въпрос. Как да избегнем окончателното им осъществяване? Утопиите са осъществими. Животът крачи към утопиите. И може би започва нов век, когато интелигенцията и образованите хора ще мечтаят за средства, чрез които да избегнат утопично и да се върнат към едно неутропично общество, не така свършено, но по-свободно.“ С този цитат на Николай Бердяев започва романът антиутопия „Прекрасният нов свят“ (1932) на Олдъс Хъксли. С други думи, да внимаваме какво визуализираме... ☹

Орел, рак и щука в

БЪЛГАРСКАТА ГОРА

Горите са съсредоточие на най-различни интереси. Темата за тяхното устойчиво управление накарва дори ловците на трюфели да излязат от „горите тилилейски“ и да заявят себе си. Ще бъде ли намерен балансът между орел, рак и щука? Ключът към това е главно в ръцете на държавата. Иначе заинтересованите ще останат фокусирани в онова, което тях пряко ги засяга, а всички останали ще живеят с убеждението, че горите у нас са сякаш разграден двор.

✦ Яна Колева

Да погледнем към проблема през професионалното око на лесовъдите от Северноцентралното държавно предприятие ДП - Габрово, което стопанисва държавните горски територии в пет области. Според тези лесовъди доброто управление на горите осигурява суровина за индустрията и служи за покриване нуждите на местното население, при добро управление и самият прираст на гората се увеличава. Страната трябва да се стреми към гори с дълъг жизнен цикъл, които носят висока добавена стойност. Управлението на горите изисква провеждането на лесовъдски мероприятия, свързани със сеч, залесяване и други дейности.

Ако не се стопанисва

гъстотата на гората става голяма, много дървета падат, изсъхват, загиват. Точно те трябва периодично да се изсичат и извозват. Когато от жълдите поникнат фиданки, тогава се провежда възобновителна сеч, за да се направи разреждане. При таква лесовъдско мероприятие се отсичат 10-20% от дърветата. По този начин лесовъдите балансират между стопанската и екологичната функция на гората. „В рамките на половин човешки живот от фаза на тотално изсичане гората има способността да се възстанови, природата заличава всичко, даже и нашите грешки. В големия плач как горите изчезват – е добре да знаем, че това е бързо възстановим ресурс. Налице са условия дърводобивът да се увеличи“

– казва инж. Иван Негков, директор на Северноцентралното предприятие.

Цената

не се посреща еднозначно – за едни е ниска, за други висока, а тя трябва просто да е пазарна, каквото и да значи това. Ако бизнесът не може да си позволи цените, на които дървесината се предлага, то и търсенето рязко намалява. Основният проблем с цените не идва от собственика на дървесината, а от цената за добива. Той се прави по примитивен начин, който не е променен от Втората световна война насам. Всичко става ръчно и това оскъпява много. Няма желязици, които да работят този тежък и опасен труд. Нормативната база не позволява да се провежда механизирани дърводобив, той е по-шадящ, по-безопасен, но и по-изгоден за всеки по веригата. Баланс ще се постигне, като се промени начинът, по който се добива дървесина. Това ще стане с

промяна в нормативната уредба

В горите трябва да се проектират просеки, за да може машините да влязат. Но е добре да се уточни, че съвременните машини не предизвикват ерозия и не правят коловози. Липсата на пътна мрежа също преняпства дърводобива и поддръжката на горите. Време е да се разбере, че ако горите не се стопанисват добре, те залиняват и се разболяват. Стават и лесна жерт-

ва на пожари, които може напълно да ги изпепелят при невъзможен достъп до вътрешността им. Правилата на устойчивото управление на горите не се въвеждат в действие не толкова поради непознаване на тези мерки и технологии, но главно заради липса на воля, обяснява инженер с лесовъдни познания, чиято задача е да осигурява със суровина дървообработващо предприятие.

Още щрихи от

дисбалансите:

Няма програма, която да подпомага дърводобивната дейност и горските изпълнители да си купуват техника, както е при другите земеделски производители. Те не разполагат с ресурс, нито пък даже имат сигурност, че ще спечелят търг за добив на съответно количество дървесина. Всичко това е проява на непослдователната политика на управляващите за развитието на горския сектор, а всеки инвеститор иска прогнозируемост за няколко години напред. В неизвестност са и тези, които добиват, и онези, които разчитат на такава суровина. Самоубийство за всяка индустрия, инвестирала огромни суми в своите производства, е да е в несигурност по отношение на нужната суровина.

Човешкият поглед на професионалиста: „Гората за мен е всичко, започнала съм от 22-годишна и вече съм в края на трудовия си стаж. Тя е въздух, природа, ландшафт, разходка, отмора,

но за мен е работа. Като бизнес не е най-печелившата дейност – трудно и трудоемко е, няма работна ръка, няма и механизация“, споделя Иваничка Иванова, експерт в Северноцентрално държавно предприятие.

„Заедно за опазване на горите“ е

кампания

която започна Браншовата камара на дървообработващата и мебелната промишленост. Благодарение на нея става ясно, че само за последните 20 г. регистрираното увеличение на горския запас е с над 30 %, което по думите на председателя на камарата проф. Васил Живков означава, че няма опасност от изчезване на нашите гори. Зам.-министърът на земеделието инж. Мирослав Маринов информира, че горите и горските територии в България обхващат приблизително 4.270 млн. хектара, което е 38.5% от националната територия. „Горските запаси към 2020 г. са 718 млн. куб. м, докато през 60-те години на миналия век са били 243 млн. куб. м. Дървесните видове, които преобладават у нас, са бук, дъб и бял бор“, посочва изпълнителният директор на Изпълнителна агенция по горите инж. Стоян Тошев.

Да има от този ресурс за всички по правилен начин и гората да продължава да я има – това е най-трудното решение, но то трябва да се намери. ☺

Митове и реалност

През погледа на проф. Васил Живков

1. МИТ: *Българската гора е унищожена и изсечена.* Тя не е това, което е била преди. Данните обаче сочат, че запасът на горите у нас е нараснал 3 пъти за периода 1960-2020 г., а територията им се е увеличила близо 2 пъти в последните 100 години.
2. МИТ: *Гората не бива да се сече.* Но... искаме да имаме мебели и паркет от масивна дървесина, а и да горим дърва в печките. Правилната сеч обаче прави гората по-устойчива.
3. Това е възобновяем ресурс, материал, който после може да се поправи и да се рециклира.
4. В системата на горите присъства държавата, частни собственици на горите, представителите на различни индустрии имат разнопосочни интереси.
5. Сив сектор, свързан с добива и използването на тази суровина, има. Това трябва да се спре.
6. Дървообработващата индустрия вижда възможности за осигуряване на своята суровина и очаква държавата да прояви разбирание и подкрепа.

Ангелин Арнауд

ПЧЕЛАРСКА
ФЕРМА С.
ВОЙВОДА
Е ПРИМЕР
КАК ВСЕКИ В
СЕМЕЙСТВОТО
МОЖЕ ДА ЖИВЕЕ
МЕЧТАТА СИ И
БИЗНЕСЪТ ДА СЕ
РАЗВИВА ДОБРЕ

Надежда и Иван Иванови
вярват, че всичко,
свързано с пчелите, е
много специално

Надежда за ПЧЕЛАРСТВОТО

Яна Колева

Всичко, което съм мечтала, в момента го живея. На 40 години съм, летя с мечтата си, главата ми е пълна с идеи и ни трябва само време, за да осъществяваме още и още неща. Правя онова, което обичам - пчелите, работата с децата, комуникацията с интересни хора. Продаваме на място около 80% от нашата продукция, другата част реализираме през зимата по време на изложения и фермерски пазари, където отново сме в контакт с нашите клиенти...

Това разказва Надежда Иванова от Пчеларска ферма с. Войвода, която се намира в Шуменска област, недалеч от Плиска, Преслав и Нови пазар. Двамата с нейния съпруг Иван Иванов се грижат за около 130 кошера. Ето как започва и се развива всичко:

Преди 20 години, когато Надежда и Иван подготвят своята сватба, техен приятел ги повикал заедно да пренесат нещо до пчелина на неговия дял. Тогава младата жена за пръв път вижда отборен кошер и усеща непреодолимата

любов от пръв поглед

към пчелите. Така се ражда идеята да си купят няколко кошера и земя за пчелин край с. Войвода. И вместо парите да отидат за сватбата, те инвестират в създаването на бизнес. Попадат на тази слънчева зелена поляна, мястото им харесва, купуват го и впоследствие разбират, че местността се казва Пчелина, тъй като някога там имало пчелини.

Надежда започва да се интересува от

всичко, свързано с пчеларството, в интернет открива историята на производителите по цял свят, което ѝ помага да избистри концепцията за тяхната пчеларска ферма. Тя не търси модел, който включва продажбата на мед на едро, защото предпочита пряката връзка с хората. Като своя мисия е приела

работата с децата

- връхновена е да ги среща с пчеларството и сред природата им разказва за пчелите и техния начин на живот.

През миналата година фермата е посетена от близо 600 деца. Преди 4 г. двамата съпрузи със собствени усилия построили дървена къщичка за апитерапия, предназначена за лечение с кошери, които вместо капаци имат фина мрежа, за да прониква целебното уханье. Децата, идващи на ученически турове, имат безплатен достъп, но условието е да пазят тишина и да са без мобилен телефон по време на престоя в къщичката. Учителите ги водят с различна цел. Едни държат акцентът да е върху професията пчелар, други искат да знаят повече за апитерапията, както и за ролята на тази добре организирана общност. „Във фермата всички са

приятели на пчелите

- или още на идване, или на тръгване - споделя Надежда. - Дали човек ще консумира мед и пчелни продукти е въпрос на личен избор, но е добре да са информирани, че пчелите имат важна функция по опрашването на растенията. Те не може да бъдат заменени в тази „екосистемна услуга“, която извършват.“

Двамата съпрузи успяват да се справят сами с всички ангажименти във фермата - от грижата за пчелите и ваденето на меда, до неговата реализация и посрещането на гости. Иван дори работи и в местната земеделска кооперация, той харесва работата си и обича да общува със своите колеги. Семейството умело съчетава пчеларския туризъм и производството на мед и пчелни продукти, в това е включена и 15-годишната им дъщеря. Синът им е тръгнал по свой професионален път. „Пчеларството не е за всеки и децата ни не са длъжни да следват нашите мечти. Ако това не беше мое-

то нещо, не бих го вършила и за много пари“, признава Надежда. На нея ѝ допада този живот сред природата, отгаден на пчелите, но и на хората. През зимата тя приготвя домашни мехлеми, сапуни, кремове и други полезни продукти на пчелна основа: „Медът е нещо много специално, както специално е всичко, свързано с пчелите. Те са единствените насекоми, чиято храна е годна за консумация от хората“.

Тук няма Wi-Fi, говорете с природата - този надпис датира от времето, когато в пчелина не е имало мрежа за гостите. Сега има интернет, но посланието стои с цел

дигитална детоксикация

Не се нуждате от сребърна вилица, за да ядете добра храна - е надпис на външната стена на кухнята, който в никакъв случай не е оправдание, че тук не се предлагат луксозни прибори. „Във фермата идват положително настроени към живота хора, които обичат природата, но повечето са избрали да живеят в градска среда.“ Сред туристите са къмпингари, които с кемперите отсядат при тях,

на разположение е къщичка с осем легла, но идват и с палатки, организират се дори детски палаткови лагери. Наскоро гости на пчелина им казали: „Някой с много пари може да изгради всичко това само за 2 месеца, но... то няма да има душата, която вие сте вложили“.

Предприемачеството

за Надежда Иванова е да прави всичко, което обича, по начина, по който ѝ харесва. Тя има още много идеи за развитието на пчелина. Едно от желанията ѝ е детските лагери да се разнообразят и интензивността им да се засили. Надява се фермата да привлече още повече почитатели на натуралните продукти, които търсят жива среща с производителите на тази храна: „Поставила съм си тънка граница на растежа, защото за нас личното отношение към всеки е много важно. Дори да наемем персонал, не вярваме, че някой може да е така всеотдаен към нашата работа, както самите ние“. Надежда и Иван Иванови имат силна вяра в бъдещето на пчеларството, смятат, че щом има хора, които търсят такива продукти и места, то ще има такива места. ☺

Винаги има начин

- Липсата на ток в пчелина е решена с фотоволтаици, но по отношение на водата продължават да търсят трайно решение. „Начин винаги има, въпросът е да стане по-лесно“, обяснява Надежда Иванова.
- Болките и неуредиците в пчеларския сектор са много, но амбициозната пчеларка намира начини да ги избягва. И ето пример - не продават мед на едро и така не се влияят от ниската изкупна цена.
- Опитът на сем. Иванови сочи, че синдромът на празния пчелен кошер, както и повечето проблеми в пряката работа с пчелите идват от недобрите пчелари: „Има хора, които започват да гледат пчели, но после ги изоставят. Така тръгват болести, които заразяват съседни пчелини. С пчеларство трябва да се занимават само хора, които обичат пчелите“.

Пчелинът

БЪЛГАРСКОТО ВИНО

от лозето до трапезата

ПРОИЗВОДИТЕЛИТЕ МИНАВАТ ПРЕЗ РЕДИЦА ТРУДНОСТИ И ПАЗАРНИ ДИСБАЛАНСИ, НО С НАЙ-ВИСОКО КАЧЕСТВО ЖЪНАТ УСПЕХИ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ВИНЕНИ КОНКУРСИ

▲ Яна Колева

Лозаро-винарският сектор има своите дълговечни традиции в България. Вино се е произвеждало и пак ще се прави, но гали картината е така оптимистична, както им се искаше на повечето собственици на изби, които инвестираха своите големи надежди, а и много средства в тяхното създаване? Виното е силно свързано с бити и обичаите на българите. Зарязването на лозето е традиционен празник на виното, честван от столетия насам, който и в годините на прехода остава жив. Лозарството и винарството са два свързани бизнеса, които през върховете и спадове продължават да се развиват и да търсят своята устойчивост на трудности и изпитания.

Посокама

„През 2023 г. лозаро-винарският брани премина през госта затруднения и то основно свързани с не-престанните климатични промени. Заради засушаването имаше по-ниски добиви в Южна и Централна България. По Черноморието добивите в сравнение с други години не са от най-високите, но това едва ли ще попречи на производителите да изкарат качествени вина. Винопроизводителите отново показваха, че подкрепят родното и изкупиха българското грозде. Тенденцията, която се налага в последните години, е да се засаждат и отглеждат високодобивни сортове, от които да се произвеждат продукти с ниска себестойност“ – обобщава преобладава-

лят на Националната лозаро-винарска камара Йордан Чорбаджийски.

Скъпо ли е гроздето

Регистрираните лозари в България са над 110 хиляди – както юридически, така и физически лица, но въпросът е колко от тях реално произвеждат. През миналата година гроздето е по-малко с 30-40%, но за сметка на това е с отлично качество. Заради сушата няма рандеман. Трябваше по-рано да се прибере. Иначе като захарност е много добро и ще има хубави вина. Преобладаващите у нас сортове са Каберне, Мерло, Шардоне и Мускат. Все по-актуален става и типично българският сорт Мавруг. Грозде от България не се изнася, а от новата реколта нямаше нужда и да се внася от съседните страни. Българското грозде си остава в България и се преработва в България, уверяват от Националната лозаро-винарска камара. За сравнение с други години, цената на гроздето, добито през 2023-а, е с 10% по-висока.

Суровата истина за суровината

Ето един ключов пазарен дисбаланс - обработката на един декар лозе струва между 800 и 1000 лв., като в най-добрия случай може да донесе между 600 и 1000 кг грозде. Пазарната цена е около 1 лв./кг и така излиза, че лозарите работят, за да си покриват разходите и в повечето случаи са на загуба. Никои не прави бизнес, когато е на загуба, но също така бизнес не се гради на субсидии. Всичко това води до продължаващата практика да се

изкореняват лозя. Ценови „войни“ за гроздето по-скоро няма, но според експертите на НЛВК е навярало необходимост да се тръгне от това държавата да подпомага първо суровината, за да може тя да е на по-ниска стойност за винопроизводителите. По този начин няма да има оцелели производители на грозде или на вино. Така винопроизводителите ще имат възможност да правят вино, ракия и бренди, които да са на по-достъпна цена. „В момента създаваме прекрасни продукти, но суровината ни е скъпа, съответно и продукцията се оскъпява и не е конкурентоспособна на Италия, Испания или Чили“, посочва Йордан Чорбаджийски. В такъв случай струва ли си според него да се развива винопроизводство в България: „В последните години няма интерес от страна на нови играчи към отглеждането на лозя и производството на вино. Това се оказва нерентабилен бизнес“.

Как производителите да вържат гвата края

Бизнес, който е просто едно хоби, не е рентабилна дейност. Но да видим как европейските програми подпомагат лозаро-винарския сектор и какви неравенства се създават по тази линия: Производителите не искат да живеят от субсидии, а искат да бъдат конкурентоспособни, затова е важно кооперирането между гроздопроизводителите в съвременното разбиране и практика. Във Франция например определен брой лозари са си направили изба, в която предават своето грозде, правят продуктите си и ги продават

на пазара. С подобна цел у нас трябва да се изравнят субсидиите: „Ще станем конкурентни на останалите, когато държавата наистина се намеси. На първо време трябва да стане изравняване на всички субсидии за всички сектори. Искаме да заявим точно и ясно на Европейския съюз, че не щем да сме консуматори, а държим да сме производители на плодове, зеленчуци, грозде, вино и всичко останало. Няма нищо лошо в това да се правят малки бутикови изби, но въпросът е след това какво става с виното, което произвеждат. То е с висока себестойност и на практика става непродавателно“ – посочва Чорбаджийски.

Кой ще реши проблемите

Има много проблеми в сектора, които с годините се трупат и не се решават. Един от тях, изискващ да се действа в спешен порядък, е да се облекчат всички правила за сондажи. Необходимо е да се възстановят „Напоителни системи“, защото без вода лозарството не може да продължи да съществува отпък напаметък, тъй като промяната в климата е неизбежна, това ще ескалира в годините и ще се отрази на добивите на грозде. Апелът на НЛВК е: „Държавата да се намеси и да подпомогне производителите при поставянето на сонди. Другото, което незабавно трябва да се предприеме, е да се преразгледа наредбата на Министерството на земеделието, за да се разреши подземното капково напояване“.

Изберете българското

В България има големи производителите

Българското вино е на световно ниво като качество и ако държавата подкрепи сектора, България ще е забележима НА СВЕТОВНАТА ВИНЕНА КАРТА.

Йордан Чорбаджийски

ли, които са намерили своята вярна формула и така нашата страна започва да си връща чуждите пазари, като стъпваме доста уверено в Западна Европа, в скандинавските страни, в Азия. Българските вина по нищо не отстъпват на нито едно чуждо вино, независимо дали е от Франция, Испания, Италия или от Чили, Нова Зеландия. Във винените листи на ресторантите и в магазините трябва да се залага на българско вино. Практиката на ресторантьорите в съседните балкански държави е да предлагат най-вече вино, произведено в съответната страна, а чак след това високоалкохолни напитки и евентуално нещо вносно.

Предимства

В света има много производители на вино, в какво по думите на Йордан Чорбаджийски е или може да бъде конкурентното предимство на българското вино: „Не трябва да забравяме, че България има традиции в земеделието и това трябва да е водещото. Нашата страна има добър имидж на външните пазари със своите напитки, които имат отличен баланс между цена и качество. Това е резултат от дългогодишните усилия на всички производители. Ежегодно се забръщаме с престижни отличия от най-реномираните международни конкурси. Там напитките се оценяват на слепи дегустации от винени експерти и журналисти от цял свят. Тази позитивна слава на България започва да ни се изплаща и прогнозирам тенденцията за повишаване

© Black Sea Gold

Лозята на Black Sea Gold

на интереса към нашите вина да нараства все повече“.

Рекламата прогва

При толкова много изби и при това богато разнообразие от вино съвсем естествено е да се развива и винен туризъм. Но как? „Ние, производителите, наистина се надяваме да се направи рекламна кампания, за да може виненият туризъм все повече да набира популярност. Би било добре рекламата да се направи по региони, защото за туристите, които идват у нас, ще е по-полезно и интересно да опознаят конкретния район, от кой-

то е виното. Ние сме наясно, че не можем да впечатлим нито един французин с Каберне Совиньон или Мерло, затова трябва да залагаме предимно на местните сортове, сред които Мавруд, Димят, Памид“, казват от НАВК. И уверяват, че правят всичко по силите си, за да подкрепят своите колеги, които са се насочили към развиване на винен туризъм. В камарата вярват, че това е още един критерий, по който българското винопроизводство може да напредва както в търговско отношение, така и да добавя стойност чрез нишова туристическа услуга.

ПЕТЪР ИЛИЕВ, главен технолог на изба „Four Friends“: С безкомпромисното качество печелим приятели

Виното на изба „Four Friends“ е с безкомпромисно качество. С това печелим приятели и почитатели, заради които сме живи. Не е лесно да се прави вино, защото това не е бизнес, а е скъпо хоби, дотирано от други бизнеси на инвеститорите в него. Основна цел е да се самоиздържа, тъй като всичките ни 50 работници и техните семейства разчитат на нас. Работим честно, с биологично грозде. Стреим се да правим отличен продукт и да поддържаме добър имидж, така че хората да са щастливи, когато пият от наше вино. Според австрийско проучване, когато създадеш изба и правиш нещата добре, са нужни 25 години, след които може да очакваш възвръща-

емост. Дотогава работиш, за да се докажеш. В този сектор проблемните точки са много – като се започне от лозарството, което е губещ отрасъл с най-ниските си субсидии, за разлика от зърнопроизводителите. Нямаме лоби и не срещаме разбиране сред управляващите. Напоследък все повече бюрократични изисквания утежняват работата ни. Тихомълком навлезе нов регламент за QR код на всеки етикет за всички показатели на виното, който налага да създадем сайт за всяко вино, а ние имаме над 30 вида. Това е свързано с огромен разход на време и ресурси, насочени към етикета, а не към съдържанието в бутилката.

КРАСИМИР АВРАМОВ, изпълнителен директор на Вила Ямбол: Само за една година получихме 24 световни награди

Вила Ямбол е една от най-старите изби в Южна България с традиции във винопроизводството от 1924 г. и днес е сред лидерите на пазара у нас и водещ износител на качествени български вина в трите серии Villa Yambol, Kabile и Vineyards Selection в над 30 страни по света. За екипа на винарната тези пазарни успехи не са достатъчни. Гордост за избата е, че управлява над 10 000 дка лозови масиви.

Доказателство за качеството на нашите вина са многобройните медали от трите най-престижни международни конкурси Vinalies Internationales, Concours Mondial de Bruxelles и Decanter, като само през 2023 г. Вила Ямбол донесе на страната ни цели 24 отличия. На Mondial de

Bruxelles бяхме първенец по награди – общо осем. Големият успех бе за тироарното вино от серията Vineyards Selection Тенево, реколта 2017, което освен Голям златен медал бе определено и за най-високооцененото червено вино от всички изпратени проби от целия свят и заслужи титлата Revelation Red Wine. Om Vinalies Internationales избата добави други седем отличия – пет от които златни. На Mondial du Rose Вила Ямбол прибави още едно злато – за розето в серията Vineyards Selection. Kabile Резерва също беше наградено със златни медали и на трите конкурса, а на Vinalies Internationales грабнахме златен медал за най-масовото розе на Villa Yambol.

ЦВЕТЕЛИНА НИКОЛОВА, управляващ директор на Katarzyna Estate: С L'Ambassade de Katarzyna отваряме път за винен туризъм

L'Ambassade de Katarzyna е моя събдната мечта. Създадохме този уникален хотел, за да прогължим още по-успешно развитието на бранда Katarzyna Estate, като наградим постигнатото до този момент – нашата изба е на световно ниво, с признание от най-големите винени конкурси. Това, което сега искаме да покажем на света, е пътят на виното от лозето до красивата бутилка. Голямо постижение е, че създадохме петзвезден винен хотел, сравним с най-добрите шата във Франция, Южна Африка и Испания. Хотелът е направен с грижа и към най-малкия детайл, всеки елемент от него е свързан с историята и природата, вълшебни в изключителен дизайн. Нашите гости ще

бъдат напълно удовлетворени от персоналия подход в обслужването, гурме интернационална кухня, съчетана с вината на Katarzyna. Те ще се потопят в тишината и красотата на природата, сред лозята на избата, и ще възстановят своята енергия в прекрасната ни СПА зона с помощта на наша собствена козметика от натурални гроздови екстракти.

Желанието ни е всеки гост да стане приятел и посланик на бранда Katarzyna и да прославим България като винена дестинация. Планираме много интересни събития, концерти, активности, свързани с изкуството, които ще превърнат L'Ambassade de Katarzyna в оазис на духа и преживяванията. ☺

L'Ambassade de Katarzyna

ЗЛАТНИЯТ СТОЖЕР на Крумовград

ДЪНДИ ПРЕШЪС МЕТАЛС“ ПОКАЗВА КАК СЕ СЪЗДАВА СОБСТВЕНО НОУ-ХАУ В ДОБИВНАТА ИНДУСТРИЯ И КАК ЦЯЛ ЕДИН РЕГИОН МОЖЕ ДА БЪДЕ СЪЖИВЕН

▲ **Татяна Явашева**

Добивната индустрия в България набра голяма сила, натрупа опит и разви ноу-хау, с каквото дори водещи корпорации в света не разполагат. Представяме една отговорна компания с ценности, която работи с грижа към околната среда, към безопасността и благополучието на хората. Прозрачността е друга нейна важна характеристика, наред с многообразието на етноси и култури, с които и сред които работи. Иновациите са градивен елемент в развитието, а партньорството с местната общност е ключов момент за „Дънди Прешъс Металс“ навсякъде в България.

Свърхмодерният открит рудник „Ада тепе“ бе пуснат в експлоатация през август 2019 г. Гордост за компанията е, че 95% от персонала е местен, и всичко в Крумовградското предприятие се прави основно от хора, които са родени и живеят на това място. Никъде по света не намират добър пример за такъв открит добив и се налага сами да създадат всички необходими решения.

Организация

От над 4 десетилетия това е първият новоразработен рудник на територията на страната. Близко 17 млн. лв. е инвестирала минната компания „Дънди Прешъс Металс Крумовград“ в цялостното преобразяване на община Крумовград. В амбицията да има устойчивост на бизнеса и на живота в региона, през 2019 г. е създаден специален фонд за подпомагането на малки и средни фирми, в които досега са инвестирани близо 6 млн. лв. Оперативният директор Любомир Хайнов и Исмаил Салиф, главен инженер „Производство“, в подробности показват и обясняват новостите, които са внедрени, а също и всяка тънкость в работата както на терен, така и при добива на златно-сребърния концентрат. Наистина впечатляващо добра организация на всички нива на процесите. Несъмнено компанията е привлякла и обучила хора, способни да

създават иновации без аналог в света.

Социална отговорност

Инвестициите в полза на обществото са по линия на подписания през 2015 г. меморандум за разбира-

телство между дружеството и общината, обяснява Джанан Салиф, специалист „Корпоративна социална отговорност“. И за двете страни основната цел е подобряване условията на живот и подпомагане на устойчивото развитие на района. Постоянно се множат примерите за сътрудничеството с местната власт чрез подкрепата на различни инфраструктурни, социални, културни и спортни проекти. Всяка година компанията дофинансира с 0,5 млн. лв. местната болница, привличат се и медицински специалисти, за да се осигури достъп до качествено здравеопазване. Много грижи се полагат за равния достъп до добро образование, но и в редица други направления.

Посоката

Само за проучвания от 2003 г. компанията е вложила над 80 млн. лв. За 2022 г. инвестициите в про-

учвателна дейност надхвърлят 5 млн. лв. Проучват се четири площи в района с очакването да се открият залежи. Призивът на лидерския екип е разрешителните режими да се ускорят. Разчита се новият Регла-

мент за критичните суровини от Европа да задейства бърза пътека по отношение на проучвателните процедури. След затваряне на рудника „Ада тепе“ ще последват няколко години за рекултивация и за наблюдения, ще има курсове за преквалификация. „Дънди Прешъс Металс Крумовград“ продължава активно да взаимодейства с ръководството на общината, като Планът за закриване и рекултивация, включващ възстановяване на горския фонд, също ще бъде съгласуван.

ЕкоЛогично

Рудник „Ада тепе“ се намира на територията от НАТУРА 2000. Има Обогащителна фабрика и Интегрирано съоръжение за съхранение на минни отпадъци. Рекултивацията на всяка запълнена клетка започва веднага, след като се достигне пълният ѝ обем, като се засажда местни растителни видове. Ползват се само естествени торове и минерали. Всички терени, на които са извършвани добивни работи, се възстановяват, изградена е поливна система с капково напояване, прави се и постоянен мониторинг на извършваните дейности. До момента са рекултивирани 8,8 хектара с над 72 000 фиданки. Създадени са резервоари за гъждовна и технологична вода, която е част от производствения цикъл, като

при нужда тя се пречиства в двете пречиствателни станции до качество на питейна вода и се зауства в близката река Крумовица. „Така на практика показваме, че и в зона от НАТУРА 2000 може да има рудници и кариери, ако процесите се управляват по правилния начин“, посочва Ирена Цакова, директор „Разрешителни и правни дейности“. По нейни думи екипът от професионалисти е успял да даде достоен отговор на всички страхове, с което се показва, че минният бизнес днес се развива с модерни технологии, които щадят околната среда, както и хората, които работят с тях.

Принос

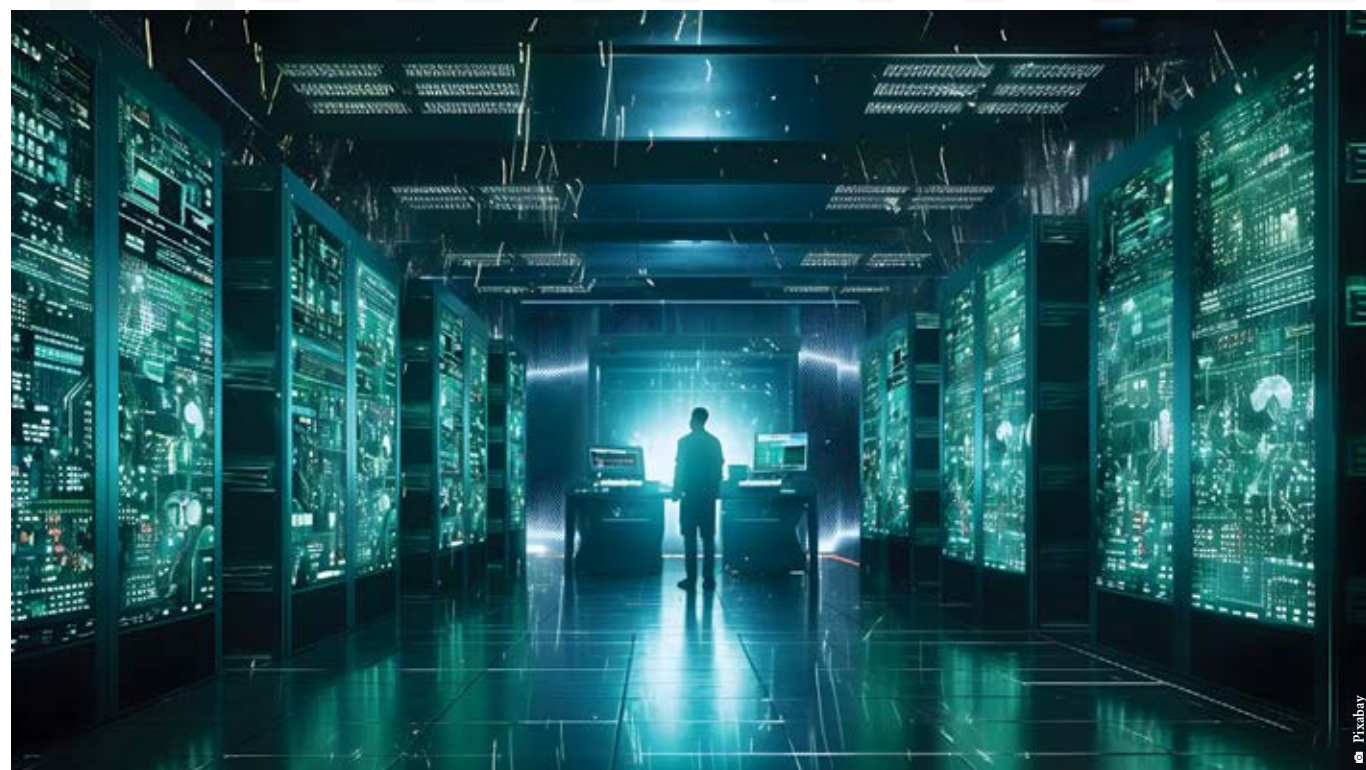
За още по-добър ориентир за приноса на компанията ще дадем примери от 2022 г., когато общите плащания на дружеството към държавата са в размер на 43 млн. лв., като 18,37 млн. лв. е данъкът върху печалбата, 18,65 млн. лв. са концесионните такси, 1,2 млн. лв. отиват по линия на ДДФЛ и 473 хил. лв. за местни данъци. Приносът на „Дънди Прешъс Металс Крумовград“ към БВП на страната е 0,2%.

Засега се предвижда рудник „Ада тепе“ да приключи работа през есента на 2026 г. Компанията мина през много трудности, докато стане добре приета в региона. Сега никой не уска тя да си тръгва оттам. ☺

© Крусовир Спратков

ДАННИТЕ – бъдещето на бизнеса

НАЙ-ГОЛЕМИЯТ РИСК ПРЕД ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ Е ДА НЕ СЕ ВНЕДРЯВА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

Мая Цанева

Достъпът до информация и данни, както и тяхната употреба за целите на една компания е това, което може да се окаже решаващата карта за доброто прогнозиране, планиране и изпълнение на целите им за бъдещето. Бизнесът вече има възможност да чертае хоризонти напред благодарение на т.нар. „големи данни“, на прилагане на изкуствен интелект за набиране и анализ на информация за изпълнение на стратегии. Но в основата на използването на тези технологични постижения стои критичното мислене и „умната дигитализация“. Ако данните са „ключът“ към бъдещето, то как се управляват, как се възползваме от тях и ги надграждаме,

е голямата задача, която се опитват да решат предприемачи, аналитици, визионери.

Неслучайно в анализ на компаниите от Fortune 1000 от началото на 2023 г. като ключов момент за бъдещото им развитие се подчертава тяхната способност „да преосмислят инвестициите си в данни, анализи и изкуствен интелект“. Ранди Бийн от „Бизнес Харвард ревю“ пише: „Твърде много компании предприемат мащабни инвестиции в технологична инфраструктура, целящи да подобряват достъпа до данни, които не осигуряват съизмерима бизнес стойност. Опитът показва, че компаниите, които започват с малки инвестиции, с фокус върху постигането на незабавна бизнес стойност и създаването

Институт „Роланд Бергер“

Д-р Йохан Дитше

Институт „Роланд Бергер“

Дейвид Борн

на основа стъпка по стъпка, са най-успешни в дългосрочното изграждане на организации, управлявани от данни“.

Гориво за растеж

Според проучване от 2022 г. сред изпълнителните директори по данните и анализите (CDAO) и групи висши ръководители по данните и бизнеса от 116 компании от Fortune 1000 и глобални лидери в икономиката, под 40,8% от ръководителите съобщават, че техните компании се конкурират с данни и анализи, което е спад спрямо 47,6% преди четири години (2018 г.). 23,9% казват, че са създали организация, управлявана от данни. В същото време 87,8% от запитаните твърдят, че техните фирми са увеличили инвестициите в данни, анализи и изкуствен интелект през 2022 г. и тогава заявяват, че ще продължат в същата посока и през 2023 г. Къде е проблемът?

Бизнес трансформация

През 2022 г. Институтът на бъдещето „Роланд Бергер“ - консултантска компания с фокус върху глобалната и регионалната икономика, изследва предизвикателствата пред бизнеса за дигитализация и за превръщането му в „ръководен от данните“. Тя проучва

мнението на 50 изпълнителни директори от водещи компании. Според данните липсата на нагласа за промяна, на специфичен персонал и на умения, на специфичен персонал и на добро управление на дигиталното портфолио е сред основните препятствия.

Д-р Йохан Дитше коментира в специално интервю за списание „Икономика“: „Самите ръководители на компании трябва да са усвоили цифровата трансформация. Само тогава фирмата им ще може да привлече дигитални таланти, да се отличи от конкуренцията. Важно е всеки директор да осъзнае, че всяка компания трябва да се превърне в организация, управлявана от данни. Разбира се, всяка нова технология е свързана с риск. Но най-големият риск е изобщо да не се внедрява изкуствен интелект (ИИ). Специално за Европа изкуственият интелект е огромен шанс за повишаване на производителността, въпреки демографските промени и намаляването на работната сила.“

През октомври 2023 г. институтът представи подробно изследване, в което подчертава, че с последователна стратегия за изкуствен интелект компаниите могат да преминат от анализ (4-6 седмици) и определяне на стратегия (4-6 седмици) до внедре-

но решение за ИИ за четири месеца. Дори и това да звучи амбициозно, оказва се, че е нужно, особено при реален недостиг на специфични ИТ специалисти, които да работят с данни.

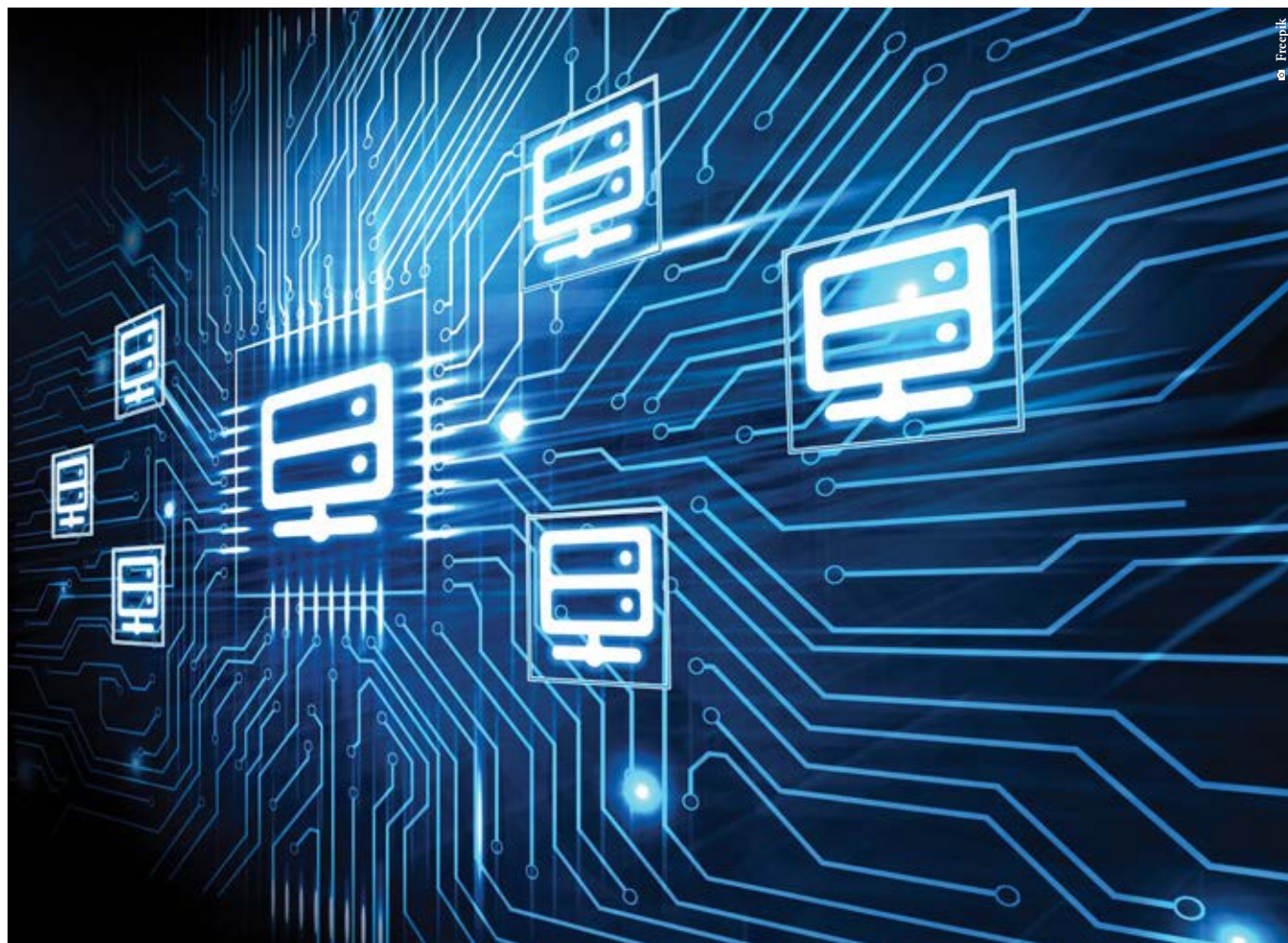
Големият скок

Големият скок в бъдещето на дигитализацията на бизнеса преминава през трансформирането на Chief Information Office (CIO) в Data Office (отдел, структура за управление на данни). Според определението на „Роланд Бергер“, за разлика от отдела на традиционния главен информационен мениджър/директор (CIO), който се фокусира предимно върху управлението на ИТ инфраструктурата и технологичните системи, т.нар. служба по управление по данните „е не само централен презор, но и пазител и навигатор на данните в организацията“.

Тази структура възприема по-широка перспектива, обхващаща целия жизнен цикъл на данните - от събирането и съхранението им до техния анализ и приложение. Това улеснява сътрудничеството между екипите и съгласува използването на данните за стратегически цели.

Хората

Дитше казва: „Нужно е осъзнаване,

че цифровата трансформация изисква първо промяна в начина на мислене на служителите, за което трябва да се работи. Отделът за управление на данни трябва да взаимодейства със заинтересованите страни през целия процес - от управлението на портфолиото през разработването на казуси до експлоатацията на решението. По този начин може да създаде организация по начин, който да отговаря на всеки конкретен случай. Това е особено важно за малките и средните предприятия, които са склонни да използват данни по-малко от големите корпорации“.

Според института пет са стъпките за създаване на ефективна организация на данните в една компания. Започва се с определяне на рамката, установяване на бизнес казусите и създаване на персонализиран модел. Той се прилага в пилотни проекти и усъвършенства. Създават се възможности за неговото приложение в реална среда чрез включване на критични фактори, адаптация на техническата среда, измерва се въздействието, правят се

промени и моделът се усъвършенства чрез споделяне на най-добрите практики.

Конкуренцията

Д-р Йохан Дитше призовава европейските компании да подсилят цифровата си трансформация, за да се справят с конкуренцията, въпреки страховете си и въпреки увеличаващата се строга регулация. „През 2023 г. 93% от общите инвестиции в стартиращи предприятия с генеративен изкуствен интелект са направени в САЩ. Въпреки това в Европа има значителни компании за ИИ. Но, което е по-важно, трябва да гарантираме, че ще използваме иновациите, направени в САЩ. Най-големият ни риск е да пренебрегнем наличната технология“.

Протекионизмът и разпокъсването на свързаните глобални вериги за създаване на стойност са другото сериозно предизвикателство в цифровата напревара. Дейвид Борн, ръководител на института „Роланд Бергер“, коментира специално за сп.

„Икономика“ защо са нужни последователни усилия за създаване на икономическа стойност, която е „движена от данните“, а не от социално-политически интереси. Борн ще гостува в България като лектор на 10-ото издание на форума Innovation Explorer през февруари в София. „Световният ред се променя - нововъзникващите пазари придобиват икономическа и политическа значимост, а утвърдените сили - „Западът“ - търсят своето място и роля в новия световен ред. Същевременно се изменят и глобалните вериги за създаване на стойност. Опасявам се, че можем да станем свидетели на повече протекционизъм и по-малко свързани глобални вериги за създаване на стойност - това ще навреди на перспективите за глобален растеж. Но ние се нуждаем от растеж, за да осигурим на всички хора стремеж към щастие и просперитет. Това може да бъде постигнато само чрез използване на пазарните сили и създаване на условия за глобално свързани вериги за създаване на стойност“.

НИЕ УПРАВЛЯВАМЕ ВАШИТЕ ОТПАДЪЦИ

Особености на

СОЦИАЛНИЯ ИНЖЕНЕРИНГ

ЕДНА ОТ
НАЙ-АКТУАЛНИТЕ
КИБЕРАТАКИ
ВСЪЩНОСТ Е СТАРА
КОЛКОТО СВЕТА

✎ Мария Иванова

Какво бихте направили, ако ви се обадят от обслужващата ви банка и поискат да предоставите своите банкови данни и пароли? Изненадващо голям брой хора биха ги споделили, игнорирайки въпроса „Това наистина ли е обаждане от банката?“. И колкото и да звучи странно, именно по подобен начин са започвали някои от най-сериозните кибератаки в наши дни, довели до загуби за милиони долари.

Запознайте се със социалния инженеринг. Social engineering представлява набор от техники за хакерски атаки и достъпване на непозволена информация, които са насочени основно към най-уязвимото звено от съвременните информационни системи, а именно - хората, които ги използват. Или с други думи - обикновена измама, но в съвременната дигитална среда. Този вид атаки се основават на психологически слабости на жертвата и използват различни техники като фалшиви имейли, телефонни обаждания, съобщения, а напоследък - видеоклипове и дори изкуствен интелект. А последициите от тях могат да бъдат много сериозни - от финансови загуби и кражба на идентичност до шпионаж и дори война.

История

Социалният инженеринг съвсем не е нова концепция и всъщност съществува от древни времена. Всички знаем за легендарния Троянски кон, използван от гърците, за да проникнат в

Троя. Неслучайно подобни методи се използват още от зората на хакерските и предшествашите ги фрийкърски (Phreaker) атаки. Защо да използваш сложни методи за разбиване на парола, ако просто някой може да ти я каже?

Всъщност един от най-популярните хакери на всички времена - легендарният Кевин Митник, известен с пробивите си в системите на NASA, Пентагона и други организации, е използвал именно социален инженеринг за много от своите атаки. Според мнозина той е измислил много от използваните и до днес принципи на социалното инженерство, описани по-късно в неговите книги, някои от които са издадени на български.

Най-често срещаните атаки, основаващи се на социално инженерство, включват:

Обикновено телефонно обаждане

при което хакерът се представя за друго лице с цел да получи конфиденциална информация. Много често подобни атаки включват множество обаждания, включително и до различни организации и са придружени с информация от социалните мрежи и други методи, създавайки усещането за достоверност. Така например, хакерът може да се представи за търговец на техника, който иска да се информира към кого в дадена компания да адресира офертата си. След като получи името на ИТ мениджъра, той би могъл да се обади на секретарката, представяйки се за него и искайки да получи нейната парола за достъп. Така информацията, придобита при предишните обаждания, служи за създаване на доверие на следващ етап.

Phishing

Това е все по-популярна атака, при

която злонамерено лице изпраща фалшиви имейли и съобщения, изглеждащи като погадени от официални или доверени източници. От потребителя се изисква да кликне върху линк, с което той ще свали заразен файл или ще сподели лична информация. Друга social engineering атака е т. нар.

SMSishing

Терминът е съчетание от „SMS“ (или „Short Message Service“) и „phishing“ (измама чрез електронна поща). При него злонамерени лица изпращат фалшиви текстови съобщения, за да измамат хората да споделят лични или финансови данни, да кликнат на зловредни връзки или да изтеглят вреден софтуер или приложения.

Baiting

е атака, при която хакерите използват нещо примамливо или интересно за потребителя, като например безплатен софтуер, филм или музика, за да го накарат да свали заразен файл или да предостави поверителна информация.

Business email compromise (BEC)

от своя страна е свързан с проникване в имейл акаунта на служител или ръководител в организация и използване на неговия авторитет, за да се излъжат други служители или партньори да извършат финансови трансакции или да споделят поверителна информация.

Whaling

е метод, насочен към високостепенни лица в дадена организация. До тях хакерите изпращат персонализирани и подробни съобщения, изискващи някакво действие, като например превод на пари или разкриване на поверителни данни.

Deepfake

С развитието на новите технологии социалният инженеринг става все по-комплексен и по-труден за откриване. Вече се налага и т. нар. deepfake технология, използваща изкуствен интелект за създаването или модифицирането на видеоклипове, в които някой казва или прави нещо, което в действителност не се е случило. Тази технология може да бъде използвана както за забавление, така и злонамерено - за дезинформация или например изнудване. Един от най-известните примери за deepfake е видео с бившия президент на САЩ Барак Обама, създадено от актьора и режисьор Джордан Пийл като предупреждение за опасностите, които крие тази технология. Пийл имитира гласа и външния вид на Обама, който в манипулираното видео говори думи, които никога не е казвал.

В друго deepfake видео, публикувано в TikTok, популярният холивудски актьор Том Круз играе голф и прави фокуси. Видеоето е било толкова убедително, че става вирусно и преиззвуква

дискусия за последициите от тази технология.

Скорошен случай на deepfake засегна и българския министър-председател Николай Денков, който беше включен във фалшиво видео, призоваващо хората да споделят лични данни за участие в инвестиционна схема. То беше разпространено в социалните мрежи и имаше за цел да измами потребителите, но впоследствие бе опровергано от правителството.

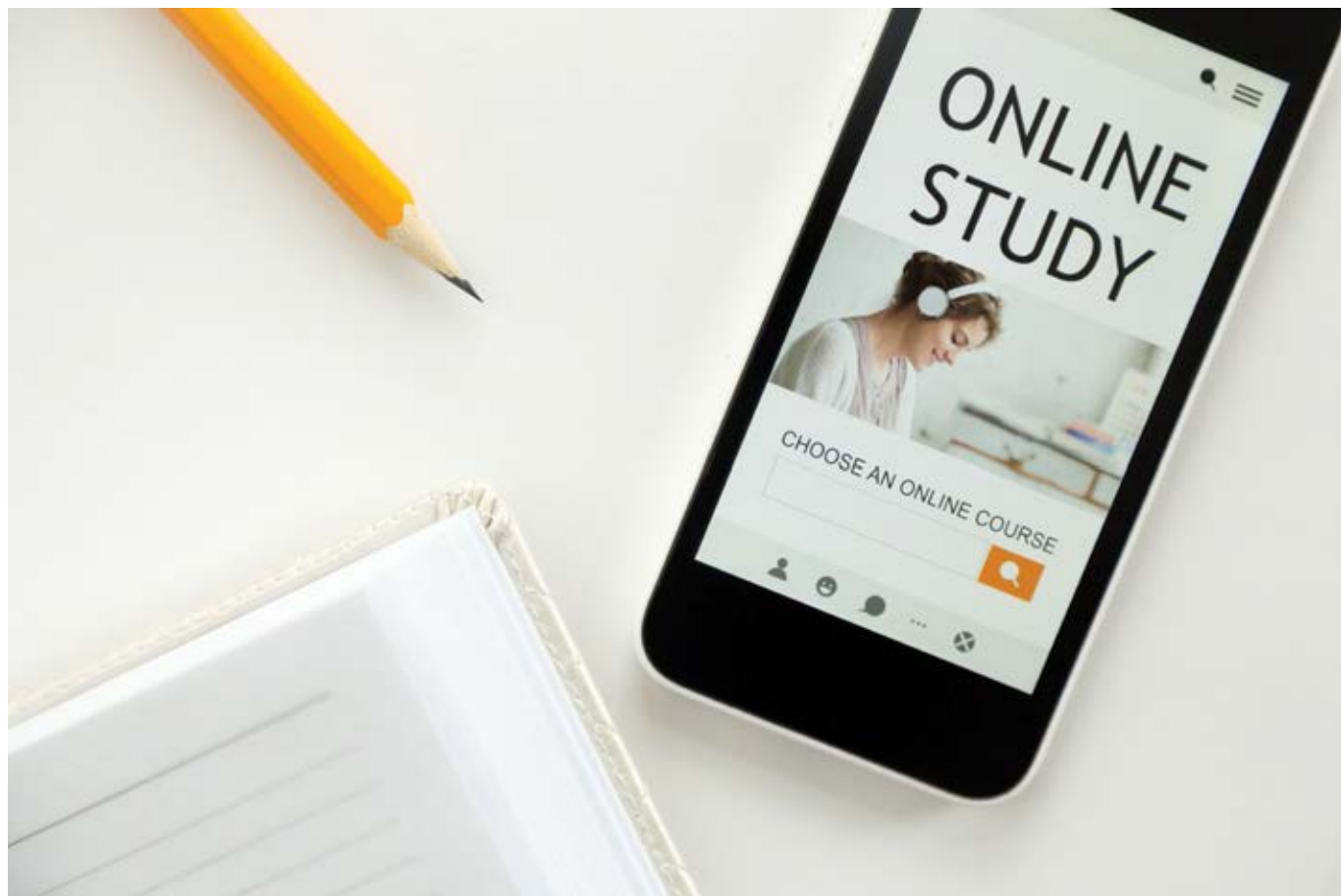
Как да разпознаем атаките?

Има знаци, които могат да ни подсказват, че става дума за хакерска атака чрез социален инженеринг. Като онлайн потребител трябва да бъдем особено бдителни, ако получим съобщение, изискващо спешно действие от наша страна (като кликане на линк, сваляне на файл или споделяне на лична информация) или предлагащо неустойчива оферта. Сигнал за тревога е и наличието на груби грешки в правописа, граматиката или форматиранието. Както и ако полученото съобщение е неочаквано, несъответстващо на кон-

текста или противоречиво с предишната ни комуникация.

Разкриването на deepfake видеоклипове е по-сложно, тъй като те стават все по-реалистични и по-трудни за различаване от оригиналните. Бихме могли да ги разпознаем, ако обърнем внимание на детайлите в изображението, синхронизацията на звука и движението на устните, цвета на кожата, отразяването на светлината, нередности в областта на шията или други неестествени явления.

Експертите съветват също да проверяваме източника и достоверността на видеото, като търсим други версии или източници на същото видео, проверяваме датата и мястото на заснемането, сравняваме гласа и поведението на човека в него с други видеоклипове. Можем също да използваме специализирани софтуери, които да анализират видеото и да открият признаци на манипулация. Вече съществуват, базирани на изкуствен интелект, приложения, които могат да сравняват лицето във видеото с други лица и да определят вероятността за фалшификация. 🕒

Училище в ДЖОБА

ИМА НЕМАЛКО ПОЛЕЗНИ ПРИЛОЖЕНИЯ ЗА УЧЕНЕ В ДВИЖЕНИЕ

✍ Мария Иванова

Само допреди едно-две поколения свързвахме училището най-вече със сграда със стаи, пълни с тежки чинове и черни уърски. Днес тези сгради все още имат важно значение, но училището сякаш е навсякъде около нас - с всичките знания, достъпни свободно в интернет и дори цели лекционни курсове на водещи световни университети, които можем да си свалим безплатно и напълно законно. Хората, които имат желание да учат, откриха, че разполагат с цялото знание на света, но също и че нямаме достатъчно време.

Едно решение на този проблем е да

учим в движение - докато се намираме в задръстването, в метрото или например на опашката в магазина. Редица полезни мобилни приложения позволяват да учим в разнообразни области през своя телефон или таблет. С тяхна помощ можем да усвоим нови езици, програмиране, математика и още много други неща - когато пожелаем и без значение къде се намираме. Всичко, което ни е нужно, за да започнем, е желание. Ето и самите приложения:

ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

Изучаването на чужди езици е полезно и интересно, но понякога може да бъде и предизвикателно. За да постигнем добри резултати, трябва да от-

гелим достатъчно време и усилия, да следваме качествени курсове и да практикуваме редовно. Но как да направим това, когато имаме заето ежедневие, малко свободно време и ограничен бюджет? Отговорът е прост - с помощта на мобилните приложения за учене на език.

Те предлагат различни методи и ресурси за изучаване на чужди езици и могат да помогнат за подобряване на речта, писането, четенето, слушането и граматиката. Освен това предоставят и възможност за комуникация с естествени носители на езика и усвояването на автентична лексика и фразеология. Ето и някои примери:

Duolingo

е едно от най-популярните приложения за изучаване на чужди езици. С него можем да изберем сред повече от 30 езика и да следваме персонализираните уроци, които са адаптирани към нашето ниво и цели. Приложението използва игрови елементи, които правят ученето забавно и стимулиращо. Можем да се състезаваме с други потребители, да получаваме награди и да отключваме нови нива, както и да развиваме уменията си за говорене на различни теми като мода, бизнес и др.

Memrise

е приложение за изучаване на лексика, което използва научно доказани методи за запомняне. С него можем да учим думи и изрази от различни езици като английски, немски, френски, испански и др. чрез асоциации, повторения и контекст. Приложението съдържа видеоклипове с естествени носители на езика, които ни помагат да усвоим автентичното произношение и интонация. В Memrise можем също да следим своя прогрес с помощта на статистики и награди, както и да практикуваме езика с други потребители на приложението.

HelloTalk

е мобилно приложение за езиков обмен, което ни свързва с естествени носители на различни езици по целия свят. То дава възможност да практикуваме речта, писането и слушането си чрез текстови, гласови и видео съобщения. Освен това HelloTalk има вградени функции за корекция, превод и транслитерация, които ни помагат да подобрим граматиката и изговора си.

Worddio

е българско приложение, което комбинира метода на флашкартите с този на аудио възприемането и помага с обогатяването на езиковия запас. То използва и изкуствен интелект за създаването на персонализираните програми за обучение. Предлага над 270 000 думи и фрази, записани на 34 езика от оригинални носители на речта. Ако се спрете на него, приложението ще ви предложи разнообразни уроци и активности, които ще ви помогнат да подобрите вашата лексика, граматика и произношение.

Busuu

предлага курсове на 12 различни езика с интерактивни езикови уроци, списъци с речници и уроци по граматика, както и възможност за разговор с естествени носители на езика, които предоставят обратна връзка за учебния напредък и информация, свързана с културата на тяхната страна. Приложението има безплатна версия, както и премиум версия с допълнителни функции.

ПРОГРАМИРАНЕ

Мобилните приложения за обучение по програмиране предлагат уроци и задачи, които помагат на потребителите да научат основите на разработката на софтуер. Тези ресурси могат да помогнат за подобряване на логическото мислене, алгоритмичните умения, синтаксиса и дизайна на кода. Също така, те дават възможност за практика, тестване и отстраняване на софтуерни грешки.

SoloLearn

е едно от най-добрите приложения за програмиране, което има курсове за езици като C, C++, Java, JavaScript, PHP, Python, Ruby, Swift и др. Мобилният app предоставя интерактивни уроци, куизове, задачи и проекти за всеки език. Обучаващите се в него могат да се конкурират и да си общуват с други потребители. SoloLearn е безплатен за използване, но има и система за платен абонамент.

Grasshopper

е приложение за изучаване на JavaScript, което предлага основни и напреднали концепции за този популярен език за програмиране. Приложението използва забавни пъзели и анимации, за да помогне на обучаващите се да научат синтаксиса и логиката на JavaScript. Grasshopper разполага с богата 3D библиотека за визуализация на данни и създаване на графични проекти.

ДРУГИ НАУКИ

Мобилните приложения могат да бъдат верни помощници за всеки, който иска да подобри математическите си умения (Mathway, Photomath, DragonBox), знанията си в различни научни дисциплини като биология, химия, физика и астрономия (Brilliant, Science360 и The Elements), както и да

се развива в областта на изкуството, културата и историята (DailyArt, Google Arts & Culture и Star Walk 2), личностното развитие (Headspace, Skillshare) и други.

Други интересни приложения, на които си заслужава да обърнете внимание, са: LinkedIn Learning, съдържащо видео уроци по различни професионални умения, edX - с безплатни онлайн курсове от най-добрите университети и институти, Yousician - приложение за обучение по музика, предлагащо интерактивни уроци по китара, пиано, бас, укулеле и пеене и много други.

Без значение дали желаете да учите програмиране, чужди езици или нещо друго, можете да си инсталирате и някоя от следните цялостни платформи за обучение като Udey, Khan Academy, Coursera и др. Те не са фокусирани единствено в една област, а обхващат различни сфери. Такава е например платформата за онлайн обучение

Udey

която предлага курсове по хиляди теми, включително бизнес, разработка на софтуер, личностно развитие и др. В нея има всичко - от някои от най-популярните съвременни области на обучение, като изработка на WordPress сайт или SEO оптимизация, до по-екзотични сфери като източни бойни изкуства, бактериология или как да се научим да свирим на хармоника.

Khan Academy

е безплатно приложение, предлагащо уроци по различни теми, включително математика, наука, история, икономика и др. Приложението използва иновативен подход, даващ възможност на обучаващите се да напредват със свое собствено темпо и да разширяват знанията си в различни области.

Coursera

предлага онлайн курсове от водещи университети по целия свят, сред които Харвард, Станфорд, Мичигански, Колумбийски университет и др. След успешното завършване на курсовете платформата издава сертификати и дипломи, което може да бъде ценен актив при търсене на работа или при кандидатстване за академични позиции. ☺

Неподготвени за ерата на

ЕЛЕКТРОМОБИЛНОСТТА

ДЪРЖАВАТА ДА КОНТРОЛИРА КАЧЕСТВОТО НА ВНОСНИТЕ ЕЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКИ ПРОДУКТИ И КОМПОНЕНТИ, ПРИЗОВАВАТ ОТ БЪЛГАРСКАТА АСОЦИАЦИЯ НА ЕЛЕКТРОТЕХНИКАТА И ЕЛЕКТРОНИКАТА

Тони Григоров

Консумацията на ток в близките години в Европа, а и в световен мащаб, ще нарасне десетократно. Това ще се отрази и на развитието на електропреносните мрежи и енергетиката, където ще има нужда от много инвестиции. Електрообилността е част от екологичния преход. Голямата промяна в отоплението ще наложи от твърдо гориво да се премине на електричество. Транспортът от изкопаеми горива се насочва към електрическо задвижване. Електроавтомобилите ще са голям консуматор, а не сме готови за този преход – твърди Людмил Даскалов, директор на „Легранд България“. Той разкри, че преди няколко месеца в България е гостувал саудитски принц, който първо посети Холандия като напредна в елек-

тромабилността страна, а после го щъл в България. В Саудитска Арабия са предвидили 1,5 млрд. долара за изграждането на зарядна инфраструктура до 2026 г. Тази страна, производител на петрол, се електрифицира. В момента там се строят три завода за електрообилности, които годишно ще произвеждат около 2 млн. коли. Българските специалисти обръщат внимание, че електрообилността изисква

енергетика и електропреносна система

от качествено нов вид, като е изчислено, че за целта в арабската страна ще са необходими още 4 млрд. долара инвестиции.

Електрообилността в България е ангажираност на 3 министерства – на екологията, на иновациите и растежа, на икономиката. Екоминистърът

Юлиян Попов признава, че към момента България е подминала точката, в която е трябвало да се даде подкрепа за електрообилността. България няма ясна визия за зеления преход. Всичко се прави „на парче“. Липсва политика за електропреноса, макар директива на ЕС да повелява на всеки 65 km да има електрозарядна станция. Държавата не предприема нищо в това направление, за разлика от Румъния, която дотира своята „Дачия“ да влезе в електрообилната ера, посочва още Людмил Даскалов. Ще имаме ли необходимото електричество, за да направим този „зелен преход“, е въпрос, който също чака своя отговор.

По-евтино може да струва скъпо

Наистина много по-скъпо. Ето един пример, с който Българската асоциация на електротехниката и електрониката (БАСЕЛ) алармира: Голям проблем се очертава с вноса на кабели предимно от Турция, Корея и Китай. Той минава неконтролирано, продукти се внасят неправомерно и без да отговарят на

необходимите стандарти, а и на декларираните технически параметри. Държавата negliжира този проблем. Ощетени са не само местните производители. От това страдат най-вече техните ползватели, както и държавният бюджет заради по-малко приходи. Кабелите са с некачествен проводник, в който има не само мед, но и желязо. При монтажа им това се вижда, тъй като те почерняват бързо, а и монтирането им е по-трудно. Най-шокиращото е, че тяхната електропреносна способност е по-ниска, тези продукти са енергонеэффективни и съответно консумацията на електроенергия е доста по-голяма. Сгради, направени с такива кабели, може да са пожароопасни. В Гърция не е позволено да се внасят електропродукти, които не са тествани от техните институции по стандартизацията. В България обаче никой не проверява дали вносните продукти отговарят на декларираните технически параметри, а практиката е да се обявяват по-високи от реалните стойности. Проблемът е налице и по отношение на много други продукти, сред които предпазители, прекъсвачи, трансформатори, електроизолационни лакове и смоли, съдържащи вредни вещества. При обществените поръчки изборът най-често става на база

цена. Гледат се техническите показатели по документи, а няма кой да провери

какви са действителните параметри

на вносия продукт. При новото строителство на жилища може да са използвани такива некачествени кабели и трансформатори. Това, първо, ще се отрази върху по-високите сметки за ток. А само след 7-8 години кабелите може да започнат да прекъсват, без да имат нужната устойчивост във времето. Горчивата истина е, че не се гарантира качеството на електротехническите продукти и компоненти, които се влизат в строителството, а и в електропреносната мрежа у нас. Когато преди време представители на БАСЕЛ информирали контролиращите органи в България за проблема с вноса на компоненти за енергийната индустрия, в резултат получили само линк към регламент на ЕС от 11 страници.

Нямаме „Шенген“ за прокумите

- това позволява в България много лесно да се внасят изделия, които не отговарят на изискванията на ЕС, еднородни са представителите на

Факти

- В Българската асоциация на електротехниката и електрониката членуват 90 български и международни компании с общ годишен оборот около 1 млрд. лв.
- Електротехническата и електронната индустрия е високотехнологична, с богато и динамично портфолио. В областта на производството и ремонта на електронни уреди и електрически съоръжения работят около 1300 компании с около 55 хил. служители.
- Електроиндустрията за трета поредна година е с най-голям принос в износа на България. Според данни на Евростат към края на август 2023 г. генерираният от електроиндустрията експорт е 17,4%, на фона на общия спад на износа на България от - 7,6%.

ръководството на БАСЕЛ – г-р инж. Димитър Белелиев, председател на асоциацията и на съвета на директорите на ЦЕРБ ЕАД, Иво Русев, управител на „Сибел“, и Людмил Даскалов. Според тях е крайно време Министерството на икономиката да вмени таква задължение на съответната администрация, като това може да е Държавната агенция за метрологичен и технически надзор. Агенция „Митници“ също се налага да вземе необходимите мерки за пресичане на схемите с некачествения внос за електротехниката.

Държавата е абдикувала

и от политиката за изграждането и осигуряването на кадри, констатира ръководството на БАСЕЛ: „Няма хора – това е сериозният проблем, който ограничава развитието на този бранш, а не заплатите. Голяма част от икономиката се крепи на средния технически персонал, а те са най-дефицитните хора. Вносът на работна ръка от чужбина е тежък и сложен, ред бюрократични усложнения се явяват пречка в набавянето на такива кадри. България не се възползва и от мигрантските вълни. Изкривяването на пазара на труда рефлектира върху всеки бизнес и основна мисия на мениджърите става да търсят хора, което ангажира поне 20% от времето им всеки ден“.

През април БАСЕЛ организира конференция, на която ще се събере елитът на българската електротехническа промишленост и там ще се покажат успехите, ще се очертаят и проблемите, които индустрията среща. ☺

В 30-ГОДИШНАТА СИ ИСТОРИЯ КОМПАНИЯТА СЕ Е ПРЕВЪРНАЛА В ШКОЛА, КОЯТО УЧИ КАК СЕ РАБОТИ С ХОРА, ТЯ ПОДГОТВЯ ДОБРЕ И ЗА НАЙ-РАЗЛИЧНИ ДРУГИ ПРОФЕСИИ И РАБОТНИ МЕСТА

✦ Мила Ненчева

Когато се говори за българската икономика, обикновено фокусът е върху сектори като информационни технологии, строителство, туризъм... А има сектор, който се отличава с необикновена динамика и това е секторът на хазартните развлечения. Когато стане дума за него, акцентът е върху регулации, лицензни такси и данъци, а всъщност браншът на законния хазарт и лицензираните компании за залози е един от най-бързо развиващите се в страната, с все повече играчи на пазара, все повече заети лица в него, все повече клиенти и в крайна сметка – с все по-сериозни приходи и принос за държавния бюджет.

В този бранш има компании, които са негово олицетворение, и една от тях наскоро навърши 30 години. WINBET е безспорен лидер в сферата на игралната индустрия в България и

една от най-разпознаваемите марки на българския пазар. Тридесет години е значима възраст, независимо дали това са компании, брандове или хора. Смята се, че тридесетгодишните притежават опит, увереност, зрялост, че са хора с „история“, оказва се, че при компаниите не е по-различно. Историята на WINBET е именно такава – история за трупане на опит, знания и умения, за еволюция, иновация, експанзия и... бъдеще в лидерството.

Добро начало

През ноември 1993 г., на централния площад „Христо Ботев“ във Враца отваря врати първата игрална зала на компанията. По онова време марката WINBET още дори не съществува. Пет години по-късно, на столичния бул. „Мария-Луиза“ отваря и първата столична зала. Следват зали в други градове в България. Ако превъртим до

2006 г., ще трябва да отидем до Букурещ, където е открита първата зала извън България.

Годината 2012-а е много важна – тогава за първи път се появява марката WINBET, но още по-важна е 2015-а, защото тогава се случва събитието, след което нищо на игралния пазар в България вече не е същото: стартира сайтът за онлайн казино игри и спортни залози winbet.bg. Три години по-късно започва работата и сайтът на WINBET Румъния, а през 2020 г. WINBET добавя нова онлайн територия в Италия.

Територия

Днес WINBET работи в шест държави – България, Румъния, Италия, Сърбия, Беларус и Танзания, и има над 70 наземни обекта за игрални забавления. Сайтът winbet.bg предлага близо 1800 онлайн казино и LIVE казино игри и залози в над 30 вида спорт, електронни и виртуални спортове, доставени от 26 компании, производители на онлайн казино съдържание. На сайта са налични повече от 10 джакотни системи – повече от всеки друг

подобен сайт в България. На winbet.bg е спечелен и най-големият джакот в историята на онлайн залаганията у нас – 1.79 млн. лв.

Доверие

Управителят на Казино Уин Бет ЕООД Галя Борисова е пряк участник в много от стъпките в развитието на WINBET. Малко хора в бранша имат нейния опит – била е и крупие, и управител на зала, и регионален мениджър, отговарящ за няколко зали в различни градове, а днес ръководи над 30 обекта в повече от 20 града на България, с над 1000 служители. „Разбрахме, че за да успеем, трябва да предефинираме гейминг изживяването и да създадем място, където се срещат авангардни технологии, качествена грижа за клиента и ангажимент към света около нас. Клиентите ни поверяват нещо много скъпо – доверието, че можем да им осигурим добро забавление. От тях получаваме отговорна игра, останалото е наше задължение“, казва тя.

Трансформация

Една от ключовите силни страни на WINBET е способността да се адаптира към технологичния напредък в своя бранш. През годините компанията последователно инвестира, за да имат нейните клиенти достъп до най-новите и най-ангажиращи игрови изживявания в залите, но и онлайн. Дигиталната трансформация отпадна е факт при WINBET. „Игралните автомати в нашите зали днес имат много малко общо с автоматите от зората на WINBET. Сега един кабинет, една машина може да предложи много различни игри едновременно. Клиентите ни са добре запознати с тях и очакват от нас да им предложим както любимите им заглавия, така и новите хитове, при това комбинирани с интересни предложения и промоции“, разказва Галя Борисова.

Предимства

„Никои клиент няма да предпочете залите или сайта на WINBET само защото имаме последните игри и добра промоция. Клиентите ни очакват също отношение, грижа и качество на обслужването, приятна и сигурна обстановка. Нашето конкурентно предимство е, че работим за цялостното им игрално изживяване“, подчертава управителят на Казино Уин Бет. Лидерството обаче не се доказ-

ва само в залите или на уебсайта. WINBET присъства в обществото и дори тези, които не са изкушени от предложенията на WINBET, познават марката от партньорството ѝ с различни спортни клубове, организации и събития. „Това е наше съзнателно и последователно спазвано решение. То не е просто елемент от маркетинговата ни стратегия, а е част от философията ни като компания и като хора“, посочва Галя Борисова. И още: „Мнозина добре знаят, че сме партньори на футболните отбори на ЦСКА, Ботев Пловдив, Локомотив Пловдив, но това е просто най-видимата страна на дейността ни в тази сфера. Партнираме си с още много клубове и организации в баскетбола, волейбола, хандбала, борбата, ръгбито, бойните спортове. Подкрепяме и индивидуални спортисти. За нас това е най-естествено продължение на дейността ни“. Но има още нещо, което според управителя на Казино Уин Бет е съществено за тези 30 години: „Успехът на WINBET е колкото резултат от добра стратегия и успешни бизнес решения, толкова и на денонощия

труд на нашия високо професионален екип. За хората, които не са работили в игрална зала, вероятно ще звучи странно, но това е страхотно място за всеки, който иска да се научи да работи с хора – както с клиенти, така и с колеги. Това е школа, която може да подготви всеки за най-различни групи професии и работни места. Но ме радва, че много от младите ни колеги търсят развитие вътре в компанията. Повечето ни регионални мениджъри и управители на зали са започнали кариерата си при нас и все още са с нас. Това е голямо наше постижение“.

След 30-те

А сега какъде? „Какъдето винаги – напред и нагоре. Постигнахме много, но имаме още много работа. Фактът, че имаме толкова много доволни и лоялни клиенти, ни задължава. Технологиите се развиват, навлизат още новости в бранша, подготвяме нови зали в още градове на България. С този екип и с клиентите, които ни се доверяват вече толкова години, не мисля, че има нещо, което да ни спре“, уверява Галя Борисова. ☺

Една от ключовите силни страни на WINBET е способността да се адаптира към технологичния напредък в нашия бранш, уверява Галя Борисова

МАГИЯТА на дигиталното предприемачество

ВЕЛИЗАР ВЕЛИЧКОВ РАЗКАЗВА ЗА ПОСТИЖЕНИЯТА И ЗА ТУРБУЛЕНЦИИТЕ, ПРЕЗ КОИТО Е ПРЕМИНАЛ ПРИ РАЗВИТИЕТО НА РАЗЛИЧНИ БИЗНЕСИ

▲ Яна Колева

От малка България да изнасяш в целия голям свят интелектуална услуга под формата на дигитален продукт, като продаваш в 180 държави на 35 езика и тук да се случва цялата тази магия... Това е голямото постижение на 1ForFit според Велизар Величков – актьорът, който се превърна в успешен сериен предприемач. Кой е той и какво прави със своите екипи?

Велизар Величков - Визо е търговски директор и съосновател на платформата за колективно пазаруване Grabo.bg и на Trendo.bg, като инвеститор е ангажиран в редица проекти. Има и доста ранен предприемачески опит - на 15 е помагал с организация на музиката и писането на новини за сайта mp3-bg.com. Тогава не си е давал сметка, че нямат авторски права за това. Когато през 2010-а се задава краят на

следването му в Театралната академия, се ражда идеята за създаването на Grabo. Сребрин Ватралов пръв разбира какъв потенциал крие

моделът за групово пазаруване

и колко бърз напредък има навсякъде по света. Практическото осъществяване на родна почва започва така: „Отивам в една пицария и им предлагам да направят 50% намаление на продуктите си, като после ще им вземем и комисиона. Човекът е готов да изкара точилката и да я размахва. Беше много трудно. От 20 бизнеса, 19 ми отказваха. В началото си мислех, че ще е много лесно да продавам, щом съм завършил НАТФИЗ и съм играл Шекспир и Достоевски. Като видях, че не потръгва, си купих книги, за да разбера къде е тайната на продажбите. Така осъзнах, че когато разберем каква е истинската добавена стойност за другия бизнес от това, което ние му предлагаме, чак тогава продажбите потръгват“. Чрез сделки с Нетинфо и МТГ през 2014 и 2016 г. Grabo.bg затвърждава лидерските си позиции на пазара.

Пътят към успехите не е безоблачен. Още в началото има

едно голямо ужилване

През 2011 г. Grabo вече има популярност, прави добри обороти и се появява предприемач със скъп часовник и кола хиперлюкс. Казва, че е от строителния бизнес и близа в туристическия бранш, затова пуска екскурзии до Малдивите и остров Корфу. Продават ваучери за над 200 хил. лв. Минават 2-3 месеца и иде време за полетите, но... никой не организира пътуванията, офиса на туристическата

Екипът на Artvent се занимава с организирането на културни събития

компания е затворен. Човекът изчезва. Медии атакуват Grabo с въпроса „Ще върнете ли парите?“. От това 24-годишният предприемач е в шок, но заедно с партньорите решават да възстановят сумите. Вземат заеми и са на ръба на фалита. В подробностите „Престъпление и наказание“ няма да влизаме, в България това не е еднократно писано.

Сега

свещеният хит

на Велислав Величков и неговите партньори е 1ForFit – компания в сферата на здравословния начин на живот, предлагаща индивидуални планове за хранене. Но и тук се минава през много перипетии. В този бизнес той се включва първо като инвеститор. В началото хранителният режим за клиентите в България е кетъринг услуга, която едва оцелява. През 2017 г. с неговия бизнес партньор Денислав Георгиев решават да опитат как в Румъния ще върви дигиталната услуга. Тя се приема добре и към компанията се присъединява Вихрен Ганев. Правят партньорство с Лазар Ангелов, който е именит фитнес модел и инструктор. Бизнесът потръгва и става глобален. Рекламните бюджети на 1ForFit вече надхвърлят 20 млн. долара годишно и брандовете са използвани от повече от 7 млн. души по света. Дори в Сомалия продават диети. Първо започват със сайтове на английски език, но установяват, че когато предлагането е на езика на съответната държава,

продажбите скачат високо

Обръщат внимание на платежните инструменти, които трябва да са съобразени с местните навици и предпочитания. Локализират и самия продукт, който да е типичен за съответното място. Така хората го възприемат по-добре и му имат по-голямо доверие. Освен диети продават и електронни книги. Един ден идентифицират в колко важен проблем се е превърнало храненето под стрес. Велизар възлага да проучат темата и три часа по-късно му казват, че вече имат готова електронна книга, направена от Chat GPT. Два дни след това тя е напълно готова. В компанията в България работят около 60 души. И за да се увеличи ефективността, се използва изкуствен интелект: „Когато

някой си купи хранителен режим, вече е важно да предложим и онлайн нутриционист, това може да е

изкуствен интелект

- така се осигурява интерактивно взаимодействие и грижа за човека, който иска максимално да се придържа към здравословната за него диета, дори когато се храни извън къщи“.

И 1ForFit минава през редица проблеми, например в отношенията с Facebook и Google. „През 2018-а ни писаха от Facebook и помислихме, че е някаква измама“, споделя Визо. Но след този разговор 1ForFit става единственият SMB партньор на Facebook за България и дори имат възможността да тестват новите функционалности на рекламната им платформа.

Artvent е друга компания с негово участие. Тя продуцира, организира, разпространява, прави

маркетинг, реклама и PR на културни събития

- частни театрални постановки и концерти у нас и по света. През март 2021 г. я създават заедно с Ваня Симонска (дългогодишна журналистка и една от първите в екипа на Grabo.bg) и Атанас Боев (бивш търговски директор на Grabo.bg). По-късно към тях се присъединяват Кирил Киров - Кико (Brigada&Co., Global Films, LeaderClass), а също и Захари Бахаров („База X“) като инвеститор и творчески директор. Артвент работи с едни от най-популярните артисти на българската сцена като Любо Киров, Миро, Захари Бахаров, Димитър Рачков, Стефания Колева, Дарин Ангелов и много други. Компанията има своя иновация в сферата на маркетинга, поради което рекламират по различен начин от всички останали на пазара. Има месеци, в които събитията са над 30 на брой. За две години са продали над 600 хил. билета. Тайната на успеха е в екип, организация, процеси и двигател. Големият стремеж на Artvent е да превърне културата в добър бизнес.

И ето прозренията, превърнати от Велизар Величков в основно негово предприемаческо правило: „Да правя неща, които добавят стойност в живота на потребителите, и наред с това да съм честен. Да, лъгали са ме, но в крайна сметка фактът, че съм бил открит в действията си, ми е донесъл много повече ползи, отколкото негативи“.

Малко по-големи са усилията да направиш дигитален продукт за света, когато си го създавал за България, но пък ПАЗАРЪТ Е ДАЛЕЧ ПО-ГОЛЯМ. КОНКУРЕНЦИЯТА СЪЩО Е ОТ ЦЕЛИЯ СВЯТ, затова се иска твоят продукт да е по-добър от онова, което другите предлагат.

Велизар Величков – Визо

СРЕД КЛИЕНТИТЕ
НА ТОЗИ
ИНОВАТИВЕН
БИЗНЕС СА НЯКОИ
ОТ НАЙ-ВЕЛИКИТЕ
КОМПАНИИ,
КОИТО СЪЗДАВАТ
ЛУКСОЗНИ
ИЗДЕЛИЯ

БАЙОМИК или как да направиш пробив в нова ниша

▲ Яна Колева

Опитай пак, пробвай по по-добър начин - това е формулата, която според съснователя на „Байомик“ (Biopus) Атанас Енев води към високите постижения: „Опитайте и вие, само така ще разберете колко е трудно да пробваш пак и как не е лесно да го направиш още по-добре. Именно този подход акумулира успеха, защото става всепо-лесно от един момент нататък“. Ето как един български стартап, преминал през акселератора на Клийнтех, намира своето място на пазара с биоразградима алтернатива на стиропора...

Компанията е основана през февруари 2018 г. Този стартап поема своя риск да работи с нов материал и да прави пробив в ниша, която до момента не е съществувала. Екипът е от шестима, които намират най-точните партньори за всеки свой проект. Те са пример как малко хора с добра организация на процесите може да направят големи неща с привлекателен екопродукт.

В началото

„Байомик“ има за цел да работи в лабораторни условия подходящ гъбен материал, с който да прави опаковки. Но стигат до кръстопът - да инвестират още време и ресурси в развойната дей-

ност или да започнат да продават на пазара услуга с добавена стойност, като се работи с вече патентован материал на чуждестранна компания. Избират да станат дизайн компания, която разработва продукти от А до Я, като за тяхното изпълнение се доверяват на наличната екоразработка. Предлагаат нишова услуга, която никога друг към момента не е развил. И въпреки че са между 10 и 80 пъти по-скъпи от стандартните производства, големи компании се насочват към тях. Клиентите им най-често са от Западна Европа и са в най-високия ценови сегмент на съответното производство.

Добавената стойност

е, че материалът е екологично чист заместител на стиропора. И е факт, че ги търсят производителите, които имат нужда от точно такава нишова услуга - тъй като засега само те комбинират дизайн с експертно знание за гъбения материал и много научно-техническа експертиза в лицето на биотехнологи и специализирана лаборатория, разчитат и на проф. Алберт Кръстанов - ръководител на катедра „Биотехнологии“ в Университета по хранителни технологии в Пловдив. Това им позволява да поемат комплексни и сложни задачи.

На този етап „Байомик“ се определя като дизайн компания, която

помага на световни фирми да интегрират патентования гъбен материал в своите процеси и продукти. Този екоматериал е подходящ не само за опаковки, но и за детайли вътре в колата. Корейски производител на концептуален автомобил е станал техен клиент. Строителната индустрия навярно е най-доброто място за приложение от гледна точка на влиянието върху околната среда - за топло- и шумоизолация, декоративни панели, преградни стени. И вече работят с чуждестранни, но и с български компании по такава тема. Колкото повече продукти се произвеждат, толкова по-добре е те да са максимално безвредни за околната среда.

Всяка нова технология

обаче има нужда от време, за да навлезе широко на пазара, което да позволи цената ѝ да стане поносима. При пластмасата е отнело 150 години, докато за време под 1 сек. да се произвежда продукт за стотинки. Това един ден ще стане и с гъбения материал, вярва Атанас Енев. Според него с отлично проектирани екологични продукти, оптимизирани като производство и цена, е по-добре да се излезе на пазара още сега, вместо да се чака да минат години. Изхождайки от тази концепция, „Байомик“ са създали своя оптимизирана и стандартизирана система от гъбен материал, хартия и картон, която ще става достъпна за средни и малки компании. С тяхната иновация, даваща улеснения, се елиминира нуждата от дизайн и прототипиране, като изделията се правят по икономически изгоден начин, без утежняващи разходи.

С инвестиция от 80 хил. евро

е създаден софтуер и дизайн, той се

интегрира при производителите, които работят с гъбения материал, а „Байомик“ получава процент от всяка произведена опаковка. Компанията вече е защитила интелектуалната собственост на всички 25 опаковъчни решения чрез заявки за индустриален дизайн. Засега тези екоопаковки и различните видове детайли, правени по поръчка, се ползват най-вече за продукти и изделия категория „Лукс“. С увеличаване на мащаба пазарът ще се разширява и цената няма да е така недостъпна. На този етап хартиените компоненти ще се правят от български партньори, а софтуерът се интегрира при холандски производител на екоопаковки. „Байомик“ ще дава лицензионни права на производители. И колкото повече са производителите на пазара, толкова

Атанас Енев

ва повече ще са техните потенциални клиенти. В България са правени тестове как гъбеният материал реагира на добавки от роза и лавандула, налични в изобилие у нас. Резултатите са обнадеждаващи и такива отпадни продукти ще се включат в материала като подобрители, които осигурява устойчивост, аромат, твърдост или мекота.

Предприемачеството е умение

което позволява да се движим с нуждите на пазара чрез постоянна оптимизация на предлагането, докато се влезе в подходящата ниша. И ето какво още казва Атанас Енев: „Има ли достъпно голям проблем, който компанията да решава, това ще е основанието тя да се развие. Когато работиш по най-добър начин за клиентите си и те са доволни, започват да се появяват нови и нови възможности. Така ние стигнахме до идеята да създадем собствен продукт, свързан със системата за опаковане и създаването на софтуер за дизайн. От септември 2023 г. патентодържателите на технологията за производство на гъбен материал я направиха отворена за всички европейски държави и Израел. Това

ще ускори развитието

и производството, тъй като от патентодържателите и лицензианти създателите на технологията стават производители на тази суровина. Те ще я доставят на изгодни цени в големи количества на други производители, които ще правят нови продукти. Патентът в световен мащаб изтича през 2027-а, което съвсем ще отвори вратите повече производителски свободно да създават нови продукти“.

Как „Байомик“ може да заеме място сред най-великите компании? Като им помагаме, отвърща Атанас Енев. Организации като тяхната са гъвкави, бързи, иновативни, но те нямат големи бюджети и несметни ресурси. Затова гледат на България като чудесно място с потенциал да е иновативен хъб, който постепенно да развие и своята производствена мощ. Близо до Западна Европа, в съседство с Турция - това според екипа на креативната българска компания е ключово местоположение, от което е време в максимална степен да се възползваме. ☺

ФОНД

от частния бизнес за частния бизнес

17 тона керамика са извадени при разкопките на Ада тепе и експонатите вече са в музея

ДЪНДИ ПРЕШЪС МЕТАЛС ИНВЕСТИРА 5 МЛН. ДОЛАРА ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА УСТОЙЧИВ МИКРО, МАЛЪК И СРЕДЕН БИЗНЕС В КРУМОВГРАД

Татяна Явашева

Били ли сте наскоро в Крумовград? Това място отново се насели и се обнови след появата на „Дънди Прешъс Металс“, която беше привлечена от находището на златна руда на Ада тепе. Компанията върна обратно в града местни хора, заминали да търсят реализация и поминък в чужбина. И им даде нови знания и възможности за професионално израстване. Градът сега е жив, погреден и оптимистичен, защото голямата компания инвестира не само в предприятието, технологиите и хората, които ще са нейни работници и служители, но също в градската среда, здравеопазването, а и в целия регион. „Дънди“ създаде об-

разивен модел за социална и бизнес отговорност, който роди много добри практики. Ще ви разкажем за една инициатива, която може да бъде приложена както на други места в България, така и по цял свят.

Финансиране

Фондът за микро, малък и среден бизнес е пример как частният бизнес подкрепя частния бизнес - с предвидените 5 млн. USD компанията финансира 55% от всеки одобрен проект, като 10% са собствените капиталовложения и 35% са банков кредит при преференциални условия. Изискването е дейността да е устойчива и прозрачна и да е на територията на община Крумовград. В изминалите пет години

са одобрени 58 проекта и са разкрити 130 трайни работни места. Целта е максимално да се подпомогне развитието на полезни за хората активности, които не са обвързани с минната компания, като това ще осигури алтернативи за работа и след затваряне на рудника, което предстои през 2026 г.

Микро бизнес парк

По линия на този фонд е създаден микро бизнес парк, който се намира в бивши тютюневи складове. Там работят и развиват дейност няколко фирми, създадени по специална програма на компанията и общината. В началото на този обновен терен се настанява фирма „Пчеличка“, тя е за PVC и алуминиева дограма и е сред първите, които са кандидатствали за финансиране. Създателите ѝ Наско и Иван Къркеланови се уверяват, че няма невъзможни неща, а обществеността се убеждава, че фондът наистина работи в под-

крепа на целия местен бизнес. В това малко предприемаческо средище идват още няколко фирми - за машинно пране на килими, за конструкции на оранжерии, цех за производство на спортна екипировка с онлайн магазин, автосервиз и заведение с впечатляващи интериорни решения. Запустелите с години тютюневи халета продължават да се ремонтират и да им се вдъхва нов живот от хора, които искат да развият ползена за другите дейност.

Сервиза на Мончо

„Баща ми е монтьор в „Дънди“ и покрай него придобих квалификация да ремонтирам и поддържам коли. Купихме най-новия подемник, най-новите машини за гуми и най-новите системи за диагностика на автомобили. Имаме готовност да обслужваме всякакви коли“, разказва Симеон Алеков, който създава Сервиза на Мончо. Работил в Германия, но се завърнал, привлечен от разбирането, че за него ще е най-добре да създаде свой бизнес в родния

си край. Негов помощник в работата ще е Анатоли Мутев, ученик в X клас. Той иска да придобие занаят, да трупа опит и да овладее професия извън чуждите езици, които в училище изучава.

Предприемачи с дух

Наско Къркеланов първо се захванал с производство и монтаж на алуминиева и PVC дограма, след това кандидатствал с проект, получил одобрение и направил ателие за пране на килими. После се вдъхновил да направи и заведение, за да има къде да се хранят работещите тук и в околността. Амбициите му са да превърне това място в наистина добра среда за работа, но и в привлекателен център за хората от града, които търсят различни услуги. Преди да се завърне, работил в Гърция и в Германия в областта на строителството. Бил там на гурбет, без семейството си, с цел да изкара някакви средства, за да може да има солидна основа, когато реши да започне бизнес в родното си място. Иван

Заведението за хранене вдъхва нов живот на запуселите тютюневи складове

Къркеланов е негов съдружник. Заедно работили в Германия и взели решение да сложат край на живота зад граница и в България заедно да покажат на какво са способни.

В полза на туризма

В центъра на Крумовград само за месеци е изграден модерен интерактивен музей, в който може да се види пътят от първата копка на траките до професионалната работа по добива на златната руда в наши дни. На Ада тепе гревните траки са първите миньори, които са оставили богато наследство. През 2001 г. там са започнали археологическите работи. Извадени са 17 тона керамика и немалка част от нея е сглобена. Правени са много изложби у нас и в чужбина, издадена е и луксозната книга „Злато и бронз“. На Ада тепе е имало хижа, която е била любимо място за отпочив на местните хора, но тя е била изоставена през 90-те години. Към нея хората са имали голям сантимент и ръководството на „Дънди“ решава в непосредствена близост до Музея на златото да изгради модерна сграда, която да се ползва с туристическа цел. Даряват я на общината и тя още търси подходящ модел и хора, на които да повери нейното управление.

Дори и да сте били скоро в Крумовград, идете отново. Там винаги има какво ново да видите и да научите, поговорете с местни хора и сами ще се убедите как те със своя предприемчив дух са най-голямото богатство на града. И е хубаво, че „Дънди Прешъс Металс“ намери онази притегателна сила, която да ги върне отново в родното им място и да ги задържа там. ☺

Предприятието за дограма е сред първите, кандидатствали за финансиране.

Мончо се връща от Германия, за да направи сервиз в Крумовград

ВИКТОР СТОЯНОВ, зам.-министър на културата:

Администрацията трябва да служи на ТВОРЦИТЕ

ИНСТРУМЕНТИТЕ НА ДЪРЖАВНАТА МАШИНА МОЖЕ ДА СА МНОГО ЕФЕКТИВНИ, КОГАТО СЕ ИЗПОЛЗВАТ ПРАВИЛНО И АКТИВНО

Татяна Явашева

- Г-н Стоянов, какво ви мотивира за втори път да станете зам.-министър на културата?

- Желанието ми да работя за българската култура. В нашата област има ясно изразен дефицит на хора с управленско-менеджърски поглед. След като в мандатите си успешно реализирах няколко ключови за сектора политики, си дадох сметка колко ефективни може да са инструментите на държавната машина, когато се използват правилно и активно. Аз съм човек на действието и вярвам, че когато си погледим къщата, наречена Министерство на културата (МК), разширим капацитета му, с подходящите условия привлечем млади и подготвени хора и дадем на министерството ясни политики и визия - то тихо и ефективно ще си върши работата. А на фокус ще са творците. Но трябва да бъде даден ясен знак, че културата наистина е приоритет за държавата.

- Как творецът Виктор Стоянов балансира с ангажиментите на администратора Виктор Стоянов?

- В малкото си свободно време посещавам културни събития, защото мониторингът на подкрепените от МК събития също е много важен.

- Във ваше изказване още преди години казахте: „Нашиите политики трябва да разберат, че културата не е само нещо, за което се харчат пари, а което изкарва пари“. Има ли го вече разбирането, че българската култура може да е доходоносна?

- Смятам, че все повече хора на високи позиции в държавата вече не просто разбират, а работят за това. Творческите индустрии изненадват дори икономистите с резултат. Един от най-важните показатели за измерване на ефективността е привлеченето на чуждестранни инвестиции. Динамиката за периода 2008-2021 г. показва ръст - от малко над 415 млн. евро през 2008 г. до над 616 млн. евро през 2021 г. Радио-телевизионният пазар е привлякъл инвестиции от над 200 млн. евро. За да подобрим работата си и да отговорим на новите предизвикателства в сектора, нашият екип има амбицията да създаде звено „Стратегия и анализ“, за което се надяваме да получим и нужната подкрепа.

- Какво е „Сърцето на Машината“, наречена Култура, ако използваме като метафора името на филм, чиято музика е ваше дело?

- Сърцето на машината „Култура“ е съставено от сърцата на хората, за които тя е призвание; както и от сърцата на хората, отворени за култура. Отвъд сухите цифри, които за един истински творец са точно това - просто числа (поне докато не влезе в магазина), стоят пълните салони с публиката, която има силата с 20-минутни непрекъснати аплодисменти да възвиси артиста така, както никаква материална придобивка на света не би могла.

- Как културата в България преживява?

- Тя се развива и се представя на

изключително ниво по света. Ще спомена само невероятния успех на новия филм на Стефан Командарев „Уроците на Блага“ - той беше в прогнозите на международни кинокритици за вероятните претенденти за награда „Оскар“ за международен филм. Или пък гала турнето на Софийската опера и балет в Турция. Или невероятната широкомащабна археологическа изложба, която гостува в Република Северна Македония. Успехите на наши класически музиканти по цял свят, участието им във водещи световни оркестри на големи световни сцени... Поглеждайки отгоре, ще видите, че съотношението Успехи - финансиране задминава значително много други сфери.

- Кои са най-печелившите индустрии в сектор „Култура“?

- Има много печеливши дейности, но ще обърна внимание на видеоигрите - бранш, който през годините се развива с невиджани темпове. И като качество на творческия продукт, и като възвръщаемост. Това е процъфтяваща дейност, за което свидетелства и фактът, че приходите от нея в ЕС през 2020 г., в която по-често хората си стояха вкъщи, са били 4,3 пъти по-високи, отколкото за цифровата музика, и 1,8 пъти по-големи, отколкото за услугата „видео по заявка“. Но пак казвам - културата далеч не е само цифри.

- Как Планът за възстановяване и устойчивост допринася и подпомага развитието на културата в България?

- Националният фонд „Култура“ изпълнява проект „Развитие на културните и творчески сектори“. В него се предвижда реформиране на публичните разходи за култура. Планът отчита важната роля на културата за

© Кристина Свряков

Виктор Стоянов е зам.-министър на културата. На същата длъжност е бил и през 2014 г. в служебното правителство на проф. Георги Близнашки. В периода 2014-2016 г. е директор на Софийската филхармония. Бил е в управлението на „Музикаутор“. От 1995 г. до 2011 г. е музикален дизайнер в студио „Александра Аудио“, което работи по проекти на водещи филмови студиа като „Дисни“, „Дриймъркс“, „Юнивърсъл“. Има дългогодишен професионален опит като композитор, аранжор и саунд дизайнер на филмова музика, музика за игри, реклами, тв програми и театрални постановки. За успешно реализирани проекти в сътрудничество с водещи студия и композитори в България и Европа има многобройни номинации и награди. В един от проектите работи и със световноизвестния филмов композитор Ханс Цимер. Като концертиращ пианист Виктор Стоянов е спечелил редица престижни международни отличия. Завършил е специалностите „Пиано“ и „Музикална теория“ в Националното музикално училище „Любимир Пипков“ в София, има бакалавърска степен по музика и виртуални музикални технологии и е магистър по история на философията в СУ „Св. Кл. Охридски“.

и управление на културни проекти. В момента в МК работим по създаването на концепция за актуален регистър на професионалните артисти и други специалисти в областта на културата, от която да следва и нормативна база, даваща адекватен социален статут за артистите и професионалистите в областта на културата.

- Медийната грамотност е тема, с която в момента сте силно ангажиран. Кое налага този фокус и какво да очакваме като резултат от вашите усилия?

- Медийната грамотност е свързана с дезинформацията. Машабните кампании за дезинформация са голямо предизвикателство за Европа и изискват координиран отговор от държавите и от институциите на ЕС, онлайн платформите, новинарските медии и гражданите на ЕС. Затова съм силно ангажиран с тази тема, като целта ни е да осигурим финансиране на дейностите по обучение на всички участници в този процес. ☺

икономическото и социалното развитие на градовете и регионите, както и тяхната способност да допринасят допълнително за преодоляване на различията. МК осъществява с добри темпове и проекта „Дигитализация на колекции на музеи, библиотеки и архиви“, насочен към цялостно реформиране на политиките на държавата по дигитализиране, опазване, съхране-

ние и популяризиране на културното наследство.

- Какви възможности виждате проектното финансиране да обхване по-големи части от българската култура?

- То има своето основно място в държавната политика. Нужно е обучение и повишаване на капацитета в културния сектор за по-добро изграждане

VIKTOR STOYANOV, Deputy Minister of Culture:

The government should serve the **CREATORS**

THE STATE TOOLS CAN BE VERY EFFECTIVE WHEN USED CORRECTLY AND ACTIVELY

© Krasimir Svrnkov

Viktor Stoyanov is the Bulgarian Deputy Minister of Culture. He held the same position in 2014 in Prof. Georgi Bliznashki interim government. In the period 2014-2016, he was the director of the Sofia Philharmonic. He was also in the management board of "Muzikautor". From 1995 to 2011, he was a music designer at the Alexandra Audio studio, which worked on projects of leading film studios such as Disney, DreamWorks, and Universal. He has many years of professional experience as a composer and sound designer of film music, music for games, commercials, TV programs and theater productions. Viktor Stoyanov has been the recipient of numerous nominations and awards for successfully implemented projects in cooperation with leading studios and composers in Bulgaria and Europe. In one of the projects, he worked with the famous film composer Hans Zimmer. As a concert pianist, Viktor Stoyanov has won a number of prestigious international awards. He studied "Piano" and "Music Theory" majors at the Lyubomir Pipkov National Music School in Sofia, has a bachelor's degree in music and virtual music technologies, and a master's degree in history of philosophy from Sofia University - St. Kliment Ohridski.

✍ Tatyana Yavasheva

Mr. Stoyanov, what motivated you to once again become Deputy Minister of Culture?

It was my desire to work for Bulgarian culture. In our field, there is a clear shortage of people with a managerial outlook. After successfully implementing several key policies for the sector in my previous term, I realized how effective state tools can be when they are used correctly and actively. I am a man of action and I believe that when we put our house, called the Ministry of Culture (MK), in order, expand its capacity with the right conditions to attract young and gifted people and give the ministry clear policies and vision - it will quietly and efficiently do its job. And then the artists and creators will become the focus. However, first, a clear signal must be given that culture is indeed a priority for the state.

How does Viktor Stoyanov the artist balances Viktor Stoyanov the administrator?

In my scant free time, I attend cultural events, because monitoring MK-supported events is also very important.

Some years ago, you said: "Our politicians must understand that culture is not only something that requires money, but that it also makes money." Have we finally reached an understanding that Bulgarian culture can be profitable?

I think that more and more people in high public positions not only understand this but are now also working for it. Creative industries have surprised even economists with the unprecedented growth in their economic output. One of the most important performance indicators is attracting foreign investment. The 2008-2021 parameters show growth - from just

over 415 million euros in 2008 to over 616 million euros in 2021. The radio-television market has attracted investments of over 200 million euros. In order to improve our work and respond to new challenges in the sector, our team has the ambition to create a "Strategy and Analysis" unit, for which we hope to receive the necessary support.

What is the "Heart of the Machine" called Culture? Using as a metaphor the title of a film whose soundtrack you composed.

The heart of the Culture machine is composed of the hearts of the people for whom this is a vocation; as well as from the hearts of people who are open to culture. Beyond the dry numbers, which to a true artist are just that - numbers (at least until the bills arrive), there are the audiences filling up the venues. It is these audiences who have the power with 20 minutes of continuous applause to elevate the artist like no material possession in the world could ever do it.

How does Bulgarian culture survive in these times?

It develops and performs at an exceptional level around the world. I will only mention the incredible success of Stefan Komandarev's new film Blaga's Lessons. It was placed in the forecasts of international film critics as one of the likely contenders for the Oscar award for foreign film. Another example is the gala tour of the Sofia Opera and Ballet in Turkey. Or the incredible large-scale archaeological exhibition currently visiting the Republic of North Macedonia. The achievements of our classical music performers around the world, their participation in leading world orchestras on major world stages... Looking from above, you will see that the Success - Funding ratio greatly exceeds that in many other areas in Bulgaria.

What are the top-grossing industries in the cultural sector?

There are many profitable activities, but I will pay attention to video games - an industry that has been developing at an unprecedented pace over the years. Both in terms of quality of creative product and as a return on investment. It's a booming business, as evidenced by the fact that in 2020, when people stayed at home more often, in the EU its sales were 4.3 times higher than those of digital music, and 1.8 times higher than the "video on demand" service. But I'll say it again - culture is much more than just numbers.

How does the Recovery and Sustainability Plan contribute to and support the development of culture in Bulgaria?

The Bulgarian Cultural National Fund is implementing a project called "Development of the cultural and creative sectors". It envisages reforming the public spending activities in the sector. The plan recognizes the important role of culture in the economic and social development of cities and regions, as well as their ability to contribute further to overcoming differences. MK is also implementing a project called "Digitization of the collections of museums, libraries and archives" at a good pace. That project aims to comprehensively reform state policies on digitization, preservation and promotion of cultural heritage.

What possibilities do you see for project funding to benefit more sectors of Bulgarian culture?

Project funding has a core place in state policy. Training and capacity building in the cultural sector is needed for better creation and management of cultural projects. At the moment, MK is working on the creation of a concept for an up-to-date register of professional artists and other specialists in the field of culture. This will in turn give rise to a normative base, giving an adequate social status for artists and culture professionals.

Media literacy is a topic that you are currently very involved with. What necessitates this focus and what can we expect as a result of your efforts?

Media literacy is linked to the issue of disinformation. Large-scale disinformation campaigns are a major challenge for Europe and require a coordinated response from EU states and institutions, online platforms, news media and EU citizens. Therefore, I am strongly committed to this topic, and our goal is to provide funding for training activities for all stakeholders affected by this issue.

ИДЕ ЛИ КРАЯТ

на безразборното рушене на сгради

СВЕТЪТ ВЪРВИ КЪМ НОВИ ПРАВИЛА ЗА ВСИЧКО, КОЕТО ЧОВЕЧЕСТВОТО ИЗГРАЖДА, ИЗПОЛЗВА, ОПАЗВА, ИЗХВЪРЛЯ ИЛИ СЪБАРЯ

✍ Тони Григорова

Промяната е най-постоянното нещо. Как да продължаваме да създаваме, но и да управляваме всичко онова, което е плод на човешката дейност и оставя своя отпечатък. Срещата с арх. Дора Иванова, чието име е свързано с инициативата за опазване на паметника на връх Бузлуджа, дава отговори и посока за размисъл.

Културно-историческото наследство е предаване на ценности и смисъл, а не е възхвала на миналото. То оставя материални следи и е диалог между поколенията, „разговор“ с продължение във времето. Строителството и архитектурата онагледяват начина, по който хората живеят, разбират и приемат света. Всеки стил носи свой дух и е свидетелство за начина, по който към даден момент е устроен животът. Защо обаче, когато сгради или паметници са изпълнили своето предназначение и функционалност, да полагаме грижи за тяхното съхраняване? „Не е разумно постоянно да се строи, да се разрушава, за да се строи наново. Не може за всяко поколение да се сменя сградният фонд – то е икономически неоправдано, но и оставя огромен отпечатък върху околната среда. Преизползването идва като нов стандарт, особено когато е вложен талант, труд, смисъл. Дори когато не вярваме в онова, в което предшествениците са вярвали, когато са го правили. То е проява на разбиране и уважение към създаването преди нас и се отнася не само за изключителни обекти, но и за всички сгради. Затова

Арх. Дора Иванова вярва, че монументът на Бузлуджа има огромен потенциал

вече е важно всичко, което се изгражда, да се прави с мисъл напред и построеното да може да получава нови и различни функции, което не е въпрос само на естетика. Време е да мислим за повторното използване на сградите, вместо да ги рушим и да строим наново“, казва арх. Иванова.

1500 делегати от над 100 държави и 89 сесии с 416 лектори посрещна в края на лятото Международният конгресен център в Сидни, където в рамките на пет дни се проведе генералната асамблея и научен симпозиум на ИКОМОС - Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места. И ето някои от

акцентите, поставени от експерти, дошли от най-различни части на планетата:

- Ако човечеството оцелее след 100 години и някой намери бензиностанция, вероятно ще си помисли: „Това е от времето, когато хората са се опитвали да се самоунищожат“. Създаването днес може да е противоречивото наследство в утрешния ден.

- Нашата задача е не просто да оставим места, а да предадем ценности на следващото поколение. Иначе ще сме опазили сгради и паметници, изпразнени от смисъл и стойност. Така те няма да представляват културно наследство за никога.

- В нашата система монетарната стойност на културното наследство не е измерима. Това, че не можем да поставим етикет с цена, не означава, че наследството не е ценно. То е ценно не заради цената си, а защото ни е грижа.

- Когато дойде време, бъдещите поколения ще гледат какво е създадо нашето поколение. Но освен това, което сме създали, те ще гледат и това, което сме запазили. Опазването на нашата история и култура не означава връщане към миналото, това е нещо, което правим за бъдещето.

- Днес приемаме, че всички сгради се разрушават и се подменят с нови. Опазваме само тези, които имат статут на културна ценност. А не е ли време да приемем, че всички сгради трябва да бъдат запазени и отново използвани, освен онези, за които се докаже обратното? В Сидни средният живот на една сграда е 37 години. А са необходими 63 години за неутрализиране на въглеродния отпечатък от разрушаването на една сграда в сравнение с нейното преизползване.

- Строителството оставя голям въглероден отпечатък и това започва да се оценява като критерий при издаване на разрешително за строеж. Такива регулации вече са факт в Дания, Франция и Нидерландия.

- За да бъдат намалени вредите, които човек причинява на природата, се обсъжда налагането на „такса въглерод“ за строителните материали. Така бетонът ще стане скъп и луксозен и ще се ползва само при крайна необходимост.

В сегашната климатична криза какво е наследство - част от проблема ли е, или част от решението? От една страна, обектите на културното наследство са в риск от наводнение, от пожар. От друга, наследството е част от решението: най-зелената сграда е съществуващата. Според арх. Дора Иванова целта на паметниците на културата не е просто да ги пазим. По-важно е наследството да се свързва с хората и да бъде развивано, като на всеки такъв обект да му бъде даван нов живот. Паметниците на културата не бива да са музеи, застинали във времето, а да са живи, използвани и променяни по допустим начин. Опазването на паметниците на културата по същество е управление на промяната. И най-важен е балансът – кое е най-добро за развитието, кое е ценно и как да го съхраняваме. ☺

Уроци от един безмълвен монумент

Когато на форума в Сидни арх. Дора Иванова представя работата си, тя остава учудена, че почти всички международни делегати познават обекта Бузлуджа. През 2015 г. Дора Иванова създава фондация „Проект Бузлуджа“. По онова време тя вярва, че в рамките на 2-3 години паметникът ще отвори врати за посетители. Впоследствие напуска работата си в голямо архитектурно бюро в Берлин и от 2019 г. насам събира екип от български и международни експерти, с които развива план за опазване и управление и осъществява спешните мерки по стабилизирането на мозайките. Отварянето на монумента се оказва по-сложно, отколкото очаква. Въпреки това, през 2022 г. фондацията заедно с Областната администрация в Стара Загора, която управлява сградата, изпълняват проект за обезопасяване на Бузлуджа и за нейното временно отваряне за посетители. Но сградата остава затворена - Областната администрация няма капацитета да отвори и стопанисва обекта, фондацията пък няма правно основание за това. Времето тече, покривът - също, както и пропуснатите ползи за сградата от посетителските потоци.

Арх. Дора Иванова търси социалния смисъл чрез сградите и монументът на връх Бузлуджа според нея носи огромен потенциал. Нейната цел е не просто обектът да бъде отворен и да заживее своя нов живот. За нея целият процес е важен с уроците, които дава – от противоречивите мнения и емоции за паметника, през работата в трудни метеорологични условия на върха на планината, та чак до отговорността към всичко, което се създава и изгражда.

И тази година фестивалът OPEN BUZLUDZHA от 8 до 11 август ще привлече хора, готови да погледнат отвисоко на историческото минало.

Кое струва повече от **ПАРИТЕ**

СЪВЕТИТЕ НА ДЖИМ РОН МОЖЕ ДА ОТВЕДАТ ВСЕКИ ДО ГОЛЕМИЯ УСПЕХ. АКО СЕ СЪМНЯВАТЕ, ПРОСТО ОПИТАЙТЕ

Има предприемачи, създали завидно добър бизнес, без да са разполагали с капитал. Джим Рон - американски мотивационен оратор, бизнес треньор, автор на книги за развитие на личността - насочва вниманието към 9-те неща, по-важни от парите:

1. Времето, то е по-ценно от капитала. Можете да получите повече пари, но не и повече време. Правилно инвестираното

време е богатство.

2. Отчаянието, което е подтик за действие и позитивен резултат.

3. Решимостта, която казва „Ще го направя“.

4. Куражът, който е по-силен от обстоятелствата.

5. Амбицията да мога.

6. Вярата, че продуктът си заслужава.

7. Изобретателността - нейната стойност е цяло състояние.

8. Сърце и душа - те са невидимата магия, която движи хората да купуват, да вземат решения, да действат.

9. Личността - ефективна всеки ден, движеща се с лекота сред хора и предизвикателства.

И в добавка към всичко Джим Рон уверява, че не ресурсите са това, което ни липсва.

“ **Парите са средството, чрез което се измерват успехите ни в този свят.**

Дисциплината е мостът между целите и постиженията.

Мотивацията е това, което те кара да започнеш. Навикът е това, което те кара да продължиш.

Извиненията са пироните, използвани за изграждане на къщи за провали.

Някои неща трябва да се правят всеки ден. Яденето на седем ябълки в събота вместо по една на ден не работи.

Икономическото бедствие започва с философията да правиш малко и да искаш много.

Ако искате нещата да се променят за вас, вие трябва да се промените. Ако искате нещата да станат по-добри за вас, просто станете по-добри.

Без чувството за спешност желанието губи своята стойност.

Трябва да си поставите достатъчно голяма цел, така че в процеса на постигането ѝ да се превърнете в някой, който си заслужава.

Като цяло се променяме по една от двете причини: вдъхновение или отчаяние.

Неуспехът не е катаклизъм и индивидуално събитие. Не се проваляш за една нощ. Вместо това неуспехът е няколко грешки в преценката, повтарящи се ежедневно.

Работете повече върху себе си, отколкото върху работата си.

Не искайте нещата да бяха по-лесни - искайте вие да сте по-добри.

Не четете само лесни четива - те може да ви забавляват, но няма да ви накарат да израснете.

Чудесата започват от търсенето и научаването.

Ако ви липсва куражът да рискувате и да направите нещо необичайно, ще трябва да се задоволите с обичайните неща.

ПРЕВЪРНЕТЕ ГОДИШНАТА РЕЗОЛЮЦИЯ
В ЗДРАВНА РЕВОЛЮЦИЯ!

2024

TYENT
BULGARIA
WATER FOR WELLNESS

OPTIMISE YOUR LIFE!
tyentbulgaria.com

Колекцията Birkin Hero

BIRKIN инвестицията, която изпревари златото

▲ Георги Георгиев

Една чанта? Какво пък толкова - чанти много... Чантите Birkin обаче добиват известност със своето качество, здравина, функционалност и най-вече с усещането, че са специални изделия за специални хора. Никоя марка не става популярна просто така, още повече пък когато става дума за важен за жените аксесоар. С какво тези чанти са забележителни? Какво е лобопитното в тяхната поява и тяхната история?

Тази емблематична чанта на модна къща Hermès, която може да се види в ръцете на много знаменитости, започва своето съществуване преди 40 години. Цената на една такава чанта достига

ше 150 хил. долара, но вече с повече от два пъти този рекорд е подобрен. Изработват се от естествена кожа, изцяло на ръка, а най-добрите образци съдържат елементи от злато и са инкрустирани с диаманти. Чантите се произвеждат в ограничено количество, което ги прави редки и изключителни. През годините заради уникалната си направа чантата Бъркин се е превърнала не просто в лукс, а в

символ на висок социален статус

Легенди и истории засилват интереса към марката. Преди нейната поява Hermès е утвърдена дизайнерска къща

ЕДНА СЛУЧАЙНА СРЕЩА В САМОЛЕТ ПРЕДИ 40 ГОДИНИ СТАВА ПОВОД ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА НАЙ-ЕМБЛЕМАТИЧНАТА ЧАНТА В СВЕТА

Рекорди

- Луксозна чанта Birkin на модна къща Hermès е продадена от аукционна къща Christie's през 2017 г. за 380 хил. щатски долара на търг в Хонконг. Матовобялата чанта Birkin от крокодилска кожа, модел „Хималай“, е произведена през 2014 г. Катарамата ѝ е от 18-каратово злато, а по други детайли са инкрустирани 205 диаманти. Предишният рекорд за подобна чанта Birkin е 300 хил. долара. Тя е произведена през 2008 г.
- Втора употреба дамска чанта Birkin е продадена за 217 144 долара в Лондон. Изработена е през 2008 г. от кожа на нилски крокодил, а закопчалките са от бяло злато с

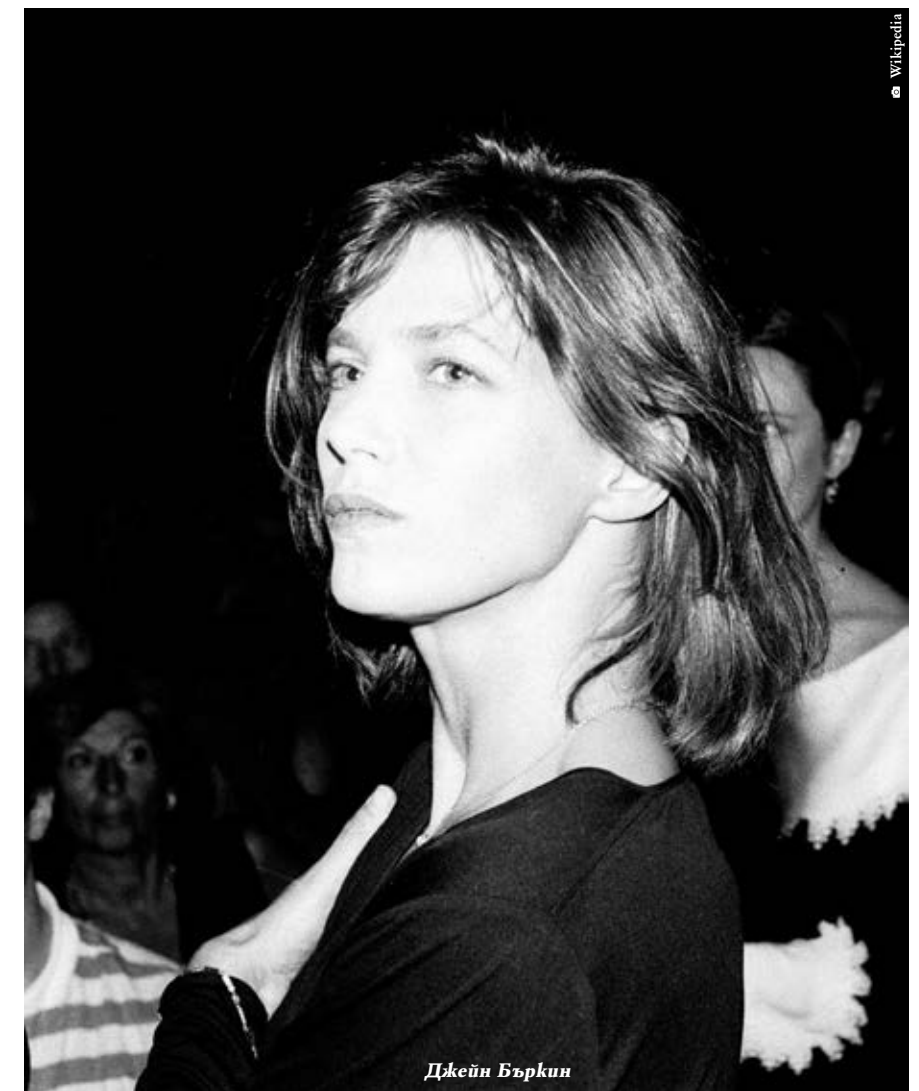
диаманти.

- През юни 2015 г. малък модел от крокодилска кожа е продаден за над 220 хил. долара от Christie's, отново в Хонконг.
- Предишният рекорд за дамска чанта, продадена на търг, се държи от друга Birkin - аукционът е в Ню Йорк през 2011 г., цената достига 203 хил. долара.
- През 2011 г. Джейн Бъркин продава доста износената си оригинална чанта на търг за повече от 162 хил. долара. Сумата отива в подкрепа на усилията за оказване на помощ при голямо земетресение в Япония.

за луксозни кожни изделия с елитни клиенти. Серията Birkin добавя към превъзходството на първокласния бранд като производител на едни от най-търсените модни аксесоари в света. Марката е плод на щастлива случайност, но добре знаем, че за да се получи нещо голямо от такава случайност, са нужни съответните условия. Една среща буквално горе в облаците поставя началото и след време продуктите се изстрелва също „в облаците“. Чантата носи името на Джейн Бъркин, която е англо-френска актриса, певица и модел. Тя си отиде от този свят през юли миналата година, но модният бранд продължава да поддържа живо нейното име. От 60-те до 80-те години на миналия век Джейн Бъркин е истинска модна икона, която съчетава естествена красота с мистичен стил и съблазън.

Историята

е разказвана в продължение на 40 години и е претърпяла някои промени, но в общи линии ситуацията е такава: През 1983 г. Джейн Бъркин се озовава в първа класа на самолета, изпълняващ полет от Париж до Лондон. Мястото ѝ е до Жан-Луи Дюма, творчески и главен изпълнителен директор на Hermès. Не щеш ли любимата ѝ сламена кошница се разсипва на пода. Дюма казва, че ѝ е нужна чанта с джобове и точно това разпалва разговора за перфектното изделие. Актрисата му споделя, че когато Hermès направи голяма всекидневна чанта с възможности да побере всичко, което една заета майка носи, тя ще се откаже от голямата си кошница. Признава как ѝ е много трудно да намери удобна чанта, която да ѝ харесва - да е по-голяма от познатата Kelly на Hermès, но по-малка от куфар. Дюма рисува първите скици на модела Birkin. Скоро след това

Джейн Бъркин

вдъхновителката

на идеята получава чанта, която се отличава с изчистен дизайн в минималистичен стил. Минава по-малко от година след събонното пътуване и през 1984 г. първата чанта Birkin е пусната в продажба. Но легендарното качество на Hermès и историята на очарователната среща в самолета не

са достатъчни за бърз пробив. Едва в края на 90-те години чантата, създадена с внезапния импулс на Джейн Бъркин, се превръща в хит и започва да придобива своя легендарен статут на моден аксесоар. Търсенето рязко нараства, когато през 2001 г. в епизод на сериала „Сексът и градът“ Саманта изрича фразата „Това не е чанта - това

• МАРКАТА •

е Birkin!“. Но... компанията предприема своя тактика, различна от това търсенето да определя предлагането. Най-желаните модели са от лимитираните колекции. Специалните издания също са в малки бройки. Тези силно ограничени количества се приемат като част от

стратегически недостиг

на предлагане от Hermès и този поглед се оказва отличен двигател както на търсенето, така и на цената. Броят на произведените чанти Birkin не се обявява от компанията.

Times нарича чантата Birkin „инвестицията, която изпревари златото“, цитирайки данни на индекса на лондонската фондова борса (FTSE 100). Анализаторите разглеждат 10-годишен период, в който стой-

ността им е нараснала със 108% за разлика от златото, което е поскъпнало с 39%. Чантата на Hermès надмина по привлекателност някои типични колекционерски артикули - като регки вина и напитки, произведения на изкуството, бижута, часовници. На подобни дизайнерски предмети все повече се гледа като на подходяща инвестиция и затова луксозните чанти са особено

популярни сред колекционерите

Сайтът за мода BagHunter изчисли, че за 35 години чантите Birkin са увеличили стойността си с 500%, и стигна до извода, че такава покупка е исторически по-сигурна инвестиция от фондовия пазар. Как е възможно една чанта да се сравни със златото?

Чанта от крокодилска кожа

Отговорът е в това, че тя си е извоювала славата на „вечна“.

Чантата Birkin се предлага в различни размери и в разнообразие от обикновени и екзотични кожи. През годините лимитирани стилове като Cargo Birkin и чантите за пикник Hermès изглеждат съобразени с първоначалната необходимост, очертана от Джейн Бъркин по време на паметния полет. Днес чантата Birkin е важна част от историята на модата. Тя остава вещь, гарантираща висок статус, а популярността ѝ не спира да расте. Ето защо да си купиш Birkin от бутик изисква големи усилия, което не важи за някои VIP клиенти и колекционери, които не жаят средства. С Birkin може да се сдобием също така от оторизирани независими търговци, чрез най-големите аукционни къщи и платформите за препродажба, в които обаче има риск да попаднете и на фалшификат. Регки и изключително скъпи - този факт ги прави

привлекателни за фалшификаторите

Чанта, която може да се продаде за десетки хиляди евро, съблазнява мошениците и те не са се поколебали да организират международно престъпно производство на копия. Някои от тях са толкова добри, че минават за автентични и е невъзможно да бъдат различени от оригиналите.

Популярност, лукс, слава, престиж, колекционерски страсти, които се разгарят, а ценовите рекорди за една чанта се подобряват. Но отвъд парите понякога застава етиката и затова през 2015 г. Джейн Бъркин се обръща към Hermès с настояване да махнат името ѝ от чантите, несъгласна с избиването на крокодили за производството на свръхлуксозни артикули.

Най-емблематичната парижанка сред англичаните

Джейн Бъркин си спечели признание като най-емблематичната парижанка сред англичаните. Тя е родена на 14 декември 1946 г. в Лондон и израства там. През 60-те години става популярна в родината си, а през 1968 г. се премества в Париж, където прави големия си пробив с участието си във филма „Слоган“ заедно със Серж Генсбур. Година по-късно двамата правят дуетната песен „Je t'aime... moi plus“, която заради еротичния текст е забранена в няколко държави, включително и от Ватикана. Въпреки това парчето постига световен успех и достига номер едно в класациите на Обединеното кралство. През 1969 г. Джейн

се снима заедно с Ален Делон и Роми Шнайдер във филма „Басейнът“. В продължение на 13 години двамата със Серж Генсбур са партньори както в живота, така и на сцената. Чаровната изпълнителка издава 14 албума, като последният ѝ Oh! Pardon tu dors... излиза през 2020 г.

Джейн Бъркин си отиде на 76 години в Париж на 16 юли 2023 г. Президентът на Франция Еманюел Макрон отбеляза, че тя оставя след себе си „наследство от песни и образи, които никога няма да забравим“. Част от нейното наследство е и името зад най-емблематичната чанта в света. 📌

ДЕНЯТ ЗАПОЧВА

#ПървиСме

ПОНЕДЕЛНИК - ПЕТЪК

5:55 ч. - 9:20 ч.

СИМЕОН ИВАНОВ

ХРИСТИНА ХРИСТОВА

Как да отключим ВКУСА на уискито

НАСЛАДАТА ВИНАГИ Е ОБВЪРЗАНА
С ЦЕРЕМОНИЯ – ОТ ИЗБОРА НА
ЧАША ДО ВИДА НА НАПИТКАТА И
ПОСТАВЯНЕТО НА ЛЕД ИЛИ ВОДА

Александра Сотирова-Делчева

Никои алкохол не е толкова сантиментален, колкото уискито, особено по това време на годината. Затова, когато пиете уиски, винаги има малко церемония: избор на правилната чаша, обсъждането какъв вид уиски е най-подходящ за момента и вечният въпрос - със или без лед.

Чърчил е прав

Един от най-известните ценители на уискито, Уинстън Чърчил, е увековечил връзката между уискито и водата със следните думи: „Когато бях млад офицер в Южноафриканската война, водата не ставаше за пиене. За да я направим вкусна, трябваше да добавяме уиски.“

Сър Чърчил, разбира се, е твърде прав. Истинските ценители на уискито знаят, че добавянето на няколко капки вода е ключът към отключването на сложните аромати и вкусове на спиртната напитка. Въпреки че може да изглежда контраинтуитивно, проучванията са доказали, че лекото разреждане на течността наистина подобрява нейния вкус - но остава един висящ

въпрос: Какъв тип вода трябва да се използва?

Има няколко различни вида вода, които са подходящи за разреждане на уиски. Ключът към определянето на най-подходящия се крие в неговото минерално съдържание. Солта и йони като калций и калий, намиращи се в повечето чешмяна вода, могат до голяма степен да повлияят на вкуса на алкохола, така че е най-добре да изберете вода, която е била обработена.

Вода, филтрирана с баровик

Филтрираната с баровик вода се превърна в популярен избор за разреждане на чисто уиски. Докато тече върху варовикови скали, минерали като желязо се филтрират, повишавайки рН на водата. Когато се добави към алкохол, алкалната вода влияе върху качества като усещане в устата и вискозитета.

Специалистите го обясняват с това, че вода с по-високо рН, като богатите на баровик типове, омекотява уискито на небцето и променя начина, по който се усеща. Това, заедно със засилването на определени

аромати и вкусове, може да осигури превъзходно изживяване при пиене.

Дестилирана вода

По-често използвана и по-лесно достъпна от варовиково филтрираната вода е търговската дестилирана вода. За разлика от чешмяната вода, дестилираната е силно филтрирана и напълно неутрална. Без минерали или добавки, тя е идеална за добавяне към уиски, защото подобрява напитката, без да въвежда нови вкусове. Когато се използва за разреждане на уиски, дестилираната вода просто позволява на ароматните съединения да се отделят от етанола, без да изкривяват вкуса му.

Дейонизирана вода

Често бъркана с дестилирана вода, дейонизираната вода се третира, за да се отстранят както йони, така и минерални соли. Това означава, че тя има напълно неутрално рН и не е нито твърда, нито мека. Но полученият вкус е подобен на този на дестилирана вода. Дейонизираната вода не е толкова достъпна, което я прави не толкова популярен избор.

Камъни вместо лед

Андрю Хелман открива стар набор от камъни в кожена торбичка, когато почиства лятната къща на своя шведски гядо след смъртта му. Запазва ги просто защото са красиви и малко странни. Едва години по-късно разбира, че те обикновено са били окачвани пред кухненската врата в шведските домове в началото на 1900 г. и са използвани като начин за охлаждане на горещи течности, излизащи от плота на печката – ястия като супа и други подобни. По това време той е в Лондон, но познава добре уискито благодарение на честите си командировки до Единбург.

Самият той споделя, че „едно от първите неща, които научавате от шотландците, е, че никога не трябва да разреждате прочутия им „дух“ с лед“. По тази причина Хелман просто се чуи дали може да има друг начин за охлаждане на уиски без лед и казва: „Спомних си охлаждащите камъни на гядо ми и просто събрах две и две“ – резултатът, разбира се, беше Whisky Stones (камъни за уиски). Така той решава проблема на мнозина, които смятат, че уискито се поднася охладено и в почти всички случаи това се прави с ледените кубчета, но разтопяването им разрежда напитката и я прави водниста, което променя вкуса ѝ.

Твърди се, че камъните за уиски са лишени от тези недостатъци. Изработени са от безопасен материал, който, освен че не повлиява на вкуса на напитката, не грабва и стъклото на чашата. Преди употребата им те се поставят във фризера и веднъж поставени в чаша с уиски, то остава студено за 20-25 минути. От естетическа гледна точка камъните за уиски пред обикновените кубчета лед изглеждат наистина добре в чашата и са нещо доста по-различно от това, с което сме свикнали.

Джентълменско питие

Отличителни герои като Джеймс Бонд, Езс от Kingsman и лейтенант Арчи Хикокс от „Гадни копилета“ избират златната напитка, когато предстои нещо голямо, било то празненство или престрелка. Като оставим настрана клишетата за героите, които пият, докато се излежават в задушна билиардна зала, алкохолът си спечели репутацията на джентълменско питие.

Величието на уискито обаче става изключително без красива чаша, която небрежно да се върти, докато отпивате. Добрата чаша за уиски ще подобри сложните вкусове и аромати на избраното от вас уиски. Когато избирате правилната чаша за уиски, е важно да имате предвид цялостната конструкция и усещането на дизайна. Структурата на добрата чаша за уиски се определя от нейния ръб, тяло и стебло. Всеки аспект влияе върху освобождаването на ароматите и вкусовете на уискито и помага за подобряване на изживяването.

Днес вариациите на най-добрите чаши за уиски – от традиционни до нетипични, са стотици. Основното, което трябва да знаем, е, че чаша с широка форма на ръба помага за аерирането на алкохола, подобрявайки ароматите му, като същевременно изтегля суровите алкохолни изпарения далеч от носа. Ако предпочитате вашето уиски с лед, изберете чаша с гръжка. Този дизайн помага да гръжките топлият ръб далеч от напитката, като ви гарантира, че тя остава по-хладна за по-дълго.

Вкусът е твой

Сервирането на уиски, чисто или с лед, се превърна в доста спорна тема сред професионалистите по уиски, но в крайна сметка това е въпрос на ситуация и лични предпочитания. Ако искате да опитате ново уиски, първо го опитайте чисто. Винаги можете да добавите лед по-късно. Добавянето на лед може значително да промени вкуса, тъй като разрежда уискито.

Камъните за уиски например също търпят критики, тъй като за някои разреждането на напитката с топенето на кубчета лед е нещо добро, когато става дума за уиски.

Експертите обясняват, че топящите се кубчета лед не само охлажда бързо уискито, но укротяват изгарянето на алкохола с висока устойчивост, позволявайки да се появи нюансиран профил на вкуса. Затова някои специалисти съветват – ако предпочитате вашето уиски да има по-закръглен, по-мек вкус, най-добре го сервирайте върху истински лед. Ако обаче предпочитате по-топли вкусове, просто вземете напитката чиста – не са необходими камъни за уиски.

И все пак най-важното е да намерите правилния баланс за себе си. Докато търсите какво работи за вас, вземете под внимание количеството и формата на леда, както и мярката уиски. И се наслаждавайте, но отговорно! 🍷

*Насладете се на
кулинарни шедьоври и комфорт
в Este Restaurant!*

ПАЗИТЕЛКА

на добрата традиция

Моника Пенчева

СТАНИСЛАВА ГЕОРГИЕВА, ГЕНЕРАЛЕН МЕНИДЖЪР НА THE RESIDENCE EXCLUSIVE CLUB, Е ОТЛИЧЕНА С ПРЕСТИЖНОТО ЗВАНИЕ KEEPERS OF THE QUAICH

Станислава Георгиева с наградата

милирана спиртна напитка в света. Само ограничен брой хора се въвеждат като пазители, като всяка година те се избират по строги правила. Потенциалните кандидати може да бъдат номинирани само от други пазители или майстори, свързани с шотландското уиски най-малко седем години. Така малцина избрани постигат това отличие след десетилетия служба, следвайки стриктния процес на подбор. В края на 2023 г. пазителите са 3002-ма, майсторите – 252-ма, като всички те са от над 100 държави.

Корени

Обществото The Keepers of the

дустрията, за да почетете силната ангажираност на личностите, участващи в производството, разпространението и съхранението на най-добрата дес-

Когато следвате своя мечта или посвещавате усърдие и отдаденост на някоя своя цел, то резултатите не закъсняват, наградите и признанието – също. Така генералният мениджър на The Residence Exclusive Club Станислава Георгиева бе отличена с престижното звание Keepers of the Quaich и стана член на уважаваната международна общност, която популяризира и опазва ценностите, свързани с шотландското уиски.

Признание

На специална церемония в началото на октомври 2023 г. в замъка Blair в Шотландия - древния и исторически дом на ърловете на рода Atholl, Станислава Георгиева е официално приета в редиците на отличените за специални заслуги. На тази церемония са въведени нови пазители от 15 различни държави, което затвърждава нарастващата популярност на шотландското уиски. „Това е важно признание за The Residence Exclusive Club и допълнително заслава нашата отдаденост да предоставяме най-добрите услуги за своите клиенти“, уверяват от елитния клуб.

Общност

The Keepers of the Quaich е общност, създадена от Scotch Whisky ин-

Quaich носи името си от традиционната чаша за пиене с две дръжки, описана в древен галски език на Шотландия като суаш или quaich - съд, отдавна свързан с приятелството и удоволствието от популярната напитка. „Шотландското уиски беше и остава първата глобална спиртна напитка и Keepers of the Quaich съществуват, за да признаят и почетат забележителния принос на хората, работещи във всички аспекти на индустрията навсякъде по света“, коментира Иън Смит, председател на дружеството.

Път

Станислава Георгиева е завършила английска филология и публични финанси и известно време е работила в сферата на енергетиката. Но събата има свои планове за нея и тя се озовава в сърцето на проект по реконструкцията на сградата, в която се е помещавало бившето китайско посолство. Къщата е със забележителна история. Направена е по поръчка за семейството на Димитър Яблански – български офицер, финансист, депутат, министър, за кратко и кмет на София – интересна личност от началото на миналия век. Той наема австрийския архитект Фридрих Гронангер и тя е построена през 1907 г. Единствената дъщеря на Яблански – Мария, се омъжва за член на фамилията Паница и когато тя я наследява, това става дом на нейното семейство. През 1955 г. е национализирана и дадена за посолство на Китай. През 2011 г. ремонтите са приключени и тук се създава The Residence Exclusive Club, като Станислава Георгиева става неговият двигател.

Елитна мрежа

The Residence Exclusive Club има принадлежност към елитна мрежа. Историята на тези клубове е зало-

жена в англо-саксонската култура. Още отпреди два-три века хората са започнали да се събират по интереси. После са пренесли тази традиция в Северна Америка, Азия,

Индия. На места, където е стъпила Британската империя, са основавани такива клубове. Те нямат нищо общо с масонски ложи, оргени или други общества. Това е територия за позитивни преживявания, на която се създават полезни контакти в отбрана среда. Софийският The

Моменти от тържествената церемония

Residence Exclusive Club е с оригинална концепция, съобразена и с националните особености. Минават през трудности и скептицизъм, но успяват да намерят своето място. През 2014 г. този клуб става член на Световната асоциация на частните клубове, ползва се с добър международен статут и със софийската клубна карта можете да посетите над 250 частни клуба по целия свят.

„Традициите са онази здрава основа, върху която е добре да стъпим. За да има красиво бъдеще, трябва да има стабилно минало и устойчивост в настоящето“, уверява Станислава Георгиева. ☺

Добре дошли в

Ненчо Илчев сбъдна в България своята голяма мечта да е актьор и да прави фокуси и в родното си село Момчиловци създаде музей, който да привлича туристи от цял свят

© Красимир Сърмаков

МУЗЕЯ НА МАГИЯТА

Татяна Явашева

Истинска магия е в смолянското село Момчиловци да бъде открит Музей на магията. Цяло чудо е именно там да се събере най-голямата в Европа колекция от реквизити на нашите най-добри илюзионисти, работили през миналия век и досега - Мистер Сенко, Факира Мити, Орфи, Астор, Харди, Лепас и много други. Магическо е под един покрив да организираш такава богата сбирка от незабравими фокуси, костюми, плакати, архиви на побелителите на голямата илюзия. Заг тази магия най-вече стои един сърчен фокусник и мечтател - актьорът Ненчо Илчев.

И ето неговият разказ:

„В рода ми нямаше никой, който да се занимава с фокуси, майка ми и баща ми бяха зботехници, но те подкрепяха

моята страст

към илюзионното изкуство и театъра. Водиха ме на представления, през 1986 г. ме заведоха в София да се срещна с Мистер Сенко, след като му написах писмо и той ми отговори. Искрата се запали от първия афиш, който си откраднах от вратата на читалището и го съхраних. Всичко голямо тръзва от малкото, както ме увери и Мистер Сенко. Моят учител Лепас ми подари две гипсови маски, с които е правил фокуса със свалянето на главата, те също са в музея. Не съм и мислил, че всичко ще се разрасне толкова. Започнах с колекционерска страст да събирам, но колекцията нарастваше, все повече неща намирах и все повече неща ми даваха. Всичко, което изкарвах, го влагах в това. Ходех по табани,

откупувах реквизити

- едни ми ги подаряваха, а за други давах много пари. И повече нямаше къде да съхранявам всичко това - напълних един склад в НДК, друг във Военния театър, закарах една част в Момчиловци. Желанието ми бе да има памет за това голямо изкуство. После започнаха перипетиите, макар да не исках нищо за себе си, а само колекцията да бъде показана. Кметницата на Момчиловци Сийка Суркова предостави тези помещения в старото килийно училище. Отделих цялото лято на 2023-а, за да подредя експозицията, но мястото стигна само за половината.

Господ ми изпрати тази Стефка Манжукова, тя стана уредник на музея, разказва със страст и любов, дори по-хубаво от мен. Тя намери своето място, затова имаме най-точния човек, който да се грижи за колекцията. Още докато подреждахме,

заприужаха хора

от цяла България. Този прилив продължава и през зимните месеци. Това пък ме пали да доразвия проекта в по-голямата сграда, която е дадена за тази цел. Желанието ни е това да се превърне в най-големия интерактивен музей на илюзионни атрибути, за което обаче са нужни средства. Виртуални разходки и други интересни неща, достъпни чрез съвременните технологични възможности, ще разпалват въображението.

Имаме голяма и силна школа в илюзионното и в цирковото изкуство. С „Леглото на смъртта“ Орфи печели второ място на голямата надпревара в Лозана през 1982 г., което е първата за България награда за илюзионен номер на световен фестивал. После Астор печели златен „Оскар“ и остава единственият европейец с такова отличие за магическо изкуство. В Музея е бобината, изработена за Мистер Сенко през 1930 г. от Никола Тесла и донесена лично от него в София. По-голяма от тази колекция в света е единствено частната сбирка на Дейвид Копърфийлд, но тя не е обществено достъпна. (В срещата си с него Ненчо Илчев отказва да му продаде най-скъпия реквизит в българския музей, изработен с бобината на Никола Тесла.) Събирал съм тези експонати още докато част от илюзионистите бяха живи, други

„Разминаване със смъртта“ на Орфи

„Разрязване на жена на две части“ на Орфи. Мъжкият костюм е на Хари Лулата, а роклята - на Кобра, илюзионистка, работила в Америка

Орфи има силно присъствие в Музея на магията

сът придобил от техните роднини, повечето от които също си отидоха от този свят. Ако не бях събрал тези ценни атрибути и реквизити, те щяха да останат по тавани и мазета и да бъдат изхвърлени. С тях нашите илюзионисти са обикаляли страната и света,

печелили са награди

раждали са се на любовта на публиката. Това трябва да е видимо и достъпно, за да има памет колко са били добри в световен мащаб.

Магичното изкуство се развива и днес, но то изгубва своя чар, лишено от възможността да отидеш на спектакъл и да се потопиш в атмосферата на представлението. Щастлив съм, че съм влюбен от дете в това тайнство. Мечтал съм го и на моите 50 години, когато човек си прави равностметка, си мисля, че Господ ми е дал с пълни шепи. Щастлив съм, че това, в което съм вложил енергия и средства, вижда бял свят и хората му се радват. Направих музея в моето родно местенце, където се запали тази моя страст, откъдето откраднах първия плакат, откъдето съм писал писмото до Мистер Сенко. И след пътя, който съм изминал, като върна тази колекция на мястото, откъдето съм тръгнал, ми се ще да помогна за развитието на региона чрез тази атракция. Имах предложението от София и от други градове в страната, но логиката повелява да е в Момчиловци“.

Уредник на музея е Стефка Манджукова. Тя е завършила специалност Тамбура в Музикалното училище в Широка Лъка. Но след като се омъжва, прекратява музикалната си кариера и се насочва към работа в търговията и в производството. Това предложение, което тя получава от Ненчо Илчев, да държи ключа за музея и да показва ця-

Стефка Манджукова пред „Електрическият стол“ на Мистер Сенко, изработен с бобина, направена лично от Никола Тесла

лото това богатство, за нея е като поредната му магия. Стефка Манджукова с вълнение разказва за всичко, вдъхновена е например от срещата в музея със Стефка Сенко, снахата на Мистер Сенко, която много е допринесла за колекцията:

„Когато бил малък, Ненчо гледал Мистер Сенко по телевизията и решил да му напише

ПИСМО

с което го кани в Момчиловци на гости. За учудване на всички след 10-ина дни се получава отговор от големия илюзионист. 13-годишният Ненчо бил толкова развълнуван, че цяла седмица не посямал да го отвори. Не след дълго в един от вестниците родителите му прочитат, че Мистер Сенко по случай своя юбилей посрещал гости в дома си в София. Тръгват със семейната кола към столицата, но патрул не ги пуска да влязат в града заради конгрес на БКП. Ненчо успява да измоли позволение да ги допуснат в столицата. В незабравимата среща Мистер Сенко му показва доста фокуси, единият от които е с кърпичка, която изчезва и се появява. Това става с допълнителен „палец“ върху пръста. Ненчо си тръгва доволен, но и малко тъжен, че няма откъде да се сдобие с такъв атрибут. Но тъй като родителите му са зъботехници, успяват да изработят за него първите палци от пластмаса за

протези.

Мистер Сенко е бил много находчив. Решава да въведе нещо ново в репертоара си и замисля

Илюзията с „Електрическият стол“

Разбира, че Никола Тесла прави разработки в областта на електричеството и променливия ток. Намира човек, който лично се познава с него и така му възлага да направи специална бобина. Мистер Сенко сяда на електрическият стол и с една метална пръчка докосва бобината, а в другата ръка държи свещ или лампа. Електрическата дъга, която минава през тялото му, пали специалната свещ или пък лампата светва“...

Как Ненчо Илчев се сдобива с първия си плакат при гостуването на Орфи в Момчиловци, как съпругата и асистентка на Орфи Люба буквално на косям се разминава със смъртта, докато репетира номера „Разминаване със смъртта“ в техния апартамент в София, защо Мистер Сенко се нарича Мистер, какво е съхранено от реквизита на първия учител на Ненчо по илюзионно изкуство, как се ражда идеята му още преди години да започне да събира такава колекция – за всичко това, както и много други истории ще ви разкаже Стефка Манджукова, прекрачите ли прага на Музея на магията. ☺

efbet

ПОДКРЕПЯ БЪЛГАРСКИЯ БАСКЕТБОЛ

БЪЛГАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ ПО БАСКЕТБОЛ

18+ Хазартът крие риск от развиване на зависимост!

Създава се **НОВ СВЯТ**

ХОРАТА ДА СЕ ОБРАЗОВАТ, ДА УЧАТ, ДА СЕ КВАЛИФИЦИРАТ И ПРЕКВАЛИФИЦИРАТ, ЗА ДА МИНАТ ПО-БЕЗБОЛЕЗНЕНО ПРЕЗ ГОЛЕМИТЕ ПРОМЕНИ, ТАКАВА Е ПРЕПОРЪКАТА НА АСТРОЛОЖКАТА ЖОРКА НЕДЕВА

▲ Яна Колева

Всички усещаме, че времето изтича бързо като в пясъчен часовник. Само субективно възприятие ли е това? Забеляваме някои тенденции в развитието, но какво всъщност ни чака? Поносими ли ще са за България големите промени, които се задават в световен план? На тези и на още много други въпроси получаваме отговори и напътствия от астроложката Жорка Недева, с която ви срещнахме в бр. 115 на списание „Икономика“:

Турбулентно и непредсказуемо е времето до пролетта на 2026 г. Плутон е във Водолей, което води до бърза и спонтанна промяна, но без емоционална реакция. В момента светът не притежава лука „Време“ да размишлява и

да мъдрува между събитията. Нито една сфера в живота няма да бъде подмината. Предстои бурно развитие на изкуствения интелект, но по-важното е, че ще започнем да общуваме телепатично, като с напрегването на годините ще излезне езиковата бариера между хората и човечеството ще се превърне в единно цяло. Тогава никои няма да може да скрие истинските си намерения.

Планетата Плутон ще влияе силно през следващите години, тя

ще разбуха погредения ни живот

Първоначално ще е в негативна посока, дадено ни е време до 2026-а да се преориентираме. Много хора ще се чувстват уморени, без енергия, може

да изпитват страх без причина. Някои ще си правят равностетка на живота и може да не откриват смисъл, тъй като Плутон е духовна планета, тя влияе на фините настройки на мозъка. Затова е добре да превключим от материалното към духовното и да се обърнем навътре към себе си. Годината 2024-а няма да е спокойна, критични периоди са февруари-март, чак до 24 май 2024 г., когато ще започне разхлабване на аспектите на Плутон, който си е поставил за цел да промени реда и да създаде нови форми на управление и на образование. Задават се големи

трансформации на финансовия сектор

Ще има основания и за фалити на банки. Това е в цял свят, в България ас-

пектите са малко по-безболезнени. Нашата страна не е в окоито на бурята, а в периферията и ще минава между капките. У нас има стремеж за близане в евроната, но аспектите не са благоприятни за таква присъединяване.

Нагрупаният гняв и голямото насилие не вечае мир, особено напрегнати са февруари и март 2024. Предстои тежък съвпаг със Сатурн и Нептун, който води да загуи, объркване, изчезване на граници, проблеми с водата.

Темите за водата и за енергията

ще занимават човечеството. Много хора ще предприемат физически пътувания, за да избягат от собствения си свят. За други това ще е период на нерешителност. Предстоят години на трансформация, ще се промени и мильт човек. Ясновидство, телепатия и лечителство ще станат естествено явление за хората. Те ще започнат да общуват на подсъзнателно ниво, а словото ще е магическият знак. Ерата на Водолея е времето за самоусвършенстване, тъй като много от сегашните хора няма да може да се справят в следващите 20 години, защото идва нов свят. Новите поколения стават носители на прогресивни идеи.

До пролетта на 2026-а действията ще са хаотични, но трябва да се действа. Не бива просто да чакаме да дойдат по-добрите времена. Хората трябва да се образуват, да учат, да се квалифицират и преквалифицират, за да минат по-безболезнено през тези промени. След 2026-а много хора ще станат безполезни, тъй като те минават през живота спейки. Всеки сам трябва да намери своята мисия. Човек може да попита сърцето си какво иска да прави и с какво да се занимава.

Ретроградните фази на Меркурий

са от 2 до 26 април, от 6 до 29 август и от 27 ноември до 16 декември През тази година Меркурий ще е ретрограден в огнени знаци, което означава активна 2024-а, затова всеки трябва да си постави някакви цели. Когато е ретрограден в Овен, хората да заложат на самоутвърждаване и на своята идентичност. Когато е ретрограден в Лъв, не трябва да се сключват бракове и да се правят сватби и узаконяване. Когато е ретрограден в края на годината, излизат теми като

Жорка Недева

Акценти

- Любав и доверие са ключови за 2024 г.
- Хората трябва да се развиват и да не се плашат от технологиите, те ще са неизменна част от нашето битие.
- Всеки да е честен пред себе си - само така ще се върне доверието в хората, в институциите в страната и в света.
- Няма чувателност между лидерите, няма чувателност между Изтока и Запада. Дипломатията не работи. Успешни ще са само дипломатите от нов тип, които са честни и директни.

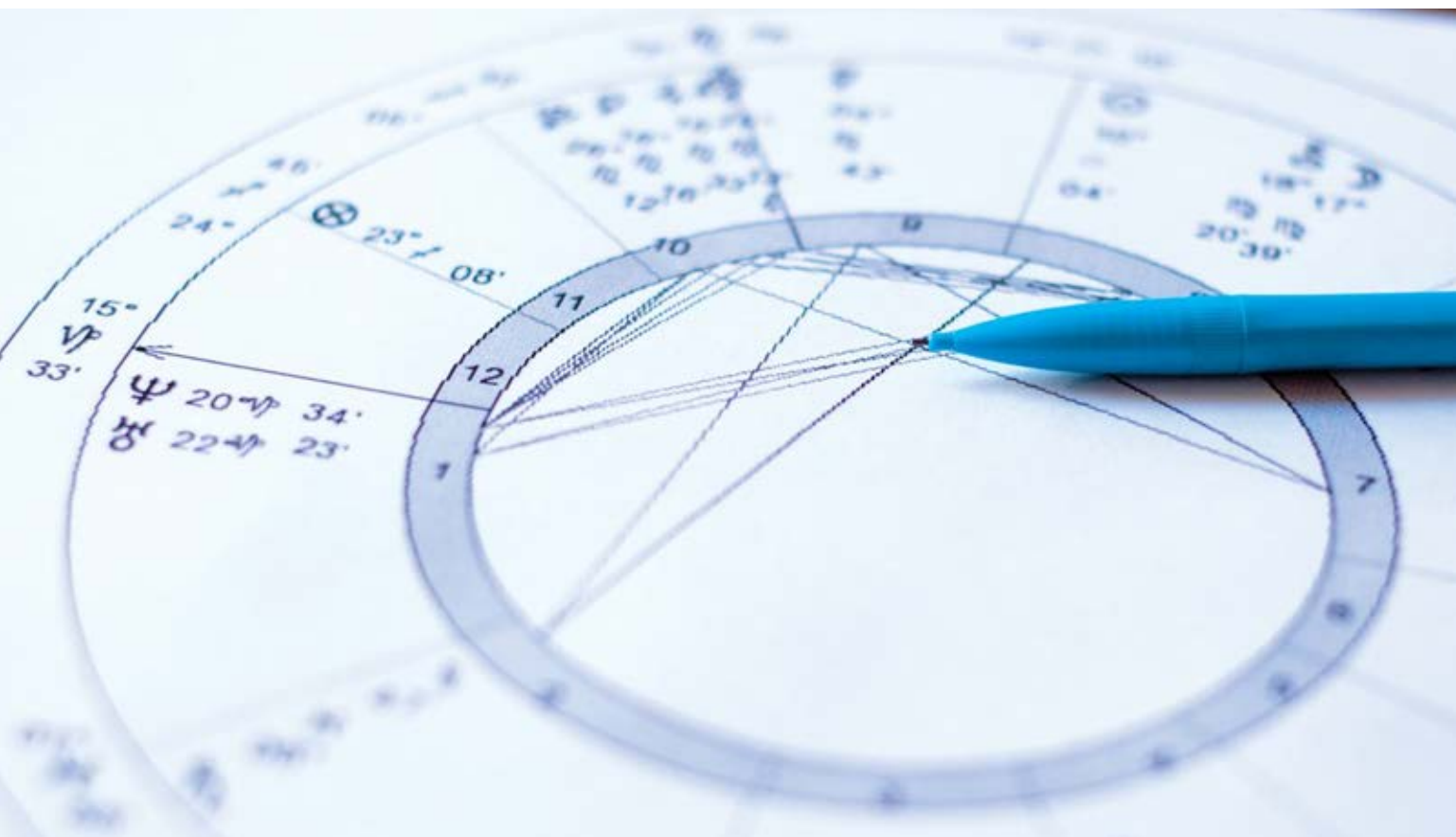
Управлението

се характеризира със „След мен и потом“, продължава оскверняването на Земята, изхвърлят се тонове отпазци, замърсяват се моретата и океаните, а повечето хора „спят“. Непознанието на законите на Вселената не ни освобождава от отговорност, а познанието я заблочава. На хората, които държат кормилото на управлението, ще им бъде все по-трудно да удржат, тъй като ще има социални недоволства в световен план. Изявени лидери скоро няма да има, в ерата на Водолея никои не иска да поема тежестта на ръководството. Затова и политическият живот буксува. Политиците гледат как да спасят системата, която не е спасяема. Промените няма да станат леко и спокойно. Но

България е добре поставена

Политическият елит обаче трябва да започне да отстоява позиции и може да заемем своето място. Не бива да работим и да прекланяме глава. Създава се нов свят. Земята се променя. Времето лети бързо, защото промените трябва да станат в рамките на 2 до 5 години и не може да се противопоставим на това. Всичко старо и ненужно безвъзвратно си заминава. Водолеят е интелектуална епоха, ще оцелее гъвкавите, образованите, учещите нови неща. Всичко ще стане в правилното време с правилните хора.

Звездите безпристрастно гледат на всички ни, но едни отбелязват с особен печат на любовта, а други - със знака на забравата. Ключовата гума за 2024 г. е ДОВЕРИЕ - към самите себе си, към семейството, любимите хора, държавата, света, Космоса и Бога. ☽

© Кристиан Свраков

С книгата „България. Вселена от легенди“ Валерия Иванова, Разум Даскалов и Ива Даскалова (от ляво наясно) показват, че и в семейните начинания „Съединението прави силата“

ВСЕЛЕНА

от български легенди

Три поколения си дадоха среща в един общ творчески проект, свързан с националното ни богатство

✎ Тони Григорова

Всяка книга има своята история и всяка хубава история се ражда да попадне в книга. И ето как 54 сказания намират място в книгата „България. Вселена от легенди“, ще разберете как тя е създадена и издадена и защо по Коледа стига до своите почитатели и ценители у нас и по света. От илюстрираното издание ще научите наистина интересни предания, свързани с нашето славно минало. Може и да не знаете, но баснописецът Езоп е роден в Месемврия, днес Несебър. В Преображенския манастир край Велико Тър-

ново има рисунка от Захари Зограф на Свети Михаил, български воин, и съществува легенда, която в книгата е озаглавена „Свещецът и змеят“. А в Лозенския манастир, основан през XIII век, се пази икона на светец, който държи собствената си глава. Прелюбопитната история е наречена „Убий ме с моя меч“.

Наследство без край

„Валерия Иванова е най-младият член на нашия екип, тя е само на 24 г. и ни очарова с тази семейна творба. Книгата е написана от нейния дядо Разум Даскалов, леля ѝ е направила

снимките, а илюстрациите са нейно дело. Решихме да популяризираме заедно този труд. Коледа е семеен празник, а тази книга е плод на семейните усилия на три поколения. Получи се чудесен подарък, който предава послание от нашите земи „Това сме ние, българите!“.

Валерия носи у себе си нещо от патриархалните традиции, но тя е носител и на духа на новото време. Силно ме впечатли и името на нейния дядо Разум. Трогна ме усърдието на Ива да посети и да снима всичките тези места. Зарадва ме фамилиното им творческо обединение, свързано с българския дух“, разказва Зарина Генче-

ва, управляващ директор на „Метро-реклама“. През тази година коледният подарък, който компанията направи за свои клиенти, партньори и приятели, отново ще е дело на член на екипа и отново ще е свързан с българските традиции и с уроци, които се предават на бъдещите поколения: „Всички сме отговорни пред нашето национално наследство. Ние не сме неговото начало и не бива да бъдем неговият край“.

Искрата

Идеята за книгата „България. Вселена от легенди“ е на Ива Даскалова, която е фотограф. Тя обича да снима пейзажи и преди близо 10 г. започва да прави календари на тема „Легенди от България“. Това запаля интерес у нейния баща Разум Даскалов, който се вдъхновява да събира легенди. Първоначално те намират място в календарите, а после идва и намерението един ден да направят книга. Ива прави картички, магнити, сувенири и най-различни рекламни материали. Така преди около година създават издателската къща „Лера Арт“, която да даде живот на книгата, но и на други продукти. Замисълът е следващото издание на „Вселената от легенди“ да включи двойно повече истории. „Целта ни е да разкрием нови места, които дори не са туристически обекти, но за тях има легенди. Ще направим и сайт, който ще позволява на читателите да споделят легенди, истории, разкази, свързани с места, хора и традиции“, уточнява Ива Даскалова.

Път

Валерия Иванова е завършила специалността „Дигитални изкуства“ в Университета на Кент в Кентърбъри. Харесало ѝ времето, прекарано в Англия, но у нея така и не се появило желание там да прави кариера. Решила, че в България ще развие и разкрива своята професионална сила. Валерия има интерес към изобразителното изкуство, а тази книга ѝ е дала възможност да покаже своя талант. Разум Даскалов е доктор по химия. В обсега на професионалните му интереси са наркотиците и е написал книга „Дрогите“. Занимавал се е и с превенция срещу дрогата, работил е в Пресентъра на МВР. „Легендите“ и историческото наследство се оказват неговият „наркотик“: „Находки от първия Ното sapiens в Европа са намерени от

международна експедиция в пещерата Бачо Киро. Слънниците край Провадия навярно са най-старото селище в Европа. Във Варненския некропол е открито първото в света обработено злато. Но после в праисторическо селище край Пазарджик археолози попадат на златно украшение, още по-старо с 200-300 години от него. Тук сме на благословено място с богата история. Наистина Господ ни е дал късче от Рая“.

Искрено и лично

За името Разум баща му взема повод от стихотворението „Моята молитва“ на Христо Ботев. То продължава да буди учудване и се налага неговият носител да го защитава. Навярно и тази книга е част от „защитата“. През 80-те години направена проверка показала, че по онова време носители на името Разум в България са четирима. По щастлива случайност по време на излет в Пирин планина Разум се среща със свой съименник, който бил изненадан, че непозната жена (майка на Разум Даскалов) го вика: „Той наистина си отговаряше на името, тъй като беше професор по физика и астрономия“. Фамилията Даскалов идва от неговия дядо, килиен учител в с. Кметовци, Габровско. Другият му дядо по майчина линия също бил даскал, който се радвал на почит и уважение, а в знак на признание като преподавател получил редица медали.

Посока

Тримата съавтори на „България. Вселена от легенди“ възнамеряват следващото издание на книгата да е обогатено, разширено и удвоено като обем. Разчитат да се появят спонсори. И тримата са непоколебими, че е важно да я има тази разширяваща се вселена от легенди, тъй като

тя разпалва интереса у хората към темата. Книгата има и своя английска версия, която също много се търси. Преводът е направен от именитата преводачка Надя Баева. За жалост много от децата на българите, които са родени и живеят в чужбина, не знаят български. Тази книга обаче за тях е връзката с техните български корени. Има заявено желание легендите да се предават и на други езици.

Следващ проект на Ива, Валерия и Разум ще е посветен на българските празници и обичаи. Историята, която заедно пишат, продължава... ☺

Илюстрации Валерия Иванова

Нови книги от Сиела

„Да покорих себе си“

от Силвия Аздреева

Невероятната история на първата българка, изкачила три осемхилядника; първия българин, изкачил последователно Еверест и Лхотце; първата българка на най-смъртоносния връх К2; първата българка на четвъртия по височина Лхотце оживява във вдъхновяващата книга „Да покорих себе си“ в съавторство с журналиста Найден Тодоров. Допълнено с преговор от живата легенда в световния алпинизъм Нирмал Пурджа - Нимсгай.

„Бившите хора“ на концлагерна България“

от Мартин Иванов

„Бивши хора“ - така като с нажежено желязо комунистическата власт гамгосва близо половин милион българи, принадлежали или просто обвинени, че са били част от стария „монархофашистки“ режим. Но кои са те и познаваме ли тяхната съдба? Допълвайки вече съществуващата литература по темата, дълбоченото изследване на доц. д.н. Мартин Иванов се старее да даде думата на оцелелите свидетелства от „бивши хора“, огласявайки колкото се може по-пълно техните насилствено заглушавани досега гласове.

„Наполеон“

от ас. д-р Александър Стоянов

В „Наполеон“ Александър Стоянов си поставя нелеката задача да разкаже безпристрастно и максимално обективно забележителната история на човека, извоювал си заслужено място сред най-великите полководци и държавници в световната история. Базирайки своя труд на стотици мемоари, статии и биографии, изтъкнатият историк не просто изброява хронологично всички факти за Наполеон, но и се опитва да съпостави всяко негово действие с делата и идеите на останалите държави в епохата на протоголобализацията. Комбинирайки методиката на научното изследване и популярния стил на писане, книгата е четиво както за специалисти, така и за любители.

„Светът във война. 1939-1945“

от Макс Хейстингс

След над 35 г. проучвания на Втората световна война един от най-авторитетните историци Макс Хейстингс успява да обедини не само най-важните военни сблъсъци и политически решения от периода, но и събитията на обикновените хора, принудени да се изправят пред немислими изпитания, завършили със смърт за най-малко 60 милиона души. Внушителното еднотомно издание се появява и на български в превод на Марин Загорчев, за да предложи строен и дълбоко аналитичен разказ за конфликта, но и за да разкрие човешкото лице на войната - да обрисова пълнокръвен портрет на най-мощната до момента и несравнима в своя обхват и дълбочина човешка трагедия. ①

Магията на СПА...

www.estespa.bg

Автопортрет в Сиена

ЖИВОТОПИСНА РАЗХОДКА с Милко Божков

КОГАТО ТАЛАНТЪТ БЪДЕ ИЗЦЯЛО НАПРАВЛЯВАН ОТ МАЯКА НА ПАРИТЕ, НАСТЪПВАТ ГОЛЕМИ ИЗКРИВЯВАНИЯ, ТВЪРДИ ХУДОЖНИКЪТ

Татяна Явашева

Картината трябва да се изживее, а не да се изстрада. Моят път на художник клони към източното изкуство,

което с малко гуми казва много. Обичам нещата да стават неусетно, като от само себе си и във всичко прилагам такъв дзен подход – споделя художникът Милко Божков. Той е сред най-яр-

ките личности в съвременното изобразително изкуство. Срещата с него ни отвежда в дълбините на различни теми.

Физиката на съществуването

Средата за изкуство през вековете винаги е била една и съща – малко са изключенията, които са били любимци на крале, папи и други високопоставени личности. Артистите са се борили за прехраната си в буквалния смисъл и който се захване с това, играе по тези правила. Няма нищо по-различно във физиката на съществуването на художника днес, като качеството на творбите и благосъстоянието на техните автори не е в права пропорционална връзка. Винаги е имало хора, които правят изкуство за тълпата, както го нарича Хосе Ортега-и-Гасет. Когато художникът има необходимост да изрази неща, които го вълнуват, това невинаги съвпада с очакванията на публиката. Удоволствието на хора като мен е, че се намират ценители, откриващи стойност в онова, което правим. Но поставиш ли си за цел таланта, който ти е дал Господ, да бъде направляван от маяка на парите – резултатната права силно се изкривява. Аз съм късметлия да имам добри приходи, без много да се вторачвам в

Църквата „Св.Франциск“ в Сан Джиминяно

Волтера-пунто панорамико

тях. Това ме освобождава от необходимостта да газя в комерсиалното, уверява Милко Божков.

Енергията на идеите

Няма рецепта за вдъхновението, идеите идват със собствена енергия. Преминали през сърцето и емоциите, дори само един звук или мирис може да задвижи въображението на художника. Първоначалната експлозия на идеята може спонтанно да се стенографира в скица или рисунка. Този миг според Милко Божков е най-красивият в целия процес на създаване на художествена творба.

Прег белия лист

Източният художник гледа на белия лист като на пространство, което да насели, а ние, европейците, го приемаме като плоскост, която да запълним. Казват, че най-голямата музика е зву-

кът на тишината, стига да усетиш, че тя не е празно пространство, а е пълна със звуци. Този подход към изкуството ми помага да намеря своето място, споделя художникът.

Творческа лаборатория

Ателието на Милко Божков вече 25 години е в Стефан Стамболово, родното село на майка му. Предимството? Който го знае, няма нужда да му се обяснява, който не го знае, няма как да му го обясниш.

Появата на изкуствения интелект (ИИ) и намесата му в изкуството не го плаши: „Да го заклеимяваме или да го превъзнасяме, е еднакво нелепо. Ако ИИ започне да чувства и да страда като хората, това, което създава, ще е сравнимо с онова, което човекът прави. Великата искра е тази, която поставя разликата между изкуството и подобните на изку-

ство дейности“.

Срещи по пътя

И ето още едно негово признание: „Щастлив съм, че през изминалите години съм се срещал със стойностни хора. Един от тях е поетът Борис Христов. Удоволствие е да знаеш, че във времето живееш заедно с такива личности. Определят случайността като другото име на Бог, когато иска да остане анонимен. Такава случайност ме срещна с Борис Христов“. В творческото взаимодействие между художника и поета през 2021 г. се роди експозицията и луксозното издание „Салонът на природата“ – духовно и естетическо пътуване, което двамата предприеха.

Срещаме ви с картини на Милко Божков от юбилейната му изложба в столичната галерия „Арте“ в края на миналата година. 📖

Фонтерутули

И гледа в прозорците мои нощта

Птичи поглед към река Некар и замъка

Студентският дух на ХАЙДЕЛБЕРГ

Цветозар Йолов

Хайделберг е един от най-романтичните градове в Германия, известен като средище на изкуства, наука, култура и най-вече като университетски и студентски център. Неслучайно е наричан немския Оксфорд. Повлиян от романтиката и историята и аз реших да отида там, подобно на един от най-известните писатели и пътешественици – Марк Твен – решил да прекара цяло лято, сипейки похвали за чаровните гледки и спокойствието, които градът предоставя.

Посещението ми се случи през декември и така реших, че ще успея да попълня една голяма празнота в живота си – фа-

кта, че никога не съм бил на истински автентичен немски коледен пазар. Не какъв да е, а с традиции от векове, пълен с типични германски сдървени къщи с изрисувани фасади и кръстосани греди, където щанд след щанд ти предлагат вурстове, гюлавин и коледни сладки. Въобще където да ти стане лошо от ядене, пиене и заобикалящите коледни клишета като на пощенска картичка. В Германия има стотици такива градчета и коледни пазари. Но в декемвриския Хайделберг не открих китните зелени хълмове и лозя, радвали очите и вдъхновявали американския класик. Градът през декември си „вървеше“ с очаквана гарнитура от мразовити температури, навъсено сиво небе и мъгла – от време

на време. За това не е чудно, че немците са измислили коледните базари много отдавна, като начин да борят цялата тази унилоост и да възпроизведат домашния уют и на улицата.

И наистина, ако се придържате към старинната част на града, крачейки нагоре-надолу по дългата главна пешеходна улица – Хауптштрассе, освен покрай бароквите фасади и светлите и примамливи витрини на всякакви магазини, ще минете не през един, а през поне три отделни коледни пазара. И ако на всеки един от тях спрете за малко почивка, атмосфера и чаша грейно вино или ябичен пуши, докато стигнете до другия край на улицата, цяла мила от край до край, ще сте забравили за киснатото време.

Едва ли нещо ново може да се каже за коледните базари, всичко вече хиляди пъти е описано и разказано и си е точно както е – обрисувано и романтизирано от писатели, журналисти и сценаристи на сладникави филми. Важното е човек да ги посети с добра компания от приятели или роднини, за да попие от празничната атмосфера. Типичната немска

коледна, и доста калорична, храна, си е направо измислена да бъде консумирана, докато въздухът навън шипе бузките – така не се чувстваш виновен, даже си имаш оправдание. Такова поне беше моето настроение, докато се борех с голя-

Автоморан

Ресторантът Schnoockeloch и изгьртаните маси

ма колкото снежна топка парена кнедла Дампфнудел, полята обилно с ванилов сос и череша, и криеща дълбоко в себе си сърце от шоколад. Разточително!

Ако се случи да си в студентски град като Хайделберг на 8 декември, не може да не използваш това съвпадение да се почувстваш като студент отново. Да, за немските студенти тази дата не значи нищо, и доколкото разбрах, те дори не са и достигнали до тази възвишена идея да си имат свой празник, в който и двойкаджии, и академични зъбъри могат да се прегърнат в спиртово опиянение и да почетат един специален житейски период, който така бързо отлита. Но докато родните студенти вдигат на здравници в някоя задимена механа, в Хайделберг празникът им може да се почете с обиколката на някои от най-знаковите места за хайделбергските студенти.

Доста интересно и уникално място е студентският затвор (или по-точно карцер), който може да посетите като част от тур в Университетския музей. Тези къщи, чиито стени са тотално облицовани с графити на повече от сто години, са свидетелство за автономията, която университетът е имал в сферата на правораздаване. От края на XVIII до началото на XX век студенти, които са били наказани за всякакви погрешни провинения – от пиянстване до сбивания и кавги на улицата – е можело да бъдат „осъдени“ да лежат от 3 до 30 дни в спартанската килия, където има само сдървени нар, маса и стол. Наказанието обаче далеч не ги е освобождавало от задължението да ходят на лекции, просто след края на уроците пак е трябвало да се приберат в затвора, вместо да обикалят кръчмите. Да, сериозно наказание.

• ПЪТЕШЕСТВИЕ •

XIX век е бил наистина бурно и плодотворно време в германските земи – тогава се зараждат романтизмът, либерализмът и национализмът, който по това време се е изразявал в порив немската нация, разделена между безчет кралства, княжества и херцогства, да се обедини в едно цяло.

От този период датират и първите академични братства (Штудентенфербундунг), които са еквивалент на американските „fraternities“, само че по немски даже някак по-странни. Когато Марк Твен е бил там през лятото на 1878 година, с интерес е отбелязал как някои от студентите имали белези по лицата, очевидно от прорезни рани. Тези белези всъщност са били височайши знак на принадлежност към едно от тези братства, където честа практика било членовете да практикуват академична фехтовка (Мензур), при която двамата дуелисти движат единствено ръката, в която сдържат сабята. И всъщност да получиш рана на лицето от оръжието

Зимният Хайделберг от птичи поглед – с река Некар и замъка

на противника се е считало за голяма чест. Тези обезобразяващи белези може да останат за цял живот, но затова пък се считали за паспорт към по-добър живот в буржоазното общество след дипломирането. Старите членове на братството имали дълг към по-младите да им помагат в професионалната реализация после. Най-интересното е, че тези братства, и да, дори фехтов-

ка, съществуват и до ден днешен, макар да не са толкова видни в студентския живот, както преди. В Хайделберг можете да посетите ресторанта, който навремето е бил любимо място за празненства и чествания на тези студентски клубове и тачи тази своя традиция с гордост. Името му е Schnookeloch и масите са в отлично състояние, което е странно, предвид, че са от дърво и са изографисани и изчегъртани със студентски графити досущ като чиновите в което и да е редовно българско училище. Също така стените са окичени от край до край със стари снимки на студенти в униформите и шапките на братството, запечатани в момент на веселие.

За по-модерно усещане на студентския живот в Хайделберг през XXI век пък можете да се насочите към студентския стол (Zeughaus-Mensa im Marstall) на брега на река Некар. Той се намира в същата сграда, която навремето е била барутен арсенал, а днес предлага на учещите се обяд на студентски цени, разбира се. В единия край се сервират гозбите за деня, а в другия пък си има цял бар, където се сервират кафе, напитки и десерти.

Ако дойдете във вторник или петък и сте се настроили за типични немски блюда като вурстове или свински джолани, обаче ще останете разочаровани, защото тези дни са определени за вегетариански и ще ви сервират съвременни интерпретации на класиките – например гулаш от тропически джакфрут или ростбиф от соя.

Това със сигурност е в крак с времето с днешните немски нрави, където вегетарианизмът и веганизмът са станали истинското верую на младото поколение. Между 2016 и 2020 г. броят на веганите в страната е скочил двойно и днес над 5% от младите не ядат месо.

Не е нещо, което Марк Твен би разпознал, ако можеше да го види и опише днес. Особено за страна, където безкрайното разнообразие от наденици през вековете се е превърнало в един от културните символи. ☺

Главният вход на библиотеката на Хайделбергския университет, построена през 1905 г.

Коледните базари

СПИСАНИЕ ИКОНОМИКА

ИДВА ЛЕСНО ДО ВАС
И ПРЕЗ 2024 Г.

Абонирайте се в

ДОБИ ПРЕС

• e-mail: ABONAMENT@DOBIPRESS.BG

• тел. 02/963-30-81

ВЛАДИМИР ЗОМБОРИ   ЕЛЕНА ТЕЛБИС   МИХАИЛ БИЛАЛОВ   КРИСТИНА ВЕРОСЛАВОВА   ПАРАСКЕВА ДЖУКЕЛОВА   ГЕРАСИМ ГЕОРГИЕВ-ГЕРО

ВИНА

ОТ 7 ЯНУАРИ | ВСЯКА НЕДЕЛЯ | 21:00 | Б·Н·Т 1

РЕЖИСЬОР ВИКТОР БОЖИНОВ КРЕАТИВНИ ПРОДУЦЕНТИ ВИКТОР БОЖИНОВ, ВАНЯ НИКОЛОВА

СЦЕНАРИЙ ВАНЯ НИКОЛОВА, НЕЛИ ДИМИТРОВА, ЕКАТЕРИНА НИКОЛОВА ОПЕРАТОРИ КАЛОЯН БОЖИЛОВ,
ГЕОРГИ ГВОЗДЕВ ХУДОЖНИЦИ САМУИЛ ГАНЕВ, РОСИЦА БАКЕВА ХУДОЖНИК-КОСТЮМИ МИНА КАЙЕ
ЗВУК МИХАИЛ ДИЧЕВ РЕЖИСЬОР ПО МОНТАЖА НИНА АЛЪПАРМАКОВА МУЗИКА ПЕТЪР ДУНДАКОВ
ПРОДУЦЕНТ БЪЛГАРСКА НАЦИОНАЛНА ТЕЛЕВИЗИЯ ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ПРОДУЦЕНТ ФАР ФИЛМ/НАДЕЖДА ЦВЕТКОВА

МЕТРОРЕКЛАМА

+359 2 962 50 71
@office@metroreklama.com

 МЕТРОРЕКЛАМА
www.metroreklama.com

NAVIBULGAR®
SINCE 1892

